

politic **ZATVORENIK**

GODINA XIV. - SVIBANJ 2004. CIJENA 15 KN

BROJ

146

**Dan hrvatskih političkih uznika u Modrušu • Razgovor s novim
predsjednikom zagrebačke podružnice • Promaknuća udbaša
u suvremenoj Hrvatskoj • Dokumenti, sjećanja, svjedočenja**

politički

ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA

PREDSJEDNIK DRUŠTVA
Jure Knežović

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Višnja Sever, Andrija Vučemil,
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,
Jure Knežović

OVAJ BROJ UREDIO
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovićeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-zagreb@hdpz.hr

PRIJELOM I TISAK
TIVA Tiskara Varaždin, Trg bana Jelačića 21

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja preplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: **Europa** 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;

prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb

Devizni račun: **416446-7101 S.W.I.F.T.**
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list ureduje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

WWW: <http://www.hdpz.tel.hr/>

LOV GOLOGA

Nedavno se pročula vijest da se Vlada sprema Goli otok pretvoriti u lovište, čak velikih zvijeri, dok drugi misle da je taj lokalitet samo za divljač sitnoga zuba. Očito ni oni koji bi lovište, a ni oni koji bi im ga dali na 99 godina, ne misle da se tamo dade, bez velika troška, uzgajati neka plemenita divljač. Tko nije video Goli, možda i povjeruje, ali oni politički uznici koji su na Golom robijali znadu bolje.

Prije koju godinu tamo se pojavila neka «umetnička» skupina koja nosi naziv Jan Palach. Da Goli otok s češkim studentom, koji se u znak prosvjeda protiv ulaska snaga Varšavskog ugovora u Prag 1968. javno spalio, nema ništa, znade svatko, ali očito pozadinska skupina srbsko-crnogorska misli da se iza časnog Čeha mogu bolje skriti.

Predsjednik Mesić primio je društvene oko Rade Šerbedžije i pozdravio namjeru da na Golome "ugroženi" hrvatski Srbi snime neku dramu. Hrvatski porezni obveznici već će platiti i taj izradak, kao što su mirno plaćali Radi za brijunske predstave.

Hrvatske političke zatvorenike nitko ne pita što oni misle o devastaciji svoga mučilišta. Štoviše, Vijeće HDPZ-a je još početkom 1994. donijelo odluku da se od Vlade zatraži da se Goli otok pretvori u Muzej hrvatskih političkih uznika. Taj je zahtjev u veljači ove godine Hrvatsko društvo političkih zatvorenika ponovilo, te od Ministarstva pravosuđa i od predsjednika Hrvatskog sabora zatražilo da se dio Gologa, unutar crte pristanište – izolacijska zgrada – upravna zgrada – uključujući sve postojeće objekte, preda HDPZ-u s namjerom da se tamo osnuje Muzej hrvatskih političkih uznika. Delegacija je na oba mesta dobila pozitivan usmeni odgovor, ali do danas se nije maklo od početka.

Nažalost, nije to jedino što se ne miče na relaciji ova Vlada – HDPZ, ali je gorka činjenica da Hrvati, kad se dokopaju vlasti, zaborave časti.

Jure KNEZOVIĆ
predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika

TEORIJA OGRANIČENOOG SUVERENITETA

Da je Hrvatska danas u političkome, ako već ne u teritorijalnom smislu, svedena na ostatke ostataka, najjasnije svjedoči obijesna najava predstavnika srpske manjine - manjine koja je prije svega nekoliko godina sudjelovala u kravoj agresiji na Hrvatsku, poubijavši tisuće ljudi, kojima se kosti još uvijek traže - da će na službenim zgradama i u službenim prigodama vijati svoju zastavu i pjevati svoju himnu. «Privremena» himna bila bi pjesma «Bože, pravde», svečana pjesma Kraljevine Srbije, koja je postala dijelom himne prve jugoslavenske države, a pod kojom su kasnije četnici klali i ubijali. U nekim je hrvatskim političkim, pa i medijskim krugovima ta najava izazvala negodovanje, ali se iz redova srpske manjine nije čuo glas ograde. Srpska manjina, dakle, jednoglasno hoće (opet) biti državom u državi.

Takav razvitak može čuditi samo naivčine koji iz povijesti nikad ništa nisu naučili, uglavnom radi toga što povijest drže suvišnom dangubom.

Najnovija ofenziva srpskog imperijalizma potaknuta je posvemašnjom spremnošću aktualne hrvatske vlade na ustupke diktatima trećerazrednih činovnika tzv. međunarodne zajednice. Onog trenutka kad je ocijenila da je «integracija u euroatlantske integracije» jedini izbor za hrvatski narod i njegovu državu, put koji nema, ne može i ne smije imati alternativu, vlada se odrekla samostalnog vođenja ne samo vanjske, nego i unutarnje politike. Hrvatska danas ne može samostalno izabrati vladu. Ona ne može graditi ceste gdje hoće ni kad hoće, niti može propisati poreze kad hoće i kolike hoće. Ukratko, njezin suverenitet usporediv je sa suverenitetom bivšega DDR-a ili komunističke Bugarske. (Da nas se ne bi optužilo za provokaciju, ne potežemo usporedbe o samostalnosti u odlučivanju koju ima sadašnja hrvatska vlada s vladama Nezavisne Države Hrvatske.)

Jedina razlika je u tome što su Nijemci znali da su robovi, što su Bugari znali da su svedeni na šaku jada, a što se nama danas, desetkovanim i poniženima, iz zapadnih središta moći tepa kako «napredujemo», kako bivamo «usklađeni» odnosno kako smo «na pravom putu». A što je na kraju toga pravog puta? Vlada ni ne pokušava objasniti, javnost ne zna, a medijski gurui svaki pokušaj ispitivanja razloga za i protiv hrvatskog utapanja u sadašnju Europsku uniju diskvalificiraju kao vulgarni primitivizam. Ne stavlja nam se pred oči primjer jedne civilizirane, demokratske, prosperitetne i bogate Švicarske. Ne uči nas se kako ima još primjera da se izvan EU može biti sastavnim dijelom europske zajednice slobodnih naroda. Ne pomaže nam se da postanemo bolji, slobodarski i bogatiji radi dobrobiti naših građana. Ne. Od nas se traži da širom otvorimo vrata stranom kapitalu, bez obzira na naše radnike i težake. Od nas se zahtijeva da djelatno sudjelujemo u okupaciji vlastite Domovine.

Nas se na Zapad upućuje preko Istoka. Zaobilaznicom koja je previše čudna, da nas ne bi uz nemiravalna.

A što ima biti ta zaobilaznica i kako će se u njoj morati živjeti, ilustrira spomenuta srpska provokacija. Njezina je svrha ispitati koliko još poniženja možemo šutke otrpjeti, koliko šamara možemo još primiti a da ne damo ni znaka da nas boli. I ako ova pljuska pomogne da se ipak začuje *krik s krovova*, onda ćemo je možda pamtitи kao jedan od događaja koji nam je pomogao otrijezniti se od *europskog pijanstva* u kojemu, nažalost, uživamo kao što čovjek misli da uživa u svakom pijanstvu.

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

ČIJA JE BRNJICA?	3
Dr. Carl Gustav STRÖHM (1930.-2004.)	3
RAZGOVOR S NOVOIZABRANIM PREDSJEDNIKOM ZAGREBAČKE PODRUŽNICE HDPZ-a	5
<i>Franjo IVIĆ</i>	
DAN HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA U MODRUŠU	7
<i>Jure KNEZOVIĆ</i>	
PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (XXV.)	12
<i>Jure KNEZOVIĆ</i>	
UMALO NA SLOBODI	14
<i>Stjepan Plantak</i>	
MASOVNA GROBIŠTA NA PODRUČJU HRVATSKE (IV.)	20
<i>Dragutin Pelikan</i>	
POVODOM ČLANKA »JOŠ O LEPOGLAVSKOM POKOLJU«	23
<i>Dr. Augustin FRANIĆ</i>	
BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC I HRVATSKA DRŽAVA (IV.)	24
<i>Ivan GABELICA</i>	
ŽIVOTOPIS ČASNika STJEPANA DUIĆA (II.)	30
<i>Dr. Stjepan MATKOVIĆ</i>	
POKRET «ŽUTIH SVEĆENIKA» I NASTANAK HRVATSKE STAROKATOLIČKE CRKVE (VIII.)	35
<i>Dr. Zlatko MATIJEVIĆ</i>	
U VIROVIMA MUTNE I KRVAVE RIJEKE	38
<i>Tomislav ŠARIĆ</i>	
SJEĆANJE NA MARIJA MUSAPA.	41
<i>Slavko RADIČEVIĆ</i>	

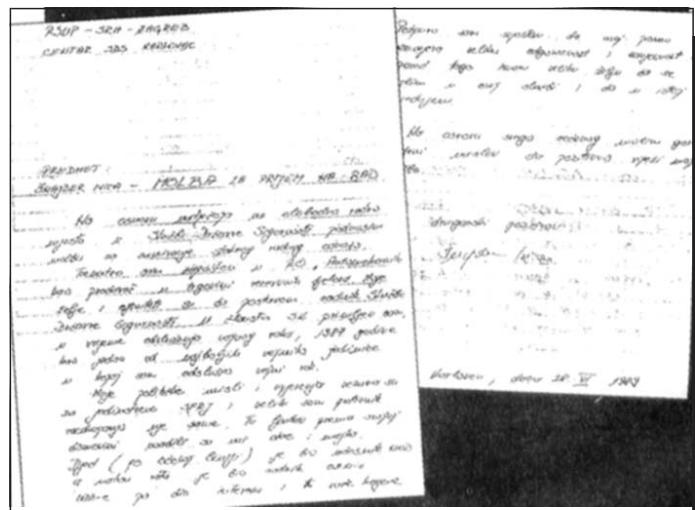
PROMAKNUĆA UDBAŠA U SUVERENOJ HRVATSKOJ

Kako se u suverenoj hrvatskoj državi tretiraju udbaško-jugoslavenski kadrovi, pokazuje imenovanje nekog Ivice Šnajdera savjetnikom novopečenoga ravnatelja Protobavještajne agencije, Joška Podbevšeka. Taj je Šnajder potkraj osamdesetih tadašnjemu Centru Službe državne sigurnosti u Karlovcu - u to doba bastionu velikosrpstva - uputio molbu za primitak na posao, navodeći:

"Trenutno sam zaposlen u RO Automehanika, kao pro-davač u trgovini rezervnih dijelova. (...) U članstvo SK primljen sam u vrijeme odsluženja vojnog roka, 1987. godine kao jedan od najboljih vojnika jedinice u kojoj sam odslužio vojni rok.

Moje političke misli i uvjerenja vezana su uz jedinstvenu SFRJ i veliki sam protivnik razdvajanja nje same. Tu ljubav prema svojoj domovini usadili su mi otac i majka. Djed (po očevoj liniji) je bio učesnik NOB, a nakon rata je bio radnik OZN-e i UDB-e, pa dio interesa i tu vuče korijene".

Bit će da su polupismenost i boljševoičko-udbaška prošlost dovoljne preporuke da se Šnajder rasporedi na visoko mjesto

u hrvatskim obavještajnim službama, ljeta Gospodnjega 2004., u doba doktora znanosti Ive Sanadera. Čestitamo!

(M. Z.)

NOVO PRAVAŠKO GLASILO

U svibnju 2004. pojavio se prvi broj *Hrvatske smotre, hrvatskoga pravaškoga glasila*, kojemu je kao nakladnik označena Hrvatska čista stranka prava. Ime je to koje u redovima hrvatskih nacionalista ima dugu tradiciju. Pravaški (frankovački) časopis pod tim imenom pojavio se još 1906., kad mu je urednikom bio **Zvonimir pl. Vukelić**. Časopis pod istim imenom izlazio je i od 1933. do 1945., a uredivali su ga **Vilko Rieger**, te **Ante i Ivan Oršanić**, sve istaknuti prvaci hrvatskoga nacionalističkog pokreta uoči Drugoga svjetskog rata. U to je doba *Hrvatska smota* bila jedan od kvasaca zahvaljujući kojima je stvorena hrvatska ratna država. U istome je krugu nakon rata u emigraciji 1951. Ivan Oršanić utemeljio Hrvatsku republikansku stranku, koja je iste godine započela objavljivati svoje glasilo pod nazivom *Republika Hrvatska*. Taj tromjesečnik, koji već skoro desetljeće i pol izlazi u Zagrebu, gdje ga objavljuje ista stranka, sada pod nazivom Hrvatska republikanska zajednica, desetljećima je jedan od najboljih hrvatskih političkih časopisa, s jasnim naslonom na tradiciju predratne *Hrvatske smotre*.

Novopokrenuto pravaško glasilo zamišljeno je, kaže se u uvodniku, kao mjesecačnik, sa željom da što skorije preraste u tjednik. Velik je to pothvat, s vrlo neizvjesnim izgledima, napose ako glasilo ostane stranačko. Uredništvo na suradnju poziva svakoga, a nadajmo se da će i suradnje i pomoći biti. Dio hrvatske javnosti koji se svrstava u nacional-

iste ustrajno priželjkuje svoje glasilo, ali u Hrvatskoj kao da nema ni pameti ni znanja da se takvo nešto stvari. Radi toga treba od svega srca pozdraviti nastojanje HČSP-a da uloži svoje sile u zadovoljenje te prijeke potrebe.

U prvome broju na ukupno 48 stranica objavljeni su tekstovi akademika **Dubravka Jelčića**, utemeljitelja i prvog predsjednika HČSP-a **Ivana Gabelice**, aktualnog predsjednika **Luke Podruga**, **Josipa Miljka** itd. Više je tekstova preneseno iz drugih tiskovina. Tu sa žaljenjem valja primijetiti da je **Politički zatvorenik** crpljen znatno obilnije od drugih publikacija, pa su preneseni tekstovi objavljeni u našemu mjesecačniku, brojne ilustracije, a ponegdje i čitave stranice, a da to nigdje ni jednim slovom nije spomenuto. Za razliku od toga, navedeno je podrijetlo svih drugih prenesenih tekstova. No, želeći *Hrvatskoj smotri* uspjeh puno veći od onoga kojega ima **Politički zatvorenik**, rado ćemo te propustite pripisati istim onim uzrocima zbog kojih trpi njezino grafičko uređenje, pa i lektura: svaki je početak težak.

(T. J.)

ČIJA JE BRNJICA?

Piše:

**Dr. Carl Gustav STRÖHM
(1930.-2004.)**

»Sloboda novinstva - to je sloboda 200 bogataša koji smiju izraziti svoje mišljenje. Slobodan je tko je bogat«. Ovim je riječima pedesetih godina pobudio priličnu pozornost ugledni njemački publicist **Paul Sethe**, dugo-godišnji urednik dnevnika »Frankfurter Allgemeine Zeitung«. Stari je Paul Sethe odavna umro, ali problem je ostao. Koliko su u jednom slobodnom društvu slobodni novinari?

Naravno, novinar je u pluralističkom, demokratskom, »kapitalističkom« društvu neusporedivo »slobodniji« nego u komunističkoj, nacističkoj ili drugoj nekoj diktaturi, jer u otvorenom društvu nema monopola - ili ga bar ne bi smjelo biti. Tko u nekom listu izgubi radno mjesto, može bar pokušati u nekim drugim novinama. Tko se ne slaže s nekim političkim smjerom, može pokušati u nekom drugom, možda »opozicijskom« smjeru.

Sreća je, ali i prokletstvo novinarskog zvanja u tome što čovjek mora ne samo svoju radnu snagu i inteligenciju nego i svoj svjetonazor, svoje osobno uvjerenje, iznositi doslovce »na tržište«. Za zubara ili inženjera, za industrijskog menedžera ili sveucučilišnog profesora medicine ili fizike prilično je svejedno kako se politički opredijelio. Ako liječnik poznaje svoju medicinsku struku, ne će se nijedan pacijent zanimati za političko uvjerenje toga čovjeka. Bio on komunist, anarhist ili bilo što drugo, glavno je da me izlječi.

U publicistici, novinstvu ili drugim medijima na Zapadu nema absolutne slobode za one koji pišu. Čak najugledniji i najutjecajniji politički komentator ne može novine ili televiziju, za koju radi, primorati da objavljuje njegove priloge. Ako se neki tekst ne svidi glavnom uredniku ili generalnom direktoru, bit će odbijen. Urednik ili suradnik možda raspolaže ugovornim pravom na plaću. Ali on ne može pravno zahtijevati da bude objavljan. Uostalom, ovo se ne tiče samo politike. U tržišnoj ekonomici na Zapadu sve su novine tečevna poduzeća. Moraju postizati nakladu toliku da im pokriva bar troškove. Osim toga, mnogi vlasnici listova hoće i dobro poslovarati. Novinski nakladnik može propasti kao bilo koja tvrtka, koja proizvodi možda cipele, gaće ili lonce. Ako ljudi ne kupuju ponuđenu robu, onda proizvođaču

lonaca - a i novinskom izdavaču ne će pomoći ni najbolja namjera i najapplemitije pobude: slijedi bankrot.

U nedavnim diskusijama o slobodi tiska u Hrvatskoj zapazio sam čudno jedno proturječe: isti novinari, intelektualci i političari koji su s jedne strane hrvatsku vladu optuživali da ne dopušta slobodu tiska, ni pluralitet mišljenja, is-

Veliki prijatelj Hrvata Carl Gustav Ströhm

tim su dahom baš od te vlade zahtijevali da - u ime slobode tiska - sprječi prodaju ili stečaj listova, tako da preuzme dugove poduzeća. Svakako je tu posrijedi prilično velik nesporazum. U tržišnoj ekonomici i pluralističkoj demokraciji vlada nije ni u kojem slučaju dužna da sredstvima iz državnoga budžeta jamči izlaženje listova. U SAD, u Njemačkoj, Engleskoj i drugim zemljama Zapada minulih je desetljeća bankrotirao niz velikih listova i časopisa. No, da se itko usudio pozvati državu da namiri gubitke tih listova, ili da ih čak subvenционira - izazvao bi olujno ogorčenja, i u javnosti i u parlamentu.

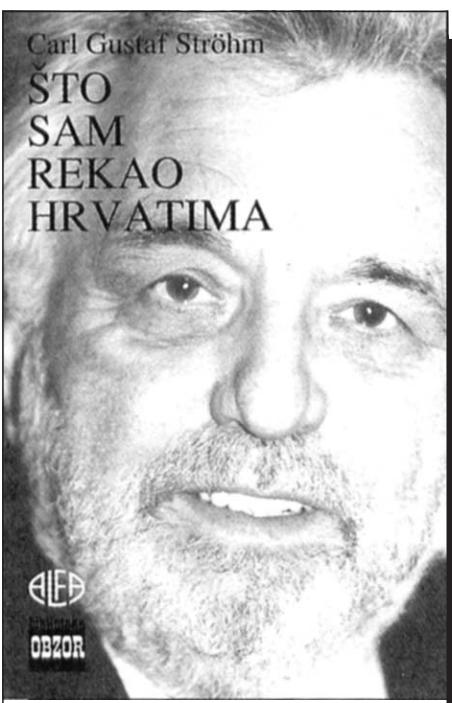
Tržišnoj ekonomici baš i pripada plebiscit na novinskome kiosku. Zakoni

tržišta mogu se, dakako, korigirati na neki način. U mnogim zemljama važe državni zakoni protiv prekomjerne koncentracije novinstva. Država može listove i časopise oslobođiti od određenih poreza ili poštanskih pristojbi, pa im tako olakšati život. Ili se, pak, pojavi bogati privatnik - što opet znači formulu s početka ovog teksta: »Slobodan je tko je bogat« - koji rekne: Ovaj ili onaj list, ovog ili onog političkog smjera, meni vrijedi toliko da iz svoje imovine stavljam na raspolaganje toliko i toliko milijuna. Ali, i onda se postavlja pitanje slobode - i to za novinare. Oni onda više ne ovise o državi, niti o svojim čitateljima, ali očito ovise o onome tko im daje novac. Koliko tolerantan može biti takav platiša ako mu se pričini da novinari ili listovi koje on financira pišu protiv njegovih namjera i interesa?

Kad je dvadesetih godina ovoga stoljeća ušla u modu »planska privreda«, pa se socijalističko planiranje ekonomike smatralo čudesnim sredstvom, jedan je razborit profesor postavio pitanje: »Tko planira planare?« Čovjek bi mogao i upitati: Tko jamči za dobročinstva dobrotvora? I kome ti dobrotvori polažu račun?

Prije nekoliko dana s velikim sam interesom čitao o konferenciji koju je u Zagrebu za novinare održao **George Soros**, američki multimilijunaš mađarskih predaka. Soros ovdje reče da srećom ima mnogo novca pa bi mogao izravno financirati proces demokratizacije u istočnoj Europi. Reče i da njegova zaklada "Otvoreno društvo" šalje iz New Yorka novac izdavačima u mnogim, nekoć komunističkim zemljama Evrope. I da samo u Rumunjskoj zaklada Soros financira 80 neovisnih medija. Ako su točni ovi podaci, koje uzimam iz »Slobodne Dalmacije«, onda je Sorosova zaklada u bivšim komunističkim državama izgradila značajnu poziciju. Kad je američki multimilijunaš upitan da li on čini neke ustupke vladama onih zemalja gdje mu je zaklada aktivna, samosvjesno je odvratio: "Ustupaka nema i ne će ih biti. Svoj novac trošim kako ja hoću".

Običan građanin SAD, s možda 5000 dolara mjesečnog prihoda - što u Americi važi kao srednja klasa - ne bi mogao izreći takvu rečenicu. Prvo, on uopće ne bi imao vremena da se zanima za razvitak demokracije u Hrvatskoj i

Naslovica Ströhmove knjige

Rumunjskoj - jer svakodnevnim bi radom morao zaradivati kruh za svoju obitelj. I drugo, možda bi one vlade reagirale ipak neprijazno, ako bi se Amerikanac sa svojih 5000 dolara miješao, recimo, u unutarnju politiku tih država, pa, primjerice, propagirao obaranje tamošnjih vlada.

Na zagrebačkoj konferenciji za novinare, Soros je novog slovačkog premijera **Vladimira Mečiara** i ukrajinskog predsjednika **Kravčuka** izjednačio sa **Slobodanom Miloševićem**. Jer, da su obojica, baš kao predsjednik Srbije, »otjelovljenje dogmatske i nacionalno-ekstremističke varijante«. Zanimljivo bi bilo dozнати да li neki novinar ili komentator u nekom od listova koje finansira Sorosova zaklada smije proturječiti ovoj tvrdnji američkog financijera. Napokon, dosad ni slovački predsjednik vlade, ni ukrajinski predsjednik nisu provodili »etničko čišćenje«, niti su dosad zaratili sa svojim susjedima. Mogao bi čovjek sasvim trezveno postaviti i pitanje: Kakav bi interes mogla imati Hrvatska da sa svim svojim teškim problemima, s ratom pred vratima i s područjima pod srpskom okupacijom, počne konflikt s državama poput Slovačke ili Ukrajine?

Kad čujem da je najvažniji savjetnik zaklade za »otvoreno društvo« i »slobodno novinstvo« u Hrvatskoj sveučilišni profesor koji je do kraja branio jugounitarizam i »reformirani« komu-

nizam, onda posumnjam da se tu pronašlo ispravan put i pravu ličnost. Svatko u životu ima pravo na političku zabludu. Ali, ako netko, tko je poslije 1971. aplaudirao najgorim sudenjima boljševičkog stila, a izravno ili neizravno sudjelovao u proganjanju i kažnjavanju studentskih prvaka »hrvatskoga proljeća«- mislim tu na imena kao **Budiša, Paradžik, Dodig** - a sada bi htio nastupati kao pobornik »otvorenog društva«, onda mi se čini da ovdje jarca postavljaju za vrtlara.

Kako napomenuh, svatko ima pravo na političku zabludu. Ali, tko se prevario tako temeljito, i tko se toliko okoristio totalitarnim sustavom, prema mojem je shvaćanju posve neprikladan za učitelja u pitanjima demokracije, pluralizma i otvorenog društva. Napokon, u Hrvatskoj ili Sloveniji, u

Slovačkoj ili Ukrajini ne mogu slobodu tiska zajamčiti inozemne zaklade, kako god im pobude bile plemenite. Jer lijepo, bogato inozemstvo može danas reagirati ovako, a sutra drukčije. Danas otvorili pipac za novac, a sutra ga zavrne. Rečenica »Svoj novac trošim kako ja hoću« kaže dovoljno.

Hrvatska će biti ekonomski stabilna država kad s inozemicima bude mogla pregovarati na temelju poslova, a nikako na bazi »humanitarne pomoći« ili »dobročinstva« i »poklona«. Jednako to važi i za listove i ostale medije.

Sjećam se izreke koju je svojedobno **Gorbačov** rado citirao. Izrekao ju je britanski državnik, lord **Palmerston**: »Države nemaju prijatelja, nego interesa.«

(Članak C. G. Ströhma, iz knjige: **Što sam rekao Hrvatima**, Zagreb, 1994.)

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od izlaska prethodnog broja do 10. travnja 2004. pomoć za naš mjesecnik uplatili su sljedeći darovatelji:

Ratimir	Šandrk	Zagreb	2.000,00
Milka	Alić	Zagreb	200,00
Hrvoje	Gamulin	Zagreb	1.000,00
Časnički klub 242		Zagreb	1.000,00
Uredništvo "Kršnog zavičaja"			
Ivan	Miličević	Humac	400,00
Antun	Tutman	Ljubuški	500,00
Ljubo	Wolitz	Dubrovnik	120,00
Ivo	Katić	Dubrovnik	220,00
Samostan časnih sestara milosrdnica		Dubrovnik	180,00
Helena	Satler	Zagreb	120,00
Borislav	Pleić	Zagreb	200,00
Miljenka	Babić	Zagreb	300,00
Omer	Stunić	Zagreb	220,00
Gabrijela	Djamić	Zagreb	200,00
Vlado	Predrijevac	Zagreb	120,00
Ana	Rukavina	Zagreb	140,00
Milutin	Vitković	Zagreb	150,00
Fra Julijan	Ramljak	Drniš	200,00
Ljubomir	Gotovac	Zagreb	400,00
Stipan	Mušterić	Zagreb	200,00
Nazočni na Skupštini HDZ			
Podružnice Zagreb		Zagreb	200,00
Vinko (Vice)	Ostojić	Zagreb	129,50
Vladimir	Duplančić	Split	500,00
Ivo	Knežević	Split	220,00
Marija	Pučaj	Zagreb	200,00
Milenko	Živković	Zagreb	500,00
Ika	Zoričić	Mali Lošinj	1.000,00
Stjepan	Sopić	Pakovo Selo	400,00
Mihael	Bičak	Varaždinske toplice	500,00
Terezija	Lukšić	Čakovec	200,00
U k u p n o		Sisak	200,00
			11.919,50 Kn

RAZGOVOR S NOVOIZABRANIM PREDSJEDNIKOM ZAGREBAČKE PODRUŽNICE HDPZ-a

S gospodinom Marijanom Buconjićem pripremili smo razgovor s povodom. Naime, on je na nedavno održanoj skupštini zagrebačke podružnice HDPZ-a izabran njezinim predsjednikom. Kako bi se članstvo zagrebačke podružnice, ali i cijele udruge što bolje upoznalo s dosadašnjim radom i životom toga vitalnog 56-godišnjaka, odlučili smo prirediti ovaj kraći razgovor.

* F.I.: Gospodine Buconjić, s obzirom na to da ste na nedavno održanoj izbornoj skupštini zagrebačke podružnice HDPZ-a, izabrani za novog predsjednika, molim Vas da se ukratko predstavite čitateljima "Političkog zatvorenika".

BUCONJIĆ: Rođen sam u Zagrebu, 9. rujna 1948. Oženjen sam 37 godina suprugom Alojzijom, imamo troje djece i osmoro unučadi. Premda su djeca rođena u stranom svijetu, svi moji zetovi su Hrvati koji su sudjelovali u Domovinskom ratu.

Dašak slobode tek u emigraciji

* F.I.: Još u ranoj mladosti pobigli ste preko granice u emigraciju. Nekoliko riječi o razlozima Vašeg odlaska u iseljeništvo?

BUCONJIĆ: Bila su to teška vremena. Ako u kući niste imali borca NOB-a ili člana SKJ, bili ste obilježeni. Policijski dossieri samo su se dopunjivali, pa je gotovo svaka kuća u Hrvatskoj imala nekog "državnog neprijatelja". Moja dva starija brata bili su politički emigranti u Francuskoj, pa ni meni nije ništa preostalo nego da već u ljetu 1967., zajedno sa suprugom pobegnem preko granice.

Razgovarao:

Franjo IVIĆ

* F.I.: Dakle, neko vrijeme bili ste u Francuskoj. Kratka sjećanja i razlozi zbog kojih ste otišli u SAD?

BUCONJIĆ: Najprije sam bio u logoru, u Trstu, odakle sam pobje-

Marijan Buconjić

gao u Francusku. U Francuskoj nam se rodila kći Roberta, pa smo tako postali obitelj u pravom smislu. Bili smo vrlo aktivni u maloj hrvatskoj zajednici grada Clermont Feranda. No, 1968. je bila veoma burna u Francuskoj. Veliki nemiri koje su organizirali K.P. Francuske zajedno sa socijalistima naveliko su uzdrmali vladu generala De Gaullea. Cijela Francuska bila je paralizirana štrajkovima i neredima skoro dva mjeseca. Tada smo odlučili emigrirati u SAD.

* F.I.: Zacijelo ste već u Francuskoj osjetili svu težinu emigrantskog života?

BUCONJIĆ: Moram biti iskren i priznati da u to vrijeme nisam os-

jetio svu težinu emigrantskog života. Bio sam mlađ, 19 godina, a sjećanja na jednu policijsku državu, u kojoj nije bilo nikakve slobode bila su još uvijek svježa. Dapače, slobodu sam po prvi put osjetio tek u Francuskoj.

* F.I.: Jeste li se dolaskom u Sjedinjene Države djelotvornije uključili u rad hrvatske političke emigracije?

BUCONJIĆ: Po dolasku u SAD jedno sam vrijeme igrao nogomet u N.K. Croatia iz New Yorka, da bih se odmah potom uključio u rad hrvatske političke emigracije.

* F.I.: Znamo da je i Vaša supruga Alojzija bila važna sudionica političkih zbivanja u Americi i svijetu, poglavito djelovanjem u Hrvatskoj Republikanskoj Stranci i HNV-u?

BUCONJIĆ: Točno, oboje smo se uključili u rad hrvatske političke emigracije kroz Hrvatsku Republikansku Stranku. Alojzija je bila prva izabrana žena u Saboru HNV-a, 1975. Premda smo u to vrijeme imali troje djece, mnogo smo radili na političkom polju. Bila su to teška, ali izazovna vremena, budući da je Hrvatska bila iznad svih nas.

* F.I. Recite, g. Buconjiću, što Vas je potaklo da se 1977. u New Yorku odlučite privremeno zauzeti Jugoslavensku vojnu misiju pri Ujedinjenim Narodima, skinuti jugoslavensku zastavu i izvjesiti hrvatsku trobojnicu? Jeste li u tom trenutku bili svjesni da ćete za taj domoljuban čin zaglaviti na višegodišnjoj robiji?

Spektakularne akcije u UN

BUCONJIĆ: S uzbudnjem smo pratili rad Matice hrvatske kao i po-

vijesni studenski pokret koji je u hrvatskom narodu pokrenuo slijed zbivanja, kasnije poznatih pod imenom Hrvatsko proljeće. No, nakon zloglasnoga Karađorđeva nad Hrvatskom se ponovno spustio mrak. Stotine i tisuće Hrvata i Hrvatica odvodila je policija na posebne razgovore, a zatim su osuđivani i završavali na robijama po cijeloj Hrvatskoj. Netko je o svemu tomu morao progovoriti. Mi u iseljeništvu prosvjedovali smo u svim većim gradovima svijeta, ali je to nailazilo na veoma slab odjek u stranom tisku. Tada sam shvatio da naše prosvjede treba činiti na poseban način. Tako sam s još dvojicom svojih prijatelja 10. rujna 1975. prvi put prekinuo zasjedanje Generalne skupštine UN. S balkona smo bacili letke i razvili hrvatsku zastavu uz povike "Freedom for Croatia", "Sloboda Hrvatskoj!". Dakako, svi su bili iznenadeni, ali je odjek bio vrlo pozitivan. "The New York Times" odmah je na prvim stranicama objavio vijest o tom pothvatu.

Poslije akcije od 14. lipnja 1977. znao sam da će završiti u zatvoru. No, odjek akcije bio je vrlo velik u cijelom svijetu i to mi je kasnije ublaživalo duge dane na robiji. Taj prosvjed od 14. lipnja 1977. otvorio je niz pitanja o borbi hrvatskog naroda za slobodu, ali i o pravom stanju stvari u ondašnjoj Jugoslaviji. Naš letak koji je tada proslijeđen glavnom tajniku UN **Kurtu Waldhemu**, kao i svim drugim važnim svjetskim ustanovama, bio je vrlo dobar i znakovit. Da su ga određeni krugovi tada ozbiljnije shvatili i iz njega nešto naučili, ne bi se na području bivše Jugoslavije dogodilo toliko strahota, tragedija i uništenih života! Svijet je prekasno shvatio kojemu je narodu koristila Jugoslavija, a ondašnji svjetski politički moćnici nisu željeli ispravljati političke zablude svojih prethodnika.

*** F.I.: Kako je tekao Vaš izlazak na slobodu i daljnje političko dje-**

lovanje za uskrsnuće hrvatske države?

BUCONJIĆ: U hrvatskoj zajednici grada New Yorka uvijek je bilo mnogo posla. Ta zajednica vrlo je velika. Kao što znate, na području tri savezne države, New York, New Jersey i Connecticut živi oko 120.000 Hrvata. Međutim, granice našeg djelovanja bile su mnogo, mnogo šire.

*** F.I.: Uoči priznanja samostalne i neovisne Hrvatske bilo je napeto?**

BUCONJIĆ: U to vrijeme mi smo zaista radili po cijele dane i noći. Obnašao sam dužnost predsjednika Medudruštvenog odbora New Yorka, HDZ-a i Hrvatskog fonda. Tjedno smo organizirali prosvjedne skupove ispred zgrade Ujedinjenih Naroda. Dnevno smo slali stotine pisama američkim kongresnicima i senatorima, TV-postajama i raznim novinskim agencijama u kojima smo ih izvješćivali o teškom stanju u Hrvatskoj, tražeći njihovu potporu. Bilo je to vrijeme za koje smo živjeli!

Važna uloga HDPZ-a

*** F.I.: Povratak u Hrvatsku, obnašanje dužnosti pomoćnika ministra za useljeništvo?**

BUCONJIĆ: Nakon 24 godine prvi put sam posjetio Hrvatsku i od tada sam je posjećivao svakih par mjeseci. Za stalno sam se u Hrvatsku vratio 1994., a u travnju 1995. počeo sam raditi u MORH-u. Tako sam doživio i tu veliku čast - biti hrvatski vojnik u hrvatskoj državi. U MORH-u sam radio do siječnja 1997., kad prelazim u tek osnovano Ministarstvo povratka i useljeništva. Imenovan sam pomoćnikom ministra te sam tu dužnost obnašao do lipnja 1999.

*** F.I.: Ulazak i Vaše djelovanje u radu HDPZ-a do izbora za predsjednika najbrojnije, zagrebačke podružnice?**

BUCONJIĆ: U HDPZ sam se učlanio početkom 1995., po

Bivša predsjednica i novi predsjednik

povratku u Hrvatsku. HDPZ je hvale vrijedna udruga koja je za svoje članove, ali i za cijelo hrvatsko društvo, zaista mnogo učinila. Do izbora za predsjednika zagrebačke podružnice HDPZ-a, u travnju ove godine, bio sam dvije godine član Upravnog odbora zagrebačke podružnice.

*** F.I.: Daljnji planovi i razmišljanja o važnosti dosadašnjeg rada HDPZ-a i o objektivnim problemima s kojima se društvo svakodnevno susreće?**

BUCONJIĆ: Prvo se želim zahvaliti članstvu na povjerenju koje su mi iskazali izborom za predsjednika zagrebačkog ogranka HDPZ-a. Moram biti iskren i priznati da su bivša vodstva zagrebačke podružnice HDPZ-a jako puno radila, a dosta i postigla. Držim da će novo vrijeme i promjene u odnosu političkih snaga u Hrvatskoj donijeti i bolje ozračje za djelovanje naše udruge, nego ono koje je vladalo tijekom proteklih četiri godine. U jednome takvom razumijevanju i suradnji smatram da će HDPZ-a i dalje biti na korist našim članovima, a kroz njih i cijelomu hrvatskom narodu i hrvatskoj državi!

DAN HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA U MODRUŠU

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika već tradicionalno slavi svake godine 30. travnja, dan smaknuća **Zrinskoga i Frankopana** u Bečkome Novigradu, kao Dan hrvatskih političkih uznika. Slavlje se uvijek odvija u mjestima koja su pripadala jednoj od ove dvije hrvatske plemićke obitelji. Od Čakovca, preko Brinja, Gvozdanskog, Trsata, Ozlja i Hrvatske Kostajnice, ove smo godine došli na ponosni a ruševni Modruš prisjetiti se žrtve koju su ova naša dva velikana podnijela za hrvatsku samostalnost i dostojanstvo naše nacije, ali i svih onih znanih i neznanih koji su svoje živote i zdravlje utkali u našu samostalnost i slobodu, posebno blaženog **Alojzija Stepinca**, koji je na montiranome komunističkom procesu, svjedočeći za vjeru, izrekavši znamenitu rečenicu o «bilu svoga naroda», ujedno svjedočio i za hrvatsku naciju te tako potvrđio jedinstvo vjere i ljubavi prema svome narodu.

U Župnoj crkvi Sv. Trojstva u Modrušu, koja se nalazi podno stare utvrde Tržan u 11 je sati počela koncelebrirana sv. misa koju je predvodio naš subrat u uzničkoj patnji **mons. Mijo Liković**, župnik u Kraljevici, uz sumisništvo modruškog župnika **vlč. Zdenka Skendera**, katedralnog župnika **Antu Luketića** kao predstavnika Ličko-senjskog biskupa **dr. Mile Bogovića**, te svećenike bivše političke uznike: **vlč. Kapša, vlč. Matiju Jezerinca i vlč. Domitrovića**. Istakavši već na samom početku sv. mise žrtvu koju su podnijeli hrvatski politički uznici ljubeći bližnjega svoga i svoju domovinu Hrvatsku, mons. Liković je ujedno pokazao put ljubavi i žrtve koja povezuje hrvatske političke uznike od Zrinskoga i Frankopana do naših dana.

Hrvatsko pjevačko društvo «Klek» iz Ogulina i HPD «Gradina» iz Modruša pratili su misno slavlje, koje je na koncu odjjevalo «Zdravo, Djevo» podsjetivši nas na dane kada se Lijepa naša nije smjela pjevati, ali smo mi u toj pjesmi i zakrilju naše crkve mogli glasno spomenuti Kraljicu Hrvata. HPD je službu Božju okrunio Lijepom našom, u čemu su sudjelovali svi naznačni. Nakon sjećanja na sve žrtve za slobodu i samostalnost Hrvatske predsjednik HDPZ-a **Jure Knežović**

Piše:

Jure KNEŽOVIĆ

pozdravio je nazočne i rekao nekoliko riječi o Danu hrvatskih političkih uznika i našim uzorima, Zrinskom i Frankopanu:

Urota bečka

"Najviše što može čovjek učiniti jest žrtvovati sebe. Mi danas slavimo žrtvu za Hrvatsku, za dostojanstvo čovjeka i hrvatskog naroda, prisjećajući se dvojice velikana i posljednjih od roda svojega. Već iz daleka boli pogled na ruševni Modruš, o čijoj slavi smo u školi učili. I cijeli ovaj junački kraj je žrtva, jer se ne razara samo zdanje i imanje, nego se u prvome redu razaraju ljudi, sudbine pojedinaca, obitelji i naroda. Neki od njih, kao naši uzori Zrinski i Frankopan, sudbonosni su za cijeli narod.

Zbog čega se ta strašna tragedija morala dogoditi?

Da bi se to razumjelo, potrebno je znati stanje u Hrvatskoj u vrijeme posljednjih Zrinskih i Frankopana. Grozne prilike u kojima su živjeli.

Kod Sv. Gotarda kršćanske su vojske 1. kolovoza 1664. porazile veliku tursku vojsku. U toj bitki sudjelovale su i jedinice **Louisa XIV.** a lavovski se borila i

hrvatska vojska pod slavnim banom **Nikolom Zrinskim**, Petrovim bratom. Nakon što su razbili tursku vojsku, Hrvati su pod **Petrom Zrinskim** došli na Savu, veseleći se kako će u kratkom vremenu osloboditi svoje zemlje od turškog jarma. Deset dana nakon ove bitke Beč sklapa mir s Turcima na dvadeset godina. Vijest o sramnome Vašvarskom miru pogodila ih je. Hrvatski i ugarski velikaši bili su bijesni na Beč. Slavonija, Like i Krbava i jedan dio Dalmacije stenjali su pod turskim kopitom. U Budimu su bili Turci. Beč je pristao na pogodbe koje je nudio prije pobjede, a koje je veliki vezir **Čipriili** oholo odbio. Kod sklapanja mira pobjednici i pobijedeni zamjenili su svoje uloge.

Zašto je Beč sklopio onakav mir s Turkom?

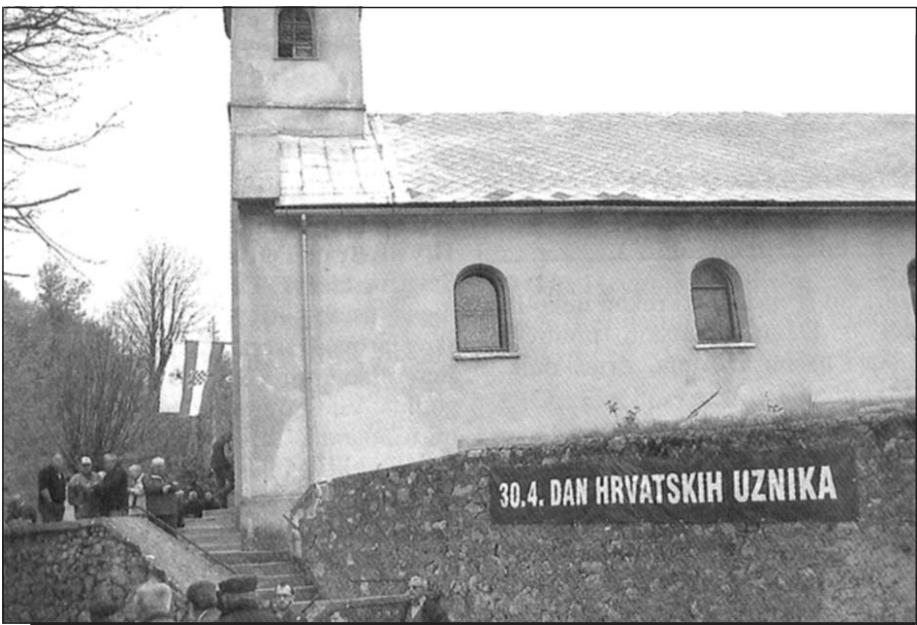
Želja je svake vlasti centralizirati svu moć u svoje ruke. Hrvatska, a ni Ugarska nisu bile habsburške zemlje, nego ih je vezivala samo personalna unija s Bečom, a Beč je htio imati slabe velikaše na drugoj strani. Habsburgovci su znali, da ni Hrvatsku ni Ugarsku ne će moći zadržati ako oni oslobode svoje zemlje, pa su svim silama pomoću Turske htjeli slomiti snagu Hrvatske i Ugarske. U Beču se mislilo da Austrija već ima jedan dio hrvatskoga kraljevstva, a Turska drugio dio, pa da je bolje tako nego da nemaju ništa, a kad slome Hrvatsku, pozvat će kršćanske vojske i osloboditi i Hrvatsku, ali kao svoju zemlju. To potvrđuju pisma generala **Herbersteina Lobkovicu** i pokušaj Beča da nakon uhićenja Zrinskog i Frankopana od banskog namjesnika **Nikole Erdödyja** zatraži pripojenje hrvatskih zemalja austrijskoj kruni, a što su i Erdödy i Hrvatski sabor hrabro odbili.

Tim povijesnim činjenicama ne bih vas zamarao. Htio bih kratko prikazati lik ovih naših junaka.

Knez Fran Krsto Frankopan spjevaо je u tamnici pjesmu, dio koje glasi: 'U kolivki majku zgubih, / u ditinstvu otca stužih, / imam krila prekinuta, / do dva bratca poginuta. // Milu sestruru koju ljubih, / u nevolji sad začutih, / ljubu dragu s kom se dičih, / jur od davna ja ne vidih. // Prijatelji prez pomoći, / a rodbina suze toči, / verne sluge razstrešene, / prez obranbe zapušćene.'

Grb Petra Zrinskog

Modruš, 30. travnja 2004.

Vidite, već se iz ovih njegovih stihova čuje i čuti nježnost pjesnika, zaljubljena muža. A njegova sva krivica sastoji se u prijevodu pisma na hrvatski jezik, koje je poslano Porti. To pismo nije njegov ni izum, ni zla namjera, nego je po dogovoru bečkog dvora išla i korespondencija i kontakti s Turskom. Svi smo mi osjetili obrtanje činjenica iz tužiteljevih usta u našim procsima, pa ne trba biti vidovnjak i predočiti si urotu bečku proti hrvatskom plemstvu, a ne obratno.

A ban Petar Zrinski? Bile su mu 44 godine kad je nakon zagonetne smrti svoga brata Nikole imenovan u siječnju 1665. hrvatskim banom. Oženio se 27. listopada 1641. Katarinom Frankopan. Njihova djeca su: **Jelena, Judita, Ivan i Zora Veronika**. Petar je bio visoka rasta, jak i zdrav, krasan čovjek, kako ga

opisuju povijesni izvori. Svi su Zrinski bili stasiti i lijepi. Iz isprava i pisama jasno se vidi da je Petar Zrinski bio dobra i plemenita duša, ljubazan muž, dobar otac. Sav je njegov mukotrpni život živi dokaz, da je ljubio svoju domovinu Hrvatsku, da je ljubio svoj hrvatski jezik. Taj silni junak bio je nadahnuće i pjesnicima, pa Dubrovčanin **Vladislav Menčetić** pjeva: 'Bane Petre prehrameni / U komu se združa ujedno / U velikoj dici i cieni / Pamet znana, srce vriedno. // Od robstva bi davno u valih / Potonula Italija / Od hrvatskih da se žalih / More otmansko ne razbijia. // Tva sviest znana tebe uzvisi / Vrh svih časti sveta ovoga, / O tvom svjetu diha i visi / Narod puka hrvatskoga.'

Njihove obrane ispunjene su muževnim stavom. Jedan i drugi pišu o svojim

obiteljima s najvećim ponosom dokazujući, kako Beč nema pravo suditi im, jer im se može suditi samo po zakonima njihove domovine. Njihova mučenička smrt, koja je posljedica borbe za hrvatsku samostalnost i slobodu, nadahnjivala je više od tri stotine godina nove naraštaje u borbi za osnovno ljudsko pravo: biti slobodan i svoj na svome. Ta je misao poticala najbolje duhove, od kojih su nebrojeni postali politički uznici ili žrtve stranih vlastodržaca. I ovaj junački kraj bilježi nebrojene žrtve.

Tako je samo u razdoblju od 1941. do 1945. u župi Modruš poginulo 225 ljudi, u Cerovniku 143 a u Josipdolu 173. Talijani su u zaseocima Luketići, Draškovići i Poljaci u siječnju 1943. strijeljali 32 čovjeka. U strane razbojnike spadaju i četnici, koji su u srpnju 1943. zaklali velečasnog **Dragutina Fifku**. A da ni partizani nisu bili naši, govori činjenica da su oni u zaseoku Fulaje strijeljali 7 žena, među njima učiteljicu **Zoru Rendulić**. Baka **Ana Salopek**, da bi spasila svoju snahu koja je imala malodobnu djecu, ušla je u stroj i žrtvovala se. Taj sveti čin žrtve za bližnjega svoga potvrđen je eto i u vašem kraju, kao što je potvrđen u Auschwitzu, kada se pater **Kolbe** žrtvovala za drugoga. I to je dokaz da komunistima nije bilo bitno je li osoba koju ubijaju kriva ili ne, te ih i to poistovjećuje s fašistima.

Modruš je spaljivan 1942. dva puta, a Cerovnik u srpnju 1943. Svugdje žrtve. U domovinskom ratu konačno se ostvario san svih naraštaja i svih velikana hrvatske žrtve među kojima uzvišeno mjesto ima blaženi Alojzije Stepinac.

Bog nam je dao idealne žrtve, a to što ih mi ne znamo cijeniti i štovati i na njih

BILI SMO U MODRUŠU

Piše:

Alfred OBRANIĆ

Članovi varaždinske podružnice Hrvatskog društva političkih zatvorenika redovito obilježavaju Dan hrvatskih političkih uznika 30. travnja.

U tome postoji jedan fenomen. Naime, poznato je da životna dob naših članova upravo vroglavo raste. To je razlog da nam dvorane u kojima održavamo skupštine i saborne nisu više ispunjene kao u prošlom desetljeću. Isto tako, stari i bolesni veoma se teško otpovljaju na put izvan komocije vlastitog doma. U proteklom deset godina broj članova Podružnice Varaždin smanjen je za četvrtinu, no 30. travnja svake godine autobus je ispunjen do posljednjeg mjesta, kao i prije desetak godina. Obrazloženje je jednostavno. Iako stari i bolesni, veseli ih da postoji dan u

godini koji je posvećen ljudima koji su nekad u prošlosti dali dio sebe za Domovinu Hrvatsku. Veseli ih susret s ljudima s kojima su nekad dijelili prostor Čelije ili uzničke sobe. Znaju da sudjelovanjem na proslavi 30. travnja učvršćuju udrugu Hrvatskog društva političkih zatvorenika, kao što to isto čine plaćanjem članarine i pretplatom na list **Politički zatvorenik**.

Kao i u proteklom razdoblju, tako se i ove godine potvrdila povijesna utemeljenost, da se Dan hrvatskih političkih uznika obilježava na dan smaknuća Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana u Bečkome Novigradu. Koničari prilikom opisa pogubljenja Zrinskog i Frankopana spominju sunčano prijepodne, dok je 333 godine

hovoj se svetoj mui nadahnjivati, nije njegova krivica."

Nazočni su bili i pozdravili skup: izaslanica Gradske skupštine Grada Ogulina gospođa Karmela Matić, načelnik općine Josipdol g. Zlatko Mihaljević, predstavnik Županije karlovačke g. Tomislav Hauptfeld, dopredsjednik udruge veterana g. Željko Komes i predstavnik Zajednice prognanih Hrvata, Ivan Mateša.

O Modrušu je govorio gospički katedralni župnik vlč. Ante Luketić, kojega je kao svoga predstavnika poslao ličko-senjski biskup Mile Bogović. Funkciju predstavnika povjesnika i biskupa Mile Bogovića obavio je vlč. Ante Luketić izvrsnim poznavanjem povijesti Modruša i biranim rječnikom, a njegova dikcija je bila melem za uši.

Naziv i položaj Modruša

To je izvanredno strateški položaj, najidealnija pozicija za smještaj središnje utvrde stare modruške župe, bilo feudalnih vitezova kasnijih razdoblja. Položaj je idealan s obzirom na geografsko i prometno okružje. Uz njegove bedeme stoljećima je tekla najprometnija cesta između sjevernih hrvatskih krajeva i najvažnijeg grada i luke na moru podno Velebita, grada Senja. Modruš je gospodario tom prometnicom i učinio ju je cestom vlastita razvoja, a njegovi gospodari postali su najmoćniji feudalni gospodari srednjovjekovne Hrvatske.

Modruš je i naziv za zemljopisni prostor sjeverno i istočno od obronaka Male i Velike Kapele, na jugu do Plitvičkih jezera, pa uz tokove Mrežnice i Dobre do Kupe. To je bila modruška župa, a kasnije najznačajniji frankopanski posjed sa središtem u Modrušu. 1886.

nakon toga osvanuo tmuran i oblačan dan, čime je u potpunosti potvrđena prognoza, kao i potvrda da živimo u programirano doba, tako da nas niti vrijeme više ne može iznenaditi.

Atmosfera u autobusu vedra, praznička, prvi put se vozimo u cijelosti autocestom Varaždin-Josipdol. Na stajalištu ispod Kleka protegnuli noge, okrijepili se kakvom i za pola sata stigli u Modruš. Nekad središte biskupije, sa strateški važnim kastrumom na brdu iznad naselja, kroz povijest i svim ratovima razaran, a pučanstvo ubijano, odvođeno u sužanstvo ili prognano. Danas župa ima 400 duša, osnovnu školu s deset učenika i KUD Gradina.

U Župnoj crkvi Sv. Trojstva nazočili smo sv. misi, izvrsnom programu pjevačkog društva iz Ogulina kao i nadahnutim rječima našeg predsjednika Jure Knezovića i domaćina iz Ogulina Josipdola. Posebnu pozornost

stvorena je modruško - riječka županija sa sjedištem u Ogulinu kojoj su pripadali kotari: Crikvenica, Čabar, Delnice, Ogulin, Slunj, Vojnić, Vrovsko i grad Bakar. Današnji Modruš zaselak je na podnožju strmog brijege nad kojim još i sada stoje ostaci modruškog kastruma na 670 m visine ili oko 90 m iznad podnožja brijege. Padine brijege podno bedema modruškog kastruma sa svih su strana vrlo strme. Prema istraživanjima gradskoga, povjesnog područja Modruša, bedemi grada koji su opasivali gradsko naselje iznosili bi više od 1200 m.

Gotovo u svim kartama starih kartografa upisano je ime starog Modruša, odmah iza šumovita Gvozda-Kapele. Predaja kaže daje Modruš jamačno postoja već 820. kad su ovuda bjesnile teške borbe između tadašnjih hrvatskih

knezova Borne i Ljudevita. Prvi sigurniji spomen o staroj hrvatskoj župi Modruš doznajemo iz isprave izdane 1163., potom iz vremena osnivanja Kravskog biskupije 1185. te po ispravi hrvatsko-ugarskoga kralja 1193. Radi osobitih zasluga prema kralju, **Bela III.** daruje župu Modruš s utvrđenim Tržan-gradom **Bartolu Frankopanu** i njegovim nasljednicima. Frankopani će ga ljubomorno čuvati kao svoju najdragocjeniju baštinu sve do njegove konačne propasti. Dužnost je Frankopana nadzor nad prometom koji se odvija starom cestom preko Modruša od unutrašnjosti do mora.

Do XV. st. Modruš je napredovao u kulturnim, društvenim i političkim događajima. Tu su izdavani mnogi povijesni dokumenti, povelje, darovnice, ugovori pisani glagoljicom. Malo koji od tih dokumenata govori o životu u gradu na vrhu brijege kako i životu "modruških purgera" koji žive u podgrađu. Frankopani sa svojim prostranim posjedom Modruš postadoše jedni od najuglednijih feudalnih obitelji srednjovjekovne Hrvatske.

Nakon smrti kneza **Nikole Frankopana**, odlučiše njegovi sinovi podijeliti očevinu. Godine 1449. okupljaju se na Modrušu brojni Frankopani uz prisustvo svjetovnih i crkvenih odličnika, dijeleći naslijedeno dobro između sedmorice sinova: **Stjepana, Nikole, Bartola, Dujma, Martina, Sigismunda i Ivana** te njihova nečaka **Jurja**. Prisutna su bila i tri biskupa: **Vid Korčulanin**, biskup kravski, **Andrija Drački**, biskup senjski i **Franjo**, biskup krčki. Modruš nasljeđuje knez Stjepan koji je poznat na mnogim europskim dvorovima. Mali prostor Modruša nije

posvećujem trenutcima kad smo svi zajedno zapjevali **Lijepu našu**. U modruškoj župnoj crkvi, ispunjenoj do posljednjeg mjesta, zbor sastavljen od pjevača u dobi 70-80 godina otpjevao je našu himnu na razini najboljega profesionalnog zbara. A često smo svjedoci sramotnih izvedbi naše himne na velikim skupovima koje prenosi televizija.

Zašto je to tako? To je pitanje vjerodostojnosti i dostojniosti. Poznato je da govornik koji izlaže auditoriju, a sam ne vjeruje u tekst koji izgovara, ne može biti vjerodostojan. Također, kao govornik ili pjevač mora biti dostojan melodije i teksta koji interpretiraš. Naše pjevanje himne bilo je vjerodostojno, dostoјno i sa srcem, zvučalo je bezpriječno i u glazbenom smislu, godilo srcu i uhu. Na koncu mogu prenijeti mišljenje nas Varaždinaca, da je usprkos kiši bio to jedan od sunčanih dana naše udruge.

dovoljan za ostvarenje Stjepanovih planova. Spušta se u nizinu gdje u Oštarijama, uz velebnu crkvu Sv. Marije kani sagraditi središte svoje uprave. Sve je prisutnija opasnost turskih prodora te nesloga među plemstvom okreće Stjepanove planove. On umire 1484.

Naslijeduje ga sin **Bernardin Frankopan**, visoki intelektualac svoga vremena odgojen za vojskovođu i diplomata. Zbog mnogih otežavajućih okolnosti Bernardin napušta izgradnju Oštarija i nad ponorom rijeke Dobre gradi utvrđeni kaštel Ogulin. Želeći imati popisana sva svoja imanja i zemlje, 1486. izdaje na Modrušu jedan od najvažnijih povijesnih dokumenata "Modruški urbar". To je pravni spis koji odražava demografsku i gospodarsku situaciju kako Modruša tako i ostalih naših krajeva.

Župa Modruš od 1185. do 1460. priпадala je Krbavskoj biskupiji sa sjedištem u Krbavi. Tada papa **Pio II.** na molbu kneza Stjepana prenosi središte biskupije u Modruš. Tri su biskupa boravila u Modrušu: **Franjo Modrušanin** do 1461. i **Nikola iz Kotora** zvan Modruški koji nakon kraćeg vremena odlaže u Italiju gdje vrši različite službe u papinskoj državi. Umro je u Rimu 1480. ostavivši u nasljede vatikanskoj knjižnici svoju biblioteku obogaćenu vlastitim djelima i rukopisima. **Kristofor Dubrovčanin** boravi do 1493. na Modrušu, a onda odlaže s kaptolom u Novi Vinodolski gdje je pokopan 1499. Do danas je iz biskupske riznice krbavskih ili modruških biskupa sačuvan biskupski križ i štap. U XVII. st. Krbavska ili modruška biskupija spaja se sa Senjskom, a ukida se 1969., kada se osniva današnja Riječko-senjska nadbiskupija.

Teško je utvrditi pravi broj modruških crkava i njihovu lokaciju te vrijeme nastanka kao i graditeljsku vrijednost. Poznate su: župna crkva Sv. Marka koja postaje katedrala; Sv. Marije u vrijeme stolovanja biskupa u Modrušu; crkve Sv. Duha, Sv. Antuna, Sv. Ivana Krstitelja, Sv. Stjepana, Sv. Mihovila, Sv. Katarine, Sv. Jelene, Sv. Nikole koja je sagrađena od ostataka pavlinskog samostana na Kapeli te Sv. Trojstva, danas župna crkva u Modrušu. Uz pavlinski samostan na Kapeli, u Modrušu su zasvjedočena još dva samostana: franjevački i dominikanski, a neki misle da je tu postojala glagoljska tiskara, u kojoj su tiskane prve knjige u Hrvata.

Vrhunac svoje političke, kulturne i crkvene moći Modruš postiže u drugoj polovici XV. st. Godine 1493. knez Bernardin, kao veliki borac za slobodu odlaže sa svojim četama na Krbavsko polje. Tog ljeta Modruš će zadesiti velika katastrofa. Turska vojska vraćaše se iz ratnih pohoda u Kranjskoj i Štajerskoj preko Modruša za Bosnu. Popališe i razoriše ovaj do tada veliki i slavni srednjovjekovni hrvatski grad. Stanovništvo u zidinama Tržana se spasilo, a veliko mnoštvo ako nije ubijeno odvedeno je u sužanjstvo. Bijaše to nestajanje slave i veličine Modruša kao političkoga i crkvenog središta.

Knez Bernardin, spasivši se iz Krbavsko bitke, pokušava obnoviti Modruš. On 1530. umire, a naslijeduje ga malodobni unuk **Stjepan Frankopan Ozaljski**, koji svog šurjaka **Nikolu Zrinskog** imenuje baštinikom svojih imanja. Teško oštećen i opustošen Modruš postat će krajiška stražarska utvrda prema Turcima, a značajniju ulogu u obrani od Turaka dobiva Ogulin. Broj stanovnika

cionalni ponos. Današnji Modruš pripada općini Josipdol. Župa broji do 400 ljudi. U mjestu je osnovna škola do III. razreda koja okuplja desetak učenika. Kulturnu djelatnost nastoji oživljavati KUD "Gradina" kao i "Bernardin Frankopan", zavičajno društvo Modrušana iz Zagreba. Osobito se nastoji svečano obilježiti blagdan Presvetog Trojstva, zaštitnika župe, kad se organiziraju raznovrsna kulturna i društvena događanja.

Zahvale

Posebna zahvala pripada u prvom redu modruškom župniku **vlč. Zdenku Skenderu**, koji je u rekordnom vremenu uređio okoliš oko crkve Sv. Trojstva, na smjernosti kojom je prepustio svojoj subraći da predvode svečano misno slavlje, jer su oni politički uznici, na radosti koju je iskazao prema svakome političkom uzniku i na iskazanoj ljubavi. Hvala i pjevačkim društvima, a posebno izvrsnom pjevačkom društvu «Klek» iz Ogulina, koje je svojim vrhunskim izvedenim napjevima uveličalo ovo svečano slavlje. Zahvala ide dopredsjedniku udruge veterana g. Željku Komesu, koji je skupa s predsjednikom Ogranka HDZ-a iz Ogulina naročito pridonio uspješnom odvijanju našega skupa. On je posvjedočio da je dovoljno biti dobar Hrvat i branitelj za osjetiti zajedništvo s onima koji su bili u prilici prkositi nasilju.

Na kraju, vrijedno je podsjetiti na neke misli iz homilije odnosno službe riječi mons. Mije Likovića:

"Draga braćo i sestre, braćo hrvatski politički uznici stradalnici, prijatelji i simpatizeri naši i svi dragi nazočnici. Još smo u uskrsnom vremenu. Krist na dan uskrsnuća pozdravlja svoje prijatelje pozdravom - Mir vama!. I ja vama, predragi upućujem isti pozdrav: mir vama!

Danas smo se sabrali podno starog grada Tršca koji je od 12. stoljeća bio u posjedu Frankopana, sabrali smo se da se spomenemo monstruoznoga i montiranog sudskog zločina nad posljednjim izdancima slavnih hrvatskih velikaških obitelji Zrinskih i Frankopana: Petrom i Franom Krstom koji se zbio 30. travnja 1671. u Bečkom Novigradu. Mi, bivši hrvatski politički uznici ovaj dan smo uzeli kao svoj Dan. I mi smo zajedno sa svojim obiteljima i prijateljima u ovoj ili onoj mjeri, stradalnici - možemo reći i mučenici - za ideje koje su vodile ovu dvojicu velikana, a prije njih vjekovima i mnoge druge, a i poslije njih do nas i u

Nadgrobna ploča Zrinskog i Frankopana na vanjskom zidu župne crkve u Bečkom Novigradu

u Modrušu sveden je na nekoliko desetaka ljudi koji su do ukidanja Vojne krajine 1873. imali strogi ustroj života polu-vojnika i polu-seljaka.

Preživio je ovaj kraj strahovita razaranja II. svjetskog rata i hrabro stao na branik u Domovinskom ratu. Postoji nada da će Modruš konačno u stečenoj slobodi izaći iz anonimnosti i biti naš na-

najnovije dane, ove poslige nas, - ideja slobodne, samostalne Države Hrvatske.

Prvi čin današnjeg skupa je bogoštovni, liturgijski čin - sveta misa. U svetoj misi sjetit će mo se svih onih kroz mnoga stoljeća, koji su svoje domoljublje zasvjedočili krvljom, gubitkom života, gubitkom obitelji, doma, koji su završili u tamnicama i progonstvima. Reći će mo - neka Bog bude njihova nagrada! Ovom ćemo službom Božjom reći Bogu hvala za sva dobra koja nam tijekom povijesti dade, a i za ona koja

Novi grob hrvatskih plemića u Bečkome Novigradu, odakle su im kosti prenesene u Domovinu

nam je uskratio a mi smo ih željeli i očekivali. A jesmo li ih zasluzili, ne znam.

Da bi naš susret s Bogom bio koristan, stupimo pred njega pročišćenom savješću, priznajmo svoje propuste, prekršaje, slabosti, kojima smo se ogriješili o Boga i čovjeka. Boga vrijedamo vrijedajući čovjeka! Okrenuti svoj život i djelovanje prema čovjeku, ponajprije prema svome subratu - Hrvatu, prema svome narodu, prema svojoj Domovini. Koliko smo u tom smislu propusta učinili?

Jesmo li se opredijelili za stranke, pokrete, ljudе, koji će zastupati istinske hrvatske državne interese i raditi za općehrvatsko dobro? Časnim ljudima, Hrvatima, domoljubima koji se trude da nam osiguraju nacionalnu slobodu i gospodarsku sigurnost. Ili smo se svrstali u skupinu "šutljivaca" — šutimo kada treba glasno govoriti. Za sve ove i druge

slabosti i propuste požalimo i recimo ISPOVIJEDAM SE..."

U homiliji je rečeno: "Današnje misno čitanje iz Sv. Pisma, knjige 'Djela Apostolska' nekako se uklapa u poruku koju sam imao na umu da vam priopćim. 'U one dane, Savao sveudilj zadahnut prijetnjom i pokoljem prema učenicima Gospodnjim, podje k velikom svećeniku, zaista od njega pisma za sinagogu u Damasku, da sve koje nadje od ovoga PUTA, muževe i žene, okovane dovede u Jeruzalem.' Nekako me to podsjeća na našu hrvatsku povijest, na naše ljude u prošlosti i sadašnjosti. O kakvom, je to PUTU riječ - o kakvom je to sljedbenicima toga PUTA riječ, o kakvom je to SAULU riječ? PUT je Isus, koji i sam za sebe reče: Ja sam Put, Istina i Život. PUT je dakle Evandjelje koje je Isus navijestio i svi koji ga slijede uči će u Kraljevstvo Božje. Velik je broj već u početku bio onih koji su slijedili taj Put, koji su prihvatali Evandjelje kao načelo svoga djelovanja i života, načelo, ideju rekli bi smo danas, za koju su bili spremni i umrjeti, a i umirali su.

Tko je bio SAVAO? Savao je bio ortodoksní, rekli bi smo zagrijeni Židovi. Odgojen i odrastao u židovskoj vjerskoj i nacionalnoj isključivosti. Nije htio prihvati druge ideje, strane njegovu odgoju, druge pokrete i učenja. Mrzio je i zlostavljao pristaše novoga PUTA, pristaše Evandjelja. A ti pristaše novoga Puta, bili su odredom Židovi kao i on sam. Svoje je sunarodnjake progonio, zatvarao. Istina, okupatori Rimljani su službeno osudili Isusa, ali na uporni zahtjev njegovih sunarodnjaka-Židova.

Ova događanja nameću mi asocijacije na naša povijesna i sadašnja zbivanja. Židovi su vikali pred rimskim upraviteljem - ne ćemo da ovaj vlada nad nama. Nemamo kralja već Cezara u Rimu! Godine 1102. ne izabraše Hrvati za vodju, vladara i kralja čovjeka između sebe, svoje krvi i roda, prema onoj: kad ne mogu to biti ja, ne ćes ni ti, niti onaj drugi. Tuđinac Arpad neka nam bude kraljem. Kao, mi smo maleni, slabí, nespособni da se sami održimo. Oni će bolje zastupati i braniti naše narodne interese. I, branili su! Krvavo branili, ali svoje interesu u Hrvatskoj i to uz pomoć Hrvata! Par stoljeća kasnije tako se isto naši predci utekoše Habsburgu koji će uspješno braniti tada već jadnu, okljaštrenu nekad moćnu kraljevinu Hrvatsku. I Habsburzi brane Hrvatsku, koju učiniše svojim lenom, prćijom, brane svoje interesu hrvatskom krvljom

hrvatskim mačem. Kojima se takva zaštita nije svidala, koji su htjeli novim PUTEM, stvaranjem samostalne države, oni završavaju poput ove dvojice kojih spomen danas častimo. Jednako nam se dogadja 1918. i 1945.!

O, nesretna hrvatska naivnost! Uvijek više vjere imamo u tuđince nego li sami u sebe! Pa i kad nas porobiše, iznevjeriše i izvaraše, opet i opet činimo isto!

Do danas! Kad evo voljom naroda, većinom naroda, a mimo volje svjetskih moćnika napokon stvorimo svoju, kakvu-takvu državicu - već se nadioše među nama jedni, koji ju uz pomoć svjetkog podzemlja nastoje uništiti Straše nas nekom izolacijom, neu-laskom u neke integracije, globalizacije, što li, nesposobni smo sami opstati? Dapaće moramo dokazivati da smo imali prava na izgradnju svoga doma, svoje države. Moramo dokazivati da su nam namjere prave i ruke čiste. Dokazivati, gdje? Opet u nekome Bečkom Novigradu kamo odlazimo opskrblijeni svim mogućim 'Salva conductima', jamstvima o brzoj i poštenoj istrazi o možebitnoj krivnji i o pravednom suđenju, ako do njega dođe. I, što se događa? To, što se dogada! Krivi smo što smo živi! Našu sadašnju stvarnost lijepo je izrazio jedan, sada mu se ne sjećam imena, karikaturist, u jednim novinama pred mjesec ili dva. Dva suprotna brijege. Na jednome stoji, da tako kažem, njihov čovjek, a na drugome naš. Naš dovukuje njihovome: "Oprosti mi, što si mi zapalio kuću!" Treba li tome komentar!

Židov Savao mrzitelj i progonitelj Kristova Evandjelja, obraća se taknut milošću Božjom - postaje Pavao, najrevniji sljedbenik Kristova Puta - najzaslužniji za širenje Evandjelja diljem tada poznatog svijeta i na kraju život svoj polaze za načela Evandjelja. Želimo da i naši domaći Sauli postanu Pavli, da od mrzitelja i progonitelja sljedbenika Novog Puta, tj. ideje o samostalnosti i političkoj nezavisnosti hrvatske države i sami tu ideju prihvate, s njome se sužive i uznastoje je svugde širiti i oživotvoravati.

A svima, koji su tijekom tolikih stoljeća do današnjeg dana za Hrvatsku stradavali a sada su u vječnosti - mir i pokoj, a nama živućima snagu, uspravnosti u djelovanju za sretnu Hrvatsku Domovinu - Bože podaj! Amen!"

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (XXV.)

1875. LABOŠ, Ana (Nikola) - rod. 25.02.1922., Torinjak. Osuđ. 1946. presudom Okružnog suda Dubrovnik po ZPND čl. 9. t. 12. na 7 mjes. zatvora.

1876. LABOTAR, Anica (Valent) - rod. 13.04.1933., Sv. Trojstvo, Virovitica. Osuđ. 1877. presudom Kotarskog suda Radovnica po čl. 303. st. 1. na 6 mjes. zatvora.

1878. LACKOVIĆ, Reza (Kuzman) - rod. 09.08.1907., Brobanci. Osuđ. 1945. presudom Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba po čl.2.t.2. na 6 mjes. zatvora.

1879. LAČEN, Milica (Stjepan) - rod. 09.07.1923., D. Bistrica. Osuđ. 1945. presudom Okružnog suda za Okrug Zagreb po ZPND čl. 9, na 2 god. zatvora.

1880. LADAVAC, Marija (Jakov) - rod. 01.01.1928., Novi vaki, Pazin. Osuđ. 1949. presudom Okružnog suda Rijeka po ZPND čl. 3. t. 7,8. u sv.čl.2. na 5 god. zatvora.

1881. LADIŠIĆ, Ana (Stjepan) - rod. 14.05.1915., Perušić. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda kotara zagrebačkog po ZPND čl. 8. čl. 9. t. 1. i čl. 11. na 2 god. zatvora.

1882. LAGINJA, Alojzija (Stjepan) - rod. 21.06.1926., Krapina. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 2 god. zatvora.

1883. LAH, Andela (Tomo) - rod. 20.10.1908., Gradište. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog suda Osijek po ZPND čl.3.t.14. na 18 mjes. zatvora.

1884. LAJKO, Ana (Josip) - rod. 01.01.1896. Osuđ. 11.11.1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 5 god. zatvora.

1885. LAKOMER, Manda (Josip) - rod. 23.12.1912., Brinje. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl.3.t.14. na 1 god. zatvora.

1886. LAKŠIĆ, Katica (Franjo) - rod. 13.10.1913., Trngvica. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 7 god. zatvora.

1887. LALOŠ, Emica (Josip) - rod. 01.01.1926., Zagreb. Osuđ. 1961. presudom Vojnog suda Zagreb po KZ čl. 105/1 na 4 god. zatvora.

1888. LANCKI, Alojzija (Ivan) - rod. 12.06.1900., Hiokovićevo. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Daruvar po ZPND čl.3.t.14. na 8 mjes. zatvora.

1889. LANDEKA, Špiro (Antun) - rod. 12.12.1899., Slivnica, Zadar. Osuđ. 1945. presudom Okružnog suda Zadar po ZPND na 10 god. zatvora.

1890. LANG, Ana (Martin) - rod. 01.01.1893., Zagreb. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb zbog «suradnje s okupatorom» na 1 god. zatvora.

1891. LAP, Benediktina (Mihajlo) - rod. 13.04.1903., Bjelovar. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.11. na 5 god. zatvora.

1892. LAPOŠ, Anica (Valent) - rod. 03.07.1926., Ciblenica. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 11. na 18 mjes. zatvora.

Priredio:

Jure KNEZOVIĆ

1893. LAREMT, Anica (Edvard) - rod. 11.07.1934., Maribor. Osuđ. 1956. presudom Vojnog suda Maribor po KZ čl. 342/11 na 8 mjes. zatvora.

1894. LASLO, Katica (August) - rod. 19.05.1909., Osijek. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog suda Požega po ZPND čl. 3. t. 8. na 18 mjes. zatvora.

1895. LASLOVIĆ, Katica (Mijo) - rod. 21.05.1925., Karlovac. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Karlovac po ZPND čl. 3. t. 3. na 5 god. zatvora.

1896. LASOVIĆ, Ana (Martin) - rod. 02.02.1908., Vrbovci. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 7 god. zatvora.

1897. LASOVIĆ, Nevenka (Imro) - rod. 10.10.1928., Nova Gradiška. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.7. na 4 god. zatvora.

1898. LAŠIĆ, Ivana (Imro) - rod. 22.12.1922., Lapeliš. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Bihaćkoga vojnog podr. po ZPND čl.11. na 13 god. zatvora.

1899. LAŠKARIN, Katica (Franjo) - rod. 15.03.1921., Zagreb. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl.13. na 2 god. zatvora.

1900. LATAČKI, Zlata (Mato) - rod. 03.05.1890., Dol Vlahnička (sic!). Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 1 god. zatvora.

1901. LATEČKI, Ljerka (Branko) - rod. 10.03.1925. u Donja Vlahnička (sic!), Kutina. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 8 mjes. zatvora.

1902. LATINGER, Zdenka (Dragutin) - rod. 28.10.1932., Karlovac. Osuđ. 1954. presudom Okružnog suda Radovnica po KZ čl. 303/1 na 7 mjes. zatvora.

1903. LAZAR, Martina (Stjepan) - rod. 22.02.1908., Osijek. Osuđ. 1945. presudom Div. vojnog suda Sl. Požega po ZPND čl. 11. na 18 mjes. zatvora.

1904. LEBIĆ, Marica (Marko) - rod. 01.01.1911., Kraljeva Velika, Novska. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl.14. na 5 god. zatvora.

1905. LECHNER, Zdenka (Stjepan) - rod. 15.08.1918., Zagreb. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb kao ustaška dužnosnica na 1 god. 6 mjes. zatvora.

1906. LEDINSKI, Pavica (Stjepan) - rod. 04.04.1904., Deljaneš, Vrhovec. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Bjelovarskoga vojnog područja po ZPND čl. 1. na 1 god. zatvora.

1907. LEJKOT, Karlo (Karlo) - rod. 07.02.1913., Kreka, Tuzla. Osuđ. presudom Komande Grada Zagreba zbog «suradnje s okupatorom» na 10 god. zatvora.

1908. LEMAN, Kata (Pavo) - rod. 01.01.1918., Vinkovci. Osuđ. 1946. presudom Okr. nar. suda Sl. Brod po ZPND čl. 18. na 2 god. zatvora.

- 1909. LENIĆ, Ana (Josip)** - rođ. 12.02.1890., Bošnjaci. Osuđ. 1945. presudom Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba po čl. 2. t. 3. na 7 god. zatvora.
- 1910. LESIČKO, Dragica (Miroslav)** - rođ. 15.09.1923., Kabal. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda u Varaždinu po čl.3.t.14. na 4 god. zatvora.
- 1911. LEŠIĆ, Martin (Ilija)** - rođ. 10.11.1922., Bošnjaci. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Voj.Obl.Za Slavoniju po UVS čl.14. na 20 god. zatvora.
- 1912. LEŠKO, Eugenija (Juro)** - rođ. 01.01.1900., Kutina. Osuđ. 1945. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl. 11. na 5 god. zatvora.
- 1913. LEŠKO, Marija (Stjepan)** - rođ. 24.03.1928., Šartovac. Osuđ. 1945. presudom Okružnog Narod. suda Bjelovar po ZPND čl.11. na 3 god. zatvora.
- 1914. LEŠNIK, Marica (Josip)** - rođ. 11.08.1906., Veliko Trojstvo, Bjelovar. Osuđ. 1945. presudom V.S.V.O. Zagreb po UVS čl.14. na 2 god. zatvora.
- 1915. LETINIĆ, Anka (Nikola)** - rođ. 01.04.1921., Breznica, Požega. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 3 god. zatvora.
- 1916. LETINIĆ, ZORA (Šimo)** - rođ. 05.06.1925., Cerovac. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Osijek po ZPND čl. 11. na 3 god. zatvora.
- 1917. LEVAČIĆ, Jelena (Petar)** - rođ. 28.04.1928., Mursko Središće. Osuđ. 17.02.1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 13 mjes. zatvora.
- 1918. LEVAČIĆ, Kata (Antun)** - rođ. 14.04.1909., Mursko Središće. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14, na 14 mjes. zatvora.
- 1919. LEVAK, Marija (Marko)** - rođ. 08.08.1922., Zagreb. Osuđ. 1955. presudom Okružnog suda Zagreb po KZ čl.125. na 3 g. 6 mjes. zatvora.
- 1920. LEVANIĆ, Katica (Franjo)** - rođ. 14.02.1914., Zagreb. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Zagreb po UVS čl.15. na 5 god. zatvora.
- 1921. LEVATIĆ, Kata (Josip)** - rođ. 07.02.1900., Frkaševica. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 20 god. zatvora.
- 1922. LEVATIĆ, Slavka (Franjo)** - rođ. 27.06.1917., Kabal, Bjelovar. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND 51. 3. t. 14. na 15 god. zatvora.
- 1923. LICITAR, Štefica (Franjo)** - rođ. 19.12.1923., Petrinja. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Bihać po ZPND čl. 11, čl. 3. na 7 god. zatvora.
- 1924. LICITAR, Štefica (Stjepan)** - rođ. 01.01.1928., Petrinja. Osuđ. 04.02.1949. presudom Okr. suda Sisak po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. zatvora.
- 1925. LIHER, Terezija (Mijo)** - rođ. 01.10.1903., Brezovac, Sveti Ivan Zelina. Osuđ. 1945. presudom Okružnog suda Sisak po ZPND čl. 3. t. 3. na 15 god. zatvora.
- 1926. LIKER, Jela (Martin)** - rođ. 30.04.1927., Virovitica. Osuđ. 1949. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 3. na 3 god. zatvora.
- 1927. LINTAR, Nada (Franjo)** - rođ. 29.06.1924., Zagreb. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl.3.t.3. na 5 god. zatvora.
- 1928. LIPOVŠČAK, Bara (Pavao)** - rođ. 01.01.1905., Trešmarija. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Sušak po UVS čl.14. na 2 god. zatvora.
- 1929. LISAC, Manda (Joso)** - rođ. 01.01.1910., Mušaluk. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Gospic po ZPND čl.3.t.14. na 1 god. zatvora.
- 1930. LISAC, Marija (Ivan)** - rođ. 01.01.1925., Brušani. Osuđ. presudom Vojnog suda Gospic po UVS čl.10 i 14. na 2 god. zatvora.
- 1931. LISAC, Zlata (Marka)** - rođ. 17.05.1922., Zagreb. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda II. Armije po UVS čl. 14. na 8 mjes. zatvora.
- 1932. LIST, Andela (Ivan)** - rođ. 12.05.1910., Polonjski Lug, Vrhovec. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda u Bjelovaru po ZPND čl. 3. t. 14. na 6 mjes. zatvora.
- 1933. LIŠNJAK, Andela (Mijo)** - rođ. 01.01.1905., Metrelič. Osuđ. 1948. po ZPND čl. 9. st. 1. na 1 god. 6 mjes.. zatvora.
- 1934. LIUK, Marija (Eduard)** - rođ. 05.11.1926., Osijek. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek. po UVS čl. 14. na 10 god. zatvora.
- 1935. LIVOJEVIĆ, Mirka (Đuro)** - rođ. 01.01.1902., Mrzlo Polje. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda VIII. Udarne Divizije po ZPND čl. 9. t. 11. na 3 god. zatvora.
- 1936. LIZAČIĆ, Ružica (Božo)** - rođ. 18.08.1918., Osijek. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Osijek po ZPND čl. 4. 6. 8, na 3 god. zatvora.
- 1937. LOBODA, Katica (Pavel)** - rođ. 23.02.1921., Erdut. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek. po UVS čl. 14. na 5 god. zatvora.
- 1938. LOGORIĆ, Zorica (Andrija)** - rođ. 20.10.1923., Bijela, Konjic. Osuđ. 1948. presudom Okružnog suda Sl. Brod po ZPND čl. 3. t. 8. na 10 mjes. zatvora.
- 1939. LOJDL, Marijana (Paula)** - rođ. 06.07.1919., Osijek. Osuđ. 1945. presudom Okr. Nar. suda Osijek po ZPND čl. 3. T. 14. na 1 god. i 6 mjes. zatvora.
- 1940. LOKNER, Marija (Šimun)** - rođ. 01.01.1911., Slunj. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 14, na 1 god. i 6 mjes. zatvora.
- 1941. LONČAR, Ana (Ivan)** - rođ. 22.04.1913., Vrbovec. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 13 mjes. zatvora.
- 1942. LONČAR, Dara (Stanko)** - rođ. 01.01.1913., Crna Vlast. Osuđ. 26.11.1947. presudom Okr. suda Karlovac po ZPND čl. 3. t. 7. na 3 god. zatvora.
- 1943. LONČAR, Liza (Luka)** - rođ. 01.01.1902., Hrv. Dubica. Osuđ. 13.04.1948. presudom Okr. suda Sisak po ZPND čl. 3. t. 14, na 3 god. zatvora.
- 1944. LONČAR, Zorica (Aleksandar)** - rođ. 11.07.1936., Reka. Osuđ. 27.08.1954. presudom Okružnog suda Radovljica po KZ čl. 303/1 na 7 mjes. zatvora.
- 1945. LONČAREK, Mira (Mato)** - rođ. 04.12.1924., Starigrad. Osuđ. 1945. presudom Okružnog Narodni suda Bjelovar po ZPND čl.11. na 1 god. zatvora.

(nastavit će se)

PROCES PROTIV ZAGREBAČKIH BOGOSLOVA I NJIHOVIH POGLAVARA 1951. (IV.)

UMALO NA SLOBODI

Nakon što su iz KPD-a izišli **Korpar i Horvat** i nakon što je **Novak** bio oslobođen od rada na utovaru, a **Selak** je dosta često bio u zatvorskoj bolnici, mi ostali nismo bili u mogućnosti obavljati sve što je trebalo. Stoga je osnovana nova grupa, takozvani *pomoćni istovar i utovar*, koju su sačinjavali isključivo informbirovci. To je učinjeno u uvjerenju da ih mi ne ćemo "pokvariti", nego da će možda oni pozitivno utjecati na nas. Nismo se smjeli s njima posebno družiti, a oni su imali svojeg milicionera i svoja kola. Među njima je bilo dosta loših i nesavjesnih ljudi, pa su znali krasti šećer, suhomesnatu robu i ostalo iz skladišta prehrane. Meni to nije bilo drago, jer su znali jednostavno izbušiti vreće sa šećerom, pokrasti šećera koliko su mogli, a on je i dalje curio iz vreća pa je bilo problema i kod izdavanja šećera. To je primjetio i šef skladišta **Jura Šobaka** i

*Piše:****Stjepan PLANTAK***

prijavio ih je. Kad ih je na to upozorio, rekli su da to radimo mi. I tako su jednog dana iznanada došla dva udbaša i dva milicionera, te su nas sve postrojili. Naravno posebno nas, a posebno njih. Sve su nas pretresli i pregledali što tko ima za "gablec". Mi smo imali sve naše domaće, što smo dobivali od kuće, a kod njih je pronađeno šećera, kobasicu i špeka iz skladišta. Naravno da su bili kažnjeni, a mi smo bili pohvaljeni, ali ne od uprave nego od šefa skladišta, našega Jure Šobaka.

Vijest o pomilovanju

Kasnije, nakon što su otpušteni kući **Brezovnjački i Grivec**, a **Šubat** i **Selak** su se nalazili u bolnici, dok je **Novak** već

Pogled s Griča na Kaptol
**PRESUDA OKRUŽNOG SUDA U ZAGREBU
K. 209/51 od 16. lipnja 1951.**

(Nastavak sa str. 43. u br. 145.)

Sa svojom terorističkom djelatnošću organizacije je započela pred izbore za narodnu skupštinu FNRJ od 26.III.1950. i vršila je do rujna 1950. kada je od organa vlasti otkrivena i njeni članovi uhapšeni.

Djelatnost organizacije sastojala se je u sastavljanju, umnožavanju i rasturivanju letaka i pisana. U letcima je najpoigrdnijim riječima klevetana narodna vlast i pozivao se narod da bojkotira izbore za narodnu skupštinu da bojkotira i razbija seljačke radne zadruge, da neizvršava svoje gradjanske obaveze kao na pr. otkupnu i poresku obavezu i da se silom pa i upotrebom oružja suprotstavi organima vlasti. U letcima je primjerice rečeno: "26.III.1950. – dan komunističke lakrdije! zbrojmo se u guste redove narodnog otpora i ne glasajmo za komuniste – narodne krvopije" "u ovim teškim časovima, u ovo mračno doba kad nas crvena krvava nemam nemilosrdno hvata za grlo ... ne smijemo čekati skršenih ruku nedajte se u zadruge, pa makar morali snjima razgovarati puškom, sjekirom ili kolcem.... zato trgni se i pogledaj hrvatski seljače i budi uvijek spremjan na otpor...." "O Vama ovisi hoćemo li biti slobodni ili robovi. Trgnimo se i izbacimo komunistički jaram! Kako zar opet u šumu? Ako bude potrebno i to! Za sada ostajemo kod kuće braneći svoju slobodu onim sredstvima koja su nam na raspolaganju. Gdje ne dostaju riječi upotrebimo hladno i vatreno oružje...." "Neočekujmo pomoći besposleno nego najprije pokažimo da smo je dostojni, pa ćemo je i dobiti! Neizvršenjem obaveza produžujemo si život i slobodu...."

Pisma upućena odbornicima i javnim radnicima, sadržavaju pretnje ubijstvom ako adresati nastave vršenjem svojih funkcija. Primjerice kaže se u listovima: "Već samim tim što ste u službi izdajica domovine i narodnih krvopija zasljužujete, da Vas momentalno likvidiramo.... Ovo Vam je posljednja opomena! Od sada će svaki Vaš korak pratiti nategnuti šmajster i svaku riječ slušati revolverske cijevi. Znajte, da noć radja noževima, a šuma i grmlje puškama i revolverima..... Hrvatska desnica opet se hvata oružja da krene u borbu...." "Zato ćete doskora osjetiti šaku narodne osvete na svojim ledjima. Osvjetnici su blizu i oni prate svaki Vaš korak. Prate Vas i oni koji Vam dolaze u kontrolu iz kotara, kao i iz oblasti, jer i tamo ima naših ljudi.... Pazite, da Vas ne proguta noć Znajte, da se diže hiljade naoružanih desnica hrvatskih osvetnika, koji ne će mirovati dok iz hrvatskog naroda ne istrebi i posljednjeg nametnika izdajice...." "Približava se dan izbora, na kojim misle opet prevariti naš jadni narod.... Baš vama bi bila dužnost da narodu pokažete kakva mu opasnost prijeti iza ovakovih tzv. slobodnih izbora. U protivnom slučaju znajte da vas prate šmajseri i revolveri osvetnika....." "Na vama je da birate: otkazati krvniku ili mu i dalje služiti! Drugim riječima – život ili smrt...." "Budite sretni ako vas živa zatekne ovaj dopis. Znajte da bi mogao biti posljednji.... Neka vam služi na utjehu kada vam reknemo da ne ćete biti prvi a ni posljednji.... Neće vas obraniti ni čitavo krdo pasa krvavih gubica kojima se okružiste, jer se budi i ustaje na noge nova Hrvatska."

Leci i pisma bili su potpisani sa "Hrvatski narodni otpor" t.j. imenom pod kojim je djelovala organizacija, a neka pisma bila su potpisana imenom kojeg nestalog ustaše iz

i prije bio oslobođen od rada na utovaru, ja sam na Šobakovu preporuku i traženje, prešao na rad u skladište prehrane, a **Sakač** je otišao rezbariti u rezbariju, koju je inače vodio velečasni

Ivandija. Tako sam se oslobođio utovara. Radom u skladištu sam bio veoma zadovoljan, dosta slobodan i nikada nisam imao nikakvih problema. Pomagao sam koliko sam mogao. Kolega Mate Selak je dosta dugo bio u zatvorskoj bolnici, jer je imao jaku upalu pluća i porebrice. Ni hrana u bolnici nije bila jako kalorična, pa mu je trebalo pomoći. Ja sam se upoznao s bolničarem, također robijašem, koji je dolazio k meni po "sledovanje" za bolnicu. Naravno da je poznavao Selaka i zamolio me, mogu li nešto više hrane dati za njega. Ustanovili smo da bi mu dobro koristilo više masnoće i šećera. Tako smo se dogovorili, pa sam mu preko njega slao masti i šećera, što mu je dobro došlo. Taj bolničar mi je rekao da si Selak u kavu, koju dobije za doručak, sada stavlja po žlicu masti i šećera, da sve to pojede i da se sve bolje

osjeća. To ga je u neku ruku i spasilo, jer se dobro oporavio, a čak se dosta udebljao. Naravno da sam i bolničaru uvijek morao dati nešto i za njega osobno.

Budući da smo mi svi bili kažnjeni sa najvećim mogućim kaznama, i budući da smo dobar dio kazne odradili, a na naše ponašanje i rad nije bilo prigovora, to nas je prilikom državnog praznika "29. novembra" zahvatilo određeno smanjenje kazne, pa je meni kazna smanjena za dvije godine, tako da trebam izdržati samo 6 godina. Kako sam bio u dobrim odnosima sa šefom Šobakom, on me o mnogim stvarima unaprijed obavještavao. Tako mi je on rekao, kada sam trebao izdržati još godinu, da se nalazim na popisu onih koji bi trebali biti pušteni za sljedeći "29. novembar". Zamolio me da nađem nekoga poštenog robijaša, kojeg bi upoznao s načinom rada, a koji se razumije kako u materijale, tako i u knjigovodstvo. Ja to nisam mogao odmah učiniti, pa je on dobio nekoga, kojeg mu je odredila uprava zatvora. Taj se poka-

zao veoma lošim, odmah je počeo krasti i krijučariti preko drugih robijaša. To sam rekao Šobaku i on ga je potjerao.

Jednom prilikom sam slučajno sreo jednog robijaša s kojim sam malo porazgovarao. Činio mi se poštenim pa sam ga pitao, bi li htio doći na rad u skladište prehrane. Naravno da se on s time složio. Bio je to **Joža Balent** iz Međimurja. Šobak je sve sredio i za malo vremena je on došao k meni na rad u skladište. Dobro sam ga sa svime upoznao i bio je zadovoljan, a i ja sam bio zadovoljan, jer sam našao dobrog čovjeka za svoga dobrog šefa Juru, a ja ču naskoro na slobodu.

No ipak nije sve onako kako to netko planira. Kaže se "Čovjek snuje, a Bog odreduje". Premda je to točno, ipak mislim da u ovome mom slučaju Bog nije imao svoje prste. Naime, deset dana prije nego što bih ja trebao izaći na slobodu, moj šef Jura je bio uzne-miren i rekao mi je da s mojim izlaskom nešto nije u redu i da se nešto "kuha". Ni on mi nije mogao reći o čemu se radi, ali je rekao da će to najhitnije ispitati. Par

mjesta adresata, kako bi adresat povjerovao da taj ustaša djeluje ilegalno u nekoj tajnog organizaciji.

Na pojedinim letcima i pismima bilo je napisano: "Negdje u Velebitu" "Likvidacioni otsjek" i otisnuti su bili žigovi "Glavni odbor narodnog otpora hrvatske 77 Z" "Antikomunistička akcija hrvatske 1947." i "Vrhovni zapovjednik glavnog odbora Mirtić" koje žigove sačinio opt. Sakač.

Svi ti natpsi, potpsi i otisci žigova imali su za cilj stvoriti uvjerenje da postoji "Negdje u Velebitu" vojnički organizirana ustaška formacija, sa vrhovnim zapovjednikom na čelu čiji "Likvidacioni otsjek" likvidira njemu nepočudne osobe, a time na negativne elemente potsticati da vrše nasilja protiv, narodnih vlasti, a odbornike narodnih odbora i javne radnike što više zastrašiti i prisiliti ih da se pasiviziraju.

Sve letke i pisma sastavio je opt. Novak a umnožili su ih na pisaćem stroju, šparografu i stroju za umnožavanje "Orning" bogoslovskog sjemeništa opt. Novak, Šubat, Sakač i Selak. Osim toga oni su, a to su činili i ostali članovi organizacije, pribavljali adrese lica kojima su upućivana preteča pisma i rasturivali letke bacajući ih po ulicama grada Zagreba, na seoskim cestama, te pisma ubacivali u poštanske sanduke.

Ukupno je organizacija umnožila i ovako rasturila oko 2.000 primjeraka letaka i pisama.

Djelatnost organizacije kako je gore prikazano dokazana je u cijelini i u svim svojim pojedinostima na temelju priznanja optuženika članova terorističke organizacije njihovim terečenjem te pronadjениm lecima, pismima, kover-tama i žigovima, koji su kao corpora delicti nalaze kod ovog suda.

Inicijator, glavni rukovodilac, organizator i izvršilac svih akcija organizacije bio je opt. Novak a što on to u cijelini i priznaje kako u islijedjenju tako i na glavnoj raspravi. Uz Novaka bili su najaktivniji i rukovodili su sa organizacijom kao članovi "Centralnog odbora" opt. Šubat, Sakač i Selak.

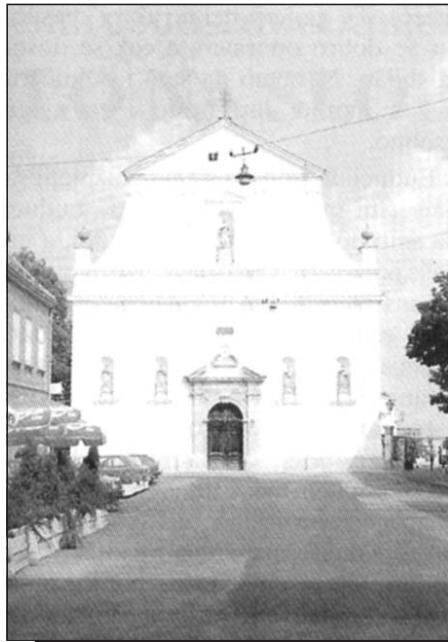
Ova posljedna trojica svoju krivnju za rad u organizaciji pokušavaju smanjiti ističući upliv i inicijativu opt. Novaka. Ovakova njihova obrana formalno je opravdana. Istina je, da je opt. Novak dao postre ali su opt. Šubat, Sakač i Selak njegovu inicijativu pripremno prihvatali i podržali, jer je odgovarala njihovim intencijama, a našto ukazuje ne samo aktivnost koju su razvili u djelokrugu organizacije već i ranije i van toga djelokruga.

Šubat je uz Novaka bio prvi član organizacije. Učestvovao je kod umnožavanja svih letaka i pisama, koja su vršena u njegovoj sobi u sjemeništu kao i kod njihovih rasturivanja. Uvukao je u organizaciju opt. Plantaka i Horvata, predao je letke na rasturanje zemljoradniku Šofić Stjepanu iz Sv. Ivana Žabno i govorio mu je o organizaciji. Dao inicijativu za proslavu godišnjice osnivanja ustaške države tzv. NDH-a u sjemenišnoj bolnici i aktivno je sudjelovao na toj proslavi. ovo posljednje je dokazano iskazom opt. Grgić Marijana a i priznanjem opt. Šubata.

Opt. Sakač ne samo da je bio jedan od rukovodilaca terorističke organizacije kao član "Centralnog odbora" i u tom svojstvu bio upoznat sa cijelokupnom aktivnošću organizacije i njenih članova, te je sudjelovao kod umnožavanja i rasturivanja letaka i pisana, već i razvio naročitu aktivnost. Uvukao je u organizaciju opt. Korpara i davao ovome zadatke. Prigodom izleta bogoslova na Rijeku rasturio je ne samo letke koje je sam ponio, već je preuzeo i Plantakove letke i njih je raspačao. Njegova protunarodna djelatnost

dana prije moga planiranog izlaska, on mi sav žalostan reče kako je konačno došao do popisa, da sam ja na njemu prekrižen, a da umjesto mene izlazi «neki Selak Mate». Naravno da me to neugodno iznenadilo, jer je Selak još trebao izdržati dvije godine. Kako je do toga došlo, toga trena nisam znao ni ja, a ni šef Jura. Kasnije sam doznao da je tu imao svoje prste kolega Novak. Naime, navodno, kad je Novak za to doznao, on je obavijestio Šubata, s kojim je bio posebno dobar, a ovaj je o tome obavijestio Selaka. Obaviješten je i Selakov brat, koji je dojurio u Lepoglavu, te su upravitelja **Juru Spiranca** i ostale udbaše uvjerili kako se Selak povravio, da se neće vratiti na bogosloviju, da proklanje Crkvu i odgajatelje zbog kojih se nalazi u KPD-u.

Budući da sam ja zadržao svoj stav i kako su oni smatrali da se nisam »po-

Zagrebačka crkva sv. Katarine

datira još iz godine 1945. kada je počeo izradjivati žigove sa natpisom "Antikomunistička akcija" izradivši ukupno četiri takova žiga od kojih je zadnji – nakon što ga je najprije dao bogoslovu Jurinu, a zatim od njega opet uzeo – upotrebio za svrhe organizacije. Prva tri žiga podijelio je i to jedan Rožić Stjepanu, drugi opt. Plantaku, a treći nekom Živkoviću pošto je od njih – kako on kaže "Dobio izvjesnu garanciju" da će biti upotrebljeni na letcima protudržavnog karaktere odnosno "ustaško-križarskog karaktera kojima je trebalo zastrašiti organe vlasti" kako je to iskazao opt. Kuzmić, opt. Plantak kao i preslušani svjedoci na glavnoj raspravi Vajdlin-Filipović Anka i Ivet Tomu. Utvrđeno je nadalje da je optuženik Sakač u svrhu zastrašivanja narodnih masa predao optuženom Plantaku nekoliko papirića otisnutih sa žigom antikomunistička akcija. Osim toga opt. Sakač još u godini 1946. izradio je falsifikate štambilja KNO Kalnička Kapela KNO Novi Marof u namjeri da ih upotrebi na lažnim potvrdama u vezi sa obavezom otkupa. U dogovoru sa opt. Plantakom pokušao je da falsificira putne objave na kojima bi udario pečat dekanata bogoslovnog fakulteta koristeći osustvo službenih lica i falsificirao potpise rukovodioca na toj objavi. Pošto nisu bili zadovoljni sa rezultatima falsifikata, pribavili su originalne formulare objava na kojima je neovlašteno udario pečate sadašnji tajnik bogoslovnog fakulteta, bivši predsjednik velikog križarskog bratstva Lav Znidarić i s njim ove objave podjelio po pola, a zatim je opt. Sakač falsificirao potpis tadašnjeg dekana bogoslovnog fakulteta dra Janka Oberškog i upotrebio protupropisno jednu od tih objava za putovanje. Njegovo ulaženje u djelovanje u organizaciji predstavlja samo nastavak ranije protudržavne i kriminalne djelatnosti.

Opt. Selak umnožavao je letke i pisma, a već u godini 1947. ima veze sa ustaškim odmetnicima koji su se skrivali u šumama oko sela Raščani, kotar Imotski, te ističe, da je već prije svog dolaska u bogoslovsko sjemenište u Zagrebu bio ustaški orijentiran.

pravio», ja sam ostao u KPD-u, a Selak je izišao na slobodu. Mislim da Selak, najblaže rečeno, nije pošten čovjek. On je i na suđenju lagao i optuživao poglavare, a uspio je prevariti i Novaka i UDBU jer mu je prvi korak, nakon izlaska na slobodu, ipak bila bogoslovija. S tim u svezi navest ēu kao jedan od dokaza njegova držanja već na suđenju jedan odlomak iz "presude", iz kojeg se vidi da je on već na samom suđenju, optuživao i naše poglavare. U presudi piše: "Optuženi Selak kaže: 'Novakove pjesme prožete su čisto ustaškim duhom, a ipak su iz znanje i odobrenje poglavara čitane na svim akademijama. Svi su oni, tj. poglavari, odobravali te pjesme. Prema tome, po mom mišljenju, ne treba veće podrške širenju ustaških ideja kod bogoslova kad samo rukovodstvo odobrava širenje tih ideja. Dr. Salač, Talan i dr.

Članstvo i aktivnost u organizaciji opt. Plantaka samo je nastavak njegove ranije proustaške i protudržavne djelatnosti. U zimi 1945./1946. nakon što je od opt. Sakača preuzeo nekoliko papirića sa otiskom "Antikomunistička akcija" predao je u Svibovcu te papiriće Vajdlih-Filipović Anki da ih ona rasturi, a kako je to pomenuta Vajdlih na raspravi iskazala preslušana kao svjedokinja. Početkom 1946. preuzeo od Sakača jedan žig sa natpisom "antikomunistička akcija" i isti žig po Martinec Ivanu dostavio Ivet Tomi, da ga ovaj koristi za protudržavne letke u cilju zastrašivanja naroda, da te letke raspačavaju navodno križari. Na Antunovo 1949. izvesio u skupnoj učioni sjemeništa sliku ustaškog zločinca Antu Pavelića. Opt. Plantak pokušava se braniti da je sliku zločinca Pavelića izvesio na ilegalnoj priredbi bogoslova slučajno. Medutim njegova obrana je pobijena izjavom opt. Talana Ivice rektora bogoslovnog sjemeništa koji je kazao da je Plantak obožavao zločinca Pavelića i da je baš radi toga morao spaliti sliku a na koju ga je kaznu primorao dekan bogoslovnog sjemeništa dr. Šeper;

Prema tome svi gore pomenuti optuženi, a što važi i za ostale optužene članove organizacije, formirali su terorističku organizaciju, odnosno stupili i djelovali u njoj zbog svoje ustaške orientacije i neprijateljskog odnosa prema našoj državi, zbog toga što im se je pružila mogućnost da organizirano i uslijed toga uspješnije nastave svojom neprijateljskom aktivnošću i rade na realizaciji svojih ustaških planova. To, kao i utjecaj i odgoj koji je na njih vršen u bogoslovnom sjemeništu bili su motivi zbog kojih su oni stupili u organizaciju i u njoj djelovali, i zbog kojih su inicijativu opt. Novaka pozdravili i prihvatali.

Ilegalna organizacija u kojoj su djelovali opt. bogoslovi Zagrebačkog bogoslovnog sjemeništa ima karakteristike ustaško-terorističke.

Već samo ime "Hrvatski narodni otpor" ukazuje na ustaško-teroristički značaj, jer pod tim imenom ubacio je

Šeper znali su za te pjesme, slušali su ih i odobravali, a to je trebalo značiti da se bogoslovi u tom ustaškom duhu trebaju i odgajati".

Tako sam ja ostao i dalje u zatvoru, a moj šef Jura Šobak se nije ljutio, nego je preuzeo i skladište tehničke robe, tako da smo bez problema ostali zajedno raditi i ja i kolega Balent. Tako sam ostao još jednu punu godinu do isteka kazne od 6 punih godina. Hvala Bogu i to sam, zahvaljujući Njemu, izdržao bez problema.

Zajednički život

Nas devetorica smo bili osuđeni na zajednički život, u jednoj ćeliji i u strogoj izolaciji od drugih robijaša, kako s njima ne bismo mogli imati nikakove veze, jer bismo mogli na njih neprijateljski djelovati. Kao radno mjesto određen nam je utovar i istovar materi-

jala, s radnim vremenom od 6 do 14 sati, a ako je potrebno, treba se raditi i dulje pa i noću, po kiši i snijegu, jer se vagoni moraju istovariti u određenom vremenu. Zbog toga, kao i zbog vrste posla, mi smo marali na najbolji mogući način, u zadanim okolnostima, organizirati kako sam način rada, tako i naš život, kako bismo sve to mogli lakše podnijeti sa što manje štetnih posljedica za život i zdravlje.

Budući da smo se međusobno dobro poznavali, jer je većina od nas više od 10 godina boravila zajedno u sjemeništu i bogosloviji, nije nam bilo teško međusobno raspravljati o onome što trebamo raditi kako bismo što bolje prošli u danoj situaciji. Najprije smo se dogovorili o primanju paketa i posjeta. Naime, svaki od nas je mogao primiti po jedan paket mjesечно težine od oko 5 kg. Stoga smo dogovorili da svakog

tjedna po dvojica od nas primaju paket od kuće, čiji sadržaj nam treba izdržati za sljedeći tjedan. Nekada smo se malo i "počastili", osobito prigodom velikih blagdana, kao što su Božić i Uskrs, ali ipak čitav sadržaj je trebao biti rasporeden za "gablece" za čitav tjedan. Stoga smo od svojih tražili da nam šalju što više kalorične hrane, a osobito nam je dobro došla mast, koju smo namazivali na kruh i tako pravili sendviče, koje smo nosili na posao. Kao glavnog ekonoma odredili smo Horvata, koji je inače bio dosta boležljiv, pa je često ostajao u sobi. On je to veoma dobro radio i svi smo bili zadovoljni.

Da nam u slobodno vrijeme, kojega je katkad bilo dosta, ne bi bilo dosadno, organizirali smo predavanja o raznim temama. Ja sam se inače već prije dosta bavio astronomijom, atomskom fizikom i ostalim raznim prirodnim

ustaški zločinac Ante Pavelić godine 1947. u našu zemlju grupu ustaša terorista, koja je po tana i kojoj je sudjeno na procesu proti Ljube Miloša i drugova u Zagrebu. Izbor baš tog imena nije slučajan, već su optuženi tim imenom podvukli ustaško-teroristički karakter svoje organizacije i na taj način deklarirali su svoju suvlasnost sa metodama i ciljevima Paveličevih ustaških-terorista. Da bi svoju povezanost sa navedenim ubačenim teroristima još jače naglasili i prikazali se kao njihovi direktni sljedbenici oni na jednom žigu, kojeg su udarili na letke i pismima / Antikomunistička akcija 1947 / stavili su godinu 1947. t.j. godinu kad je kako je gore rečeno, ustaški zločinac Pavelić uputio svoje teroriste u našu zemlju.

Metode kojima se organizacija služila: pozivanjem na upotrebu oružja protiv organa vlasti i pretnje ubijstvom odbornicima narodnih odbora i javnim radnicima ako se ne odreknu svojih funkcija odnosno ne poasiviziraju se.

Prema priznanju opt. Novaka riječnik i stilizacija svih pisana i letaka uzeti su iz ustaško-koljačke terminologije, inače dobro poznate našim narodima iz vremena okupacije.

U pravilima je predvidjena direktna upotreba "hladnog i vatrenog oružja od strene članova organizacije u pogodnom momentu.

Ovo su jedni od momenata koji karakteriziraju organizaciju kao ustaško-terorističku.

Organizacija je stvorena na bogoslovskom sjemeništu u Zagrebu i tamo je djelovala. Činjenice utvrđene na glavnoj raspravi dokazuju, da je formiranje i djelovanje organizacije omogućeno i uslovljeno neprijateljskim odgojem i uticajem koji je vršen na bogoslove u sjemeništu kao i podrškom, postrekom i zaštitom, koju su poglavari sjemeništa davali neprijateljskoj djelatnosti pojedinih bogoslova.

Kontinuirano vršena je unutar sjemeništa ustaška propaganda, propaganda usmjerena da kod bogoslova izazove

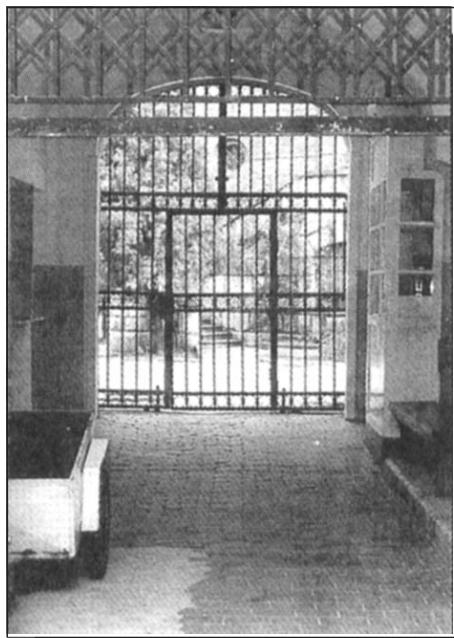
mržnju protiv državnog i društvenog uredjena FNRJ i odvrati ih od svake pozitivne saradnje u državnom i društvenom životu naše zemlje.

Održana je proslava godišnjice osnivanja ustaške države tzv. NDH na kojoj su recitirane i pjevane ustaške pjesme, a na imendan ustaškog zločinca Ante Pavelića opt. Plantak izvješava njegovu sliku u skupnoj učioni sjemeništa.

Na mnogobrojnim priredbama, proslavama, akademijama uvijek se održava barem jedan govor ili se recitira jedna pjesma u kojoj se kveče i harangira protiv norodne vlasti, protiv državnog i društvenog uredjenja naše zemlje. Glavni govornik je opt. Hrastić on govori o "progonu" "ubijanju nedužnih svećenika" "crvenom teroru" "kravom režimu" "neslobodnoj domovini hrvatskoj" i slično. Autor svih pjesama je opt. Novak. Iz svake njegove pjesme izbjiga mržnja protiv naše sadašnjice. Ovo se naročito izražava u njegovim zadnjim pjesmama "usponi" i "skriveni stihovi". Prikazuje petokraku zvijezdu – jedan od državnih amblema kao – "simbol krvave tiranije" Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju "stratištem" "tamnicom" "logorom hrvata", a Maršala Tita "divljom zvijeri, zmijom i harambašom". Opt. Muran pregledava ove Novakove pjesme i predlaže ih poglavarima, a priredbe na kojima se ove pjesme iznose uvježbava i režira. Poglavar sjemeništa vrše predhodnu cenzuru govora i pjesama, prisustvuju priredbama i plješću Novakovim pjesmama i Hrastićevim govorima.

Tokom glavne rasprave govoreno je samo o nekoliko priredbi koje su javno održane u bogoslovskom sjemeništu. Utvrđeno je da je u svakoj priredbi bilo neprijateljskih ispadu, a u pojedinim priredbama i po nekoliko ispadu. Programi priredaba i tekstovi govora nisu pronadjeni prilikom premetačina već su se programi i sadržaji utvrdili iz iskaza preslušanih optuženih bogoslova koji su prisustvovali na tim priredbama.

znanostima, pa sam u tom smislu bio malo "jači" od drugih. Tako smo se dogovorili, pa sam ja održavao predavanja na temelju čistog znanja, jer sam pamatio veoma mnogo podataka. **Silvije Brezovnjački**, kao "najpobožniji" od nas je bio zadužen za bogoštovlje, pa smo često, u nedjelju i blagdane "imitirali" održavanje svete mise. Kod toga smo često i pjevali, tako da su nas često puta slušali i mnogi susjedni robijaši budući da je naša soba bila u kutu između dvaju krila zatvora, a i prozor je bio doista velik. Kao glavni pjesnik za izmišljanje pjesama pokazao se Štef Novak. Bio je sjajan, a mnoge je pjesme izmislio na poznate domaće melodije. Mi smo ih naravno veoma često pjevali. Sve su one održavale naš život kako već u istražnom zatvoru, tako i ovaj ovdje u Lepoglavi. Prigodom imendana on je znao gotovo u čast svakog svečara izmislići neku pjesmu. Kako sam se ja već

KPD Lepoglava, ulazna vrata u novu zgradu

prije veoma mnogo bavio glazbom, imao sam dobar sluh, a vladao sam notama u potpunosti i svirao mnoge instrumente, od orgulja i glasovira do svih tamburaških instrumenata, bio sam zadužen za glazbu kao dirigent. Svi smo inače već u sjemeništu i u bogosloviji bili članovi pjevačkog zbora, pa smo se uspjeli veoma dobro raspodijeliti tako da smo imali četveroglasni zbor.

Tako sam došao i na ideju skladanja naših posebnih pjesama. Imao sam ideje, izmišljao melodije, a Novak se potrudio da napiše odgovarajuće riječi. Ovdje ću spomenuti samo dvije najdraže pjesme, a to su "Zavjet" i "Dignite u vis", koje su odražavale naše stanje, stanje u domovini Hrvatskoj i naše težnje i nade. Njih sam skladao za četveroglasni muški zbor te sam pojedinačno uvježbavao pojedince za svaki glas (tenor I, tenor II, bariton i bas). Nije bilo lako, jer nisam imao

Prilikom premetačine u bogoslovnom sjemeništu u Zagrebu pronađene su mnoge ustaške knjige. Bilo ih je po svim sobama bogoslova, sjemenišnog osoblja i sjemenišnih poglavara, a kako iskazuje optuženi Korpar bogoslovi su svu tu ustašku literaturu i čitali. Prilikom izvršenog pretresa 20.IX.1950. u prisustvu svjedoka u sobi ekonoma sjemeništa, jednog od poglavara, svećenika Pukljaka Rudolfa na njegovom noćnom ormariću nadjena je ustaška knjiga "Borba Hrvata" od Mirka Glojnarića, "Moje tamanovanje" od dr. Fran Binički, te knjiga "Hrvatski narod i hrvatska narodna misao" od Filipa Lukasa. U zajedničkoj spavaonici bogoslova nadjen je kao tekuća literatura knjiga ustaškog ministra Julija Makanca "Hrvatski vidici". U sobi broj 18. na III. katu medju stvarima bogoslova Slaviček Stjepana takodjer je pronađena knjiga istog ustaškog ministra "Hrvatski vidici". Brošura "Komunisti u Hrvatskoj" i izdanje zloglasnog MOSK-a nadjena je u sobi broj 22. u III. katu kod bogoslova Šlogar Josipa. U sobi rektora sjemeništa dra Franje Šepera prilikom pretresa pronađeno je pismo osudjenog Stepinca zločincu Anti Paveliću od 20.XI.1941. u kojem Stepinac izaže svoj plan za efikasnije pokrštavanje Srba, kao i korice luksuznog izdanja ustaških načela na latinskom jeziku. Na III. k. u sobi optuženog Muren Franje na njegovom pisaćem stolu nadjen je roza omotni papir sa skicom amblema koji sadrži šahovsko polje hrvatskog grba, križ i slovo "U". Na tom istom papiru uvježbavao je opt. Muren svoj potpis. U sobi Gregl Anke na noćnom ormariću nadjen je Neue Ordnung od 3 i 12. X. 1941., u njenom ormaru "Das Eheude (sic!) Herz" od Göbelsa. U sobi Težački Josipa pronađena je antisemitska brošura "Nestašica robe", knjiga ustaškog ideologa" dra Šećetinca. Kooperativnog (sic!) uredjenje države i kalendar "Danica" iz god. 1943. i 1944. sa člancima ustaškog sadržaja. U sobi svećenika Mušak Pavla u I. j. sjemeništa nadjeno je 176.170 Pavelićevih kuna. Na pojedinim mjestima raznih prostora u samom sjemeništu

pronađeno je nadalje: brošura MOSK-a "Istina o Španjolskoj", knjiga "Strahote zablude" od zločinka Pavelića u četiri primjerka molitvenika "Hrvatski vojnik" sa Pavelićevom slikom i specijalnom molitvom za zločinca Pavelića. Osim ovoga u sobi Vice rektora (sic!) sjemeništa opt. Talan Franje, u njegovom ormaru nadjene su medju ostalima knjige: "Hrvatski vidici" od Julija Makanca, "Socijalni eseji" od ustaškog velikog župana i bivšeg predsjednika velikog križarskog bratstva Felixia Niedzielskoga, "Dogme et morale communiste" od A. Ancel, "Temelji društva" od Petra Grgeca, "Uvod u družtvovnu politiku" od Vilka Rieger, "Fašizam osvaja proletarijat" od "Zadnji dani zapadno evropske domokracije", od B. Mussolini, "Razvoj državne misli" od dra Julije Makanec, "Novi društveni poredak" od Feliksa Niedzielskoga za koje knjige opt. Salač i Talan tvrde, da su ih izdvajili iz sjemenišne knjižnice.

U smislu čl. 13. propisa za pitomce nadbiskupskog sjemeništa zagrebačkoga "za proširenje znanja služi sjemenišna knjižnica gdje pitomci mogu uz obvezu danu knjižničaru kao jamstvo posudjivati djela onih pisaca koji se preporučuju." Imajući u vidu literaturu koja je prilikom pretresa pronađena u sobama bogoslova kao tekuća literatura može se potpuno jasno zaključiti kakva se je literatura davala na čitanje i preporučivala bogoslovima bogoslovnog sjemeništa u Zagrebu.

Na glavnoj raspravi je utvrđeno, da u sjemeništu kola i druga neprijateljska ustaška literatura. Utvrđeno je, da kalendar "Naša Nada" izdan po hrvatskoj katoličkoj zajednici u USA u koju su se uvkli ustaške izbjeglice, a koji je kalendar donio opt. Muren u sjemenište i dao ga na čitanje bogoslovima dok je opt. Kuzmić prepisao iz njega članak "Victor quia victima" i "Stepinac joj ime" u kojima se kleveće naš poredak, a napose naše sudstvo, te su se ovi prepisi rasturali medju bogoslove. Utvrđeno je da i No-

nikakovog instrumenta, pa čak ni glazbene viljuške. Ipak je sve uspjelo, bili smo zadovoljni, a ja sam i danas, opet po "pameti", jer ništa pismeno nismo mogli iznijeti iz Lepoglave, sve to ponovno zabilježio. Samo bih želio napomenuti da sam "u glavi" iz Lepoglave prenio ukupno 52 naše pjesme, koje sam naravno kasnije i zapisaо.

I tako se naš zajednički život, osobito na početku, odvijao bez ikakvih prepirkki ili trzavica. Bili smo jedinstveni i težili smo istom cilju. Svakih par mje-

seci je dolazio posebni udbaš iz Zagreba radi našeg «preodgoja». Pojedinačno je sa svakim od nas razgovarao i nastoјao nas prostudirati da vidi kakvi smo i jesmo li se popravili. U početku nas je nagovarao da odustanemo od bogoslovije, a kad je video da u tome baš nema nekog uspjeha, govorio da se možemo vratiti na bogosloviju, ali da trebamo suradivati sa narodnom vlasti. Ne znam što su razgovarali i kako su se ostali ponašali, ali ja sam imao svoje stajalište. Uvijek sam govorio da

ne znam što me čeka kad se vratim, kamo će ili što će studirati, da ništa ne obećavam i da zadržavam svoj stav. Stoga sam nakon nekoliko njegovih posjeta bio s njim veoma brzo gotov. On je sam znao reći: "Da ne gubimo vrijeme, reci mi što je nova. Ili pak još uvijek vrijedi parola 'Ista meta, isto odstojanje?' Kad sam mu to potvrdio, znao je reći: "U redu! Ostat će do kraja!" Tako je i bilo.

(nastavit će se)

vakove pjesme i njegov dnevnik pun napada i kleveta protiv našeg državnog i društvenog uredjenja, a posebno protiv naše armije čitaju se medju bogoslovima.

Pred izbore za narodnu skupštinu FNRJ od 26.III.1950. poglavari bogoslovske sjemenište specijalno optuženi Salač svojim stavom i direktnim nagovaranjem i agitacijom preko pojedinih bogoslova vrši organiziranu prisilu protiv učešća na izborima, a opt. Hrastić organizira na sam dan izbora "Predizborni miting" protiv izbora.

Kad narodna studentska omladina apelira na bogoslove da učestvuju na izgradnji studenstskog grada opt. Salač preko opt. Novaka djeluje na bogoslove da ne sudjeluju u toj izgradnji, a ciljem da inostrane brigade koje dolaze na izgradnju studentskog doma ne konstatiraju prisustvo bogoslova, koji pružaju svoj udio pomoći u izgradnji boljih uslova studenstke omladine u skoroj budućnosti.

Kad se pokreće akcija da bogoslovi povodom tzv. Svetе godine posjete Rim i kada bogoslovi u početku odušeljeno prihvataju akciju puta u Rim poglavari sjemeništa konkretno opt. Salač preporučuje preko Novaka bogoslovima da taj put ne bi bio poželjan, jer bi se time doprinjelo opovrgavanju neprijateljske propagande da se u našoj zemlji progoni crkva i svećenici. Medutim u isto vrijeme kad bogoslovi na nagovor opt. Salača odustaju od namjeravanog puta u Rim, na bogoslovske priredbe održanoj tih dana sa znanjem i odobrenjem poglavara bogoslovske sjemeništa čita se Novakova pjesma "Vječni Rim" u kojoj se kaže da svi katolici slobodno idu na hodočašće u Rim u Svetoj godini, a Hrvatima katolicima da to onemogućavaju narodne vlasti.

Kad rektor bogoslovske sjemenište dr. Šeper saznaže da se pojedini bogoslovi bave ilegalnim protudržavnim radom, a opt. Salač i Talan pored toga još i za postojanje ilegalne organizacije protiv državnog karaktera, oni to ne samo neprijavljuju organima vlasti, nego svojim stavom, držanjem i cjelokupnom djelatnošću kako je potpuno osjetila ova glavna rasprava, omogućuju i potstrekavaju aktivnost ilegalne organizacije svojim pasivnim držanjem. Osim toga opt. Salač i Talan nastoje prikriti tragove djelatnosti organizacije i njenih članova.

Opt. bogoslovi Grgić i Balenović koji takodjer saznaju za ovakovu organizaciju isto tako neprijavljuju njezino postojanje i djelovanje organima narodne vlasti.

Ovakva neprijateljska aktivnost prema našoj državi i društvenoj zajednici kako je gore navedeno sa nekim primjerima, vrši se u bogoslovnom sjemeništu neprekidno, isk-

oriščavanjem svake pogodne prilike. Podržava se ustaški duh koji je već ranije u nadbiskupskom sjemeništu na Šalati za vrijeme okupacije usadjen u bogoslovima, u takovom ambijentu, u takovoj atmosferi do formiranja jedne ustaško-terorističke organizacije ne samo da je moglo nego je moralno doći. Oni koji su snagom svoga autoriteta mogli, a po svojoj funkciji bili su dužni da spriječe stvaranje neprijateljske psihoze ne samo da to ne čine, već i sami sve poduzimaju da se takva neprijateljska psihoza i dalje održava medju bogoslovima.

U takvim prilikama svaki bogoslov bio je psihološki pripremljen da se predje na organiziranu neprijateljsku akciju. Opt. Selak govoreći o utjecaju na bogoslove u sjemeništu kaže: "Smatram, da bi većina pošla putem kao i ja, samo je to bilo pitanje pristupa k njima od strane lica, koja se bavi protudržavnom djelatnošću, jer ovakav odgoj orijentira ljudi na takovu djelatnost "Trebao je samo da se nadje čovjek koji će to učiniti. Učinio je to opt. Novak. On pri tome nije slučajno lice, ustaša do srži, a što priznaje u svome dnevniku koji je pisan pun mržnje protiv naše današnjice, jer je tako odgajan, jedan od izrazitih nosilaca neprijateljske djelatnosti u sjemeništu, ljubimac poglavara aktivnog i slavohlepan, on se smatrao pozvanim da bude vodja sebi sličnih da izrazi što je odgovaralo duhu koji je vladao u sjemeništu ostvarujući pri tome ono što je i sam htio.

Svi bogoslovi optuženi za neprijateljsku propagandu u sjemeništu osim opt. Brezovnjačaki i za neprijavljinje terorističke organizacije priznaju sve inkriminacije i svoje krivice.

Opt. Muren ne smatra se krivim za neprijateljsku propagandu izvršenu time što je uvrstio u programe priredaba neprijateljske pjesme Novakove, jer je bio samo režiser, a brani se da su Novakove pjesme prošle kroz cenzuru poglavara. Medutim opt. Muren u isljedjenju na zapisniku od 18.I.1951. kaže: Tek je /Novak/ kasnije unosio u te pjesme tu i tamo po koju aluziju na državni poredak. Kad sam ja školske godine 1949./1950. bio zadužen kao režiser tada je već bilo uobičajeno da Novakove pjesme udju u program, te sam ja prema tom običaju i rekao Novaku prije priredbe da sastavi prigodnu pjesmu. Kada ju je Novak sastavio ja nisam ulazio u detalje te pjesme smatrajući, da ukoliko ne valjanu da neće biti odobrena od poglavarstva, budući da je čitav program za svaku priredbu išao na odobrenje poglavarstva.

(nastavit će se)

MASOVNA GROBIŠTA NA PODRUČJU HRVATSKE (IV.)

U prethodnim brojevima (*Politički zatvorenik*, br. 143-145), objavili smo popise raznih grobišta diljem Hrvatske, a ovdje donosimo nastavak tog popisa:

GROBIŠTA HRVATA U SLOVENIJI / SVIBANJ-LIPANJ 1945.

(Podatci se donose prema knjizi "Zamolčani grobovi" (Ušutkani grobovi) – Ljubljana, 1998.):

LJUBLJANA - ŠT. VID (ŠKOFOVI ZAVODI)

1. **GROBIŠTE PODUTIK** - Brenarjevo brezno - oko 1500 Hrvata (opis br. 96 Podutika).

KOČEVSKI ROG

2. **GROBIŠTE ISPOD KRENA** - centar komemoracije, ukupno 1400 Hrvata **KRŠKO-HUDA JAMA - HRASNIK**, ukupno pobijenih 24.000 Hrvata (opis br. 95 Kočevski Rog).

3. **BARBIROV ROV**, ukupno pobijeno oko 12.000 Hrvata

4. **HRASNIK, VIŠE SKUPINA** od 300-400 Hrvata

5. **JELINCA**, više skupina Hrvata

6. **RAŠEV KAMENLOM** - više skupina hrvatskih civila

7. **KAPELICA PRAPRATNO**, hrvatski civili

8. **RIMSKIE TOPLICE** - više maskiranih grobova hrvatske vojske koja se povlačila poslije 9. svibnja 1945.

9. **GROBIŠTE NA HRVAŠKEM VRHU KOD RAVNA** - 500 civila

10. **PODGORJE (SLOVENJGRADEC)** - grobište hrvatskih domobrana na vrhu Podgorje

11. **MISLINSKA DOLINA** - grobište hrvatskih domobrana i civila

12. **GROBIŠTE TEZNO** - protutenskovski jarak od Bohove do Drave, najveće grobište u Sloveniji 40.000 Hrvata (opis br. 94, Maribor, okolica grada)

Piše:

Dragutin PELIKAN

13. **STRMIŠĆE KOD PTUJA** - grobište ispod tvorničkih hala pokopano oko 8.000 Hrvata

14. **GRAD BORI** - grobište hrvatskih domobrana

15. **DRAVOGRAD** - grobište desno od ceste, grobište hrvatskih domobrana

16. **ŠOŠTANJ** - Gorica, grobište hrvatskih civila i domobrana

Ukupno u tom dijelu Slovenije na povratku iz Bleiburga i drugih mesta u Austriji, prema prosudbama očeviđadaca, ubijeno je oko 145.000 hrvatskih civila i domobrana.

OSTALA GROBIŠTA

17. **KAMNIŠKA BISTRICA** - četiri groba

18. **TUHINJSKA DOLINA** - četiri groba hrvatskih domobrana

19. **ŠKOFJA LOKA - CRNGROB** - hrvatski civili, među njima vojnici u odorama

20. **ŠKOFJA LOKA** - Stari grad, oko grada grobovi domobrana pobijenih u gradu

CELJE - TEHARJE - BREŽICE

21. **SKALCE KOD TEHARJA**, grobište gdje je pokopano 30 Hrvata

22. **VIŠNJA VAS KOD VOJNIKA** - 300 žrtava, Hrvati i Slovenci

23. **TEHARJE-ZG/HUDINJA-GOLOVEC-NOVA VAS**. Preko ovog grobišta sazidani su danas - objekti, ceste, tvornice, stambeni blokovi itd. Broj žrtava između 23.000 i 25.000, mahom hrvatske nacionalnosti.

24. **TEHARJE, STRELIŠTE**, oko 4-6.000 žrtava svih narodnosti

25. **TEHARJE, MLINARJEV JANEZ** (grad) 1.500-2.000 žrtava, Hrvati i Slovenci

26. **UGLJENOKOP PEČOVNIK** - zatrpan 1945. godine 7.000-8.000 žrtava, Hrvati i Slovenci

27. **GROBIŠTE GOLOVEC** - pokopano oko 2.000 žrtava, Hrvati, Slovenci i Srbi

28. **TEHARJE, GROBLJE**, izrađeno parkiralište i stambene zgrade, oko 150 do 200 žrtava, Hrvati i Njemci.

29. **GROBIŠTE IZLOŽBENI PROSTOR GOLOVAC**, sada športska dvorana, oko 1.500 žrtava svih narodnosti

30. **MEDLOG**, 800 žrtava Hrvata

31. **MEDLOG, VOJNO SKLADIŠTE**, 3000 žrtava Hrvata

32. **MEDLOG, JOŠTOV MLIN**, 15.000 žrtava većinom civila i vojnika Hrvata

33. **MEDLOG, SJEVER**, 500 Hrvata

34. **ŠENTJUR AGRONOMSKA ŠKOLA**, 60 Hrvata

35. **ŠANPETER POD SV. GORAMI**, oko 1500 Hrvata

36. **PILŠTAJN**, oko 1500 Hrvata

37. **ROGATEC**, oko 500 Hrvata

38. **MOSTEC-BREŽICE**, nema broja žrtava, ali se napominje da su žrtve vozili kamionima noću po 1000 odjednom (ukupno 6000)

39. **KRŠKO**, grobište kod igrališta, oko 1500 Hrvata

40. **DOBROŠKA VAS**, kod Krškog, oko 600 Hrvata

41. **MACELJ**, otvorene 23 jame i iskopano 1163 kostura. Utvrđeno je da je među njima ima poubijanih 20 svećenika, pretežno franjevaca. Mladen Šafranko (bivši djelatnik OZN-e) dao izjavu da je bilo 130 jama u kojima je poubijano 13.000 ljudi, što znači da do sada nije otkopano niti 10% od ukupnog broj ubijenih civila, vojnika i svećenika (opis br. 103, Macelske šume)

42. **RADOVLJICA**, nekoliko stotina, a vjerojatno više od 1000 Hrvata i banatskih Njemaca žrtve su masovnih ubojstava počinjenih od 15-17. svibnja 1945.

DO SADA OTKRIVENI LOGORI KRIŽNOG PUTA

1. **MARIBOR** - logor na mjestu starih vojarni - sabirni logor za ustaše, domobrane i dio četnika (crnogorskih). Odvajani časnici, koji su se javljali vjerujući u bolji postupak, zatvarani su u zgrade i noću odvažani, streljani i zakapani u protutenskowske jarke, tzv. Nedićeve obrambene linije. Kroz mariborski logor prošao je najveći broj vojnika i civila Hrvata. Hrane nije bilo. Pojedeno je sve lišće i kora s drveta. Koliko je ljudi prošlo kroz logor, ne će se nikada dozнати.

2. **ZAGREB** - više logora: **KANAL**, parkiralište autobusnog kolodvora; **PREČKO**, kroz koji je prošlo nekoliko tisuća zarobljenika svih rodova vojske; **JANKOMIR**, logor za naknadno uhapšene, te **MAKSIMIR**, gdje je povremeno vršen popis zarobljenika. Pojedini su odpušteni, ali većina bez pisanog dokumenta ili ako su ga imali, prigodom prijavljivanja vlasti, isti im je oduzet.

3. **BJELOVAR** - logor na Vojniću, mjesto bivše oružničke škole, čije su vojarne i barake pretvorene u logor. Prema grubim procjenama u logoru je bilo 25.000-30.000 ljudi, tako da je prostor vojničkog dvorišta bio pun. Logor bez sanitarnih uređaja i bez hrane. Vladale su zarazne bolesti, kao tifus i dizenterija. Tifusari su napola mrtvi smješteni u ruševine bivše ciglane. Ali i mnoge skupine, koje su tek dolazile, smještene su na ciglanu,

valjda kao "karantenu" i da se smanji brojno stanje. U tom logoru navodno je umrlo na tisuće zarobljenika, koji su sahranjeni u Lugu, šumi iza logora. Okolica Bjelovara ima mnogo gubilišta i pitanje je hoće li ikada biti sva otkrivena. Bjelovarčani su morali pod zemlju, kada nisu željeli u partizane.

4. **ĐURĐEVAC** - logor je bio smješten na livadi. U njega se slobodno ulazilo. Partizani su iz njega odvodili zarobljenike i streljali ih.

5. **KARLOVAC** - logor na Švarči. Logor bez hrane i sanitarija. Koridunaši izvodili ljude iz logora i odvodili ih na put bez povratka.

6. **SISAK** - **Viktorovac**, ogroman logor ograđen žicom, jedan od većih logora koji se održao duže vrijeme. Prema grubim procjenama u logoru se nalazilo oko 50.000 ljudi, Hrvata i Njemaca. U Sisak su slani i sudski osuđivani kažnjenici koji su po raspuštanju logora slani (jedan dio) u Staru Gradišku.

7. **PETRINJA** - slično kao u Sisku. Logor na sajmištu ograđen žicom - sabirni logor 20.000-30.000 zarobljenika, poznat po maltretiranju logoraša. Logor bez hrane, logoraši su jeli uglavnom ono što su im mještani donosili.

8. **SAMOBOR** - logor se nalazio u središnjem parku, opasan žicom - sabirni logor. Prolazan logor, kroz koji je prošlo na desetine tisuća ljudi. Nema hrane. Vršeni popisi i pojedinci odvođeni u mesta stanovanja. Pojedine grupe nestale zauvijek.

9. **POŽEGA** - logor izgladnjelih logoraša, smještenih u barakama. Vršena saslušanja i maltretiranja. Logoraši 1928. godišta poslani u JA, a mnogi drugi ostali zauvijek pokošeni dizenterijom.

10. **VIROVITICA** - prolazni logor na sajmištu. Drugih podataka nemamo. Bilo bi potrebno pokupiti podatke dok još ima živih svjedoka.

11. **SLATINA** - logor na sajmištu (sadašnji srednjoškolski centar). Logoraše, prepoznate uglednije slatinčane odvodili u obrambene

jarke u slatinskim vinogradima i tamo ih streljali.

12. **OSIJEK** - logor na Zelenom polju, spominju se i vojarna i druga mjesta s oko 15.000 ljudi, uglavnom domobrana i civila. Potrebno istražiti.

13. **SRIJEMSKA MITROVICA** - logoraši su se nalazili u kaznionici i nigdje prema industrijskoj zoni. Mnogo ustaša i drugih. Hrana se dijelila jednom na dan. Logoraši korišteni kao radna snaga u poljoprivredi (za to su dobivali jesti). Postoje neposredni dokazi u arhivi, isplatne liste u kojima se spominju logoraši. Radili su i u građevinarstvu. Tijekom 1946.-1948. logoraši su radili u rudniku mrkog uglja u Vrdniku, a bili su smješteni u tz. str. koloniji. Spominje se i logor svilara u Srijemskoj Mitrovici.

14. **PETROVARADIN** - kasarna - vila, gdje su bili smješteni zarobljeni zrakoplovci i časnici tifusari. Drugi logor na otvorenom, ograđen žicom, u logoru se nalazilo oko 3.000 Hrvata i Njemaca. Logoraši nestali.

15. **LUPOGLAV** - iza Dugog Sela - ustaški logor, ograđen žicom, u logoru se nalazilo oko 3.000 Hrvata i Njemaca. Logoraši nestali.

16. **ŠENT VID** - pokraj Ljubljane, logor ograđen žicom, vršena stalna ispitivanja i likvidacije.

17. **VRŠAC** - veliki logor za nekoliko desetaka tisuća logoraša, blizu željezničke postaje. Zarobljenici su bili smješteni u zrakoplovne hangare. Uvjeti života vrlo loši, vladaju zarazne bolesti od kojih zarobljenici umiru. Nema lijekova niti liječnika. Vršac je imao dva logora za Nijemce koji su gradili stadion.

18. **KOVIN** - logor u jednoj izgorješoj tvornici. Zarobljenici pretežno Hrvati, domobrani, vojnici i časnici do čina satnika. Uvjeti nešto snošljiviji, ispitivanja do amnestije navodno bez maltretiranja. To je prvi logor u koji su mogli ući članovi Crvenoga križa.

19. **SARAJEVO** - Filipovićeva vojarna, smješteno 18-20.000 ljudi. Mnogim logorašima izgubio se trag.

20. **KRANJ** - logor izvan grada - subbine logoraša nepoznate. Tko je otisao u taj logor, nije se više vratio. Navodno najviše Hrvata likvidirano je u Kranju.

21. **NOVSKA** - poljana ograđena žicom, kilometar od grada. Osim ovoga spominje još jedan, na tzv. maloj poljani.

22. **MIRKOVCI** - logor bivše Radne službe, Drugih podataka nema.

23. **KRAPINA** - prolazni logor u žicom ograđenom školskom dvorištu.

24. **ČEMERNICA** - kod Vrgin mosta - Topusko, prošlo kroz logor oko 10.000 ljudi. Dio završio u Jazovki.

25. **PAKRAC** - velika livada, 12-15.000 ljudi, poznat po trovanju hranom što su je seljaci - Srbi donosili logorašima. Bilo je i fizičkih napada na logoraše od strane civila.

26. **MATNICE** - kod Petrograda - Zrenjanin, župni dvor prerađen u logor

27. **PETROVGRAD** - logor kod mlina, počelo se s vođenjem evidencije.

28. **SKOPJE** - vojarna iznad Vardara. Drugih podataka nema.

29. **BUKVIK** - Šar-planina, logoraši radili na sjeći i izvozu drva iz šume. Među Hrvatima bilo je i Albancaca.

30. **UŽICE** - radni logor. Formirani kazneni radni bataljuni, radilo se na najtežim poslovima. Mali broj logoraša vratio se kući.

31. **JASENOVAC** - bivši logor ustaša, poslije rata u rukama partizana. Zatočenici ustaše, nema podataka kada je raspušten, o subbini zatočenika ništa se ne zna. Prigodom iskopavanja ustaških žrtava poslije rata u prisustvu međunarodne komisije, kao dokaz genocida nad Srbima, pronadjeni su leševi u ustaškim odorama i iskopavanje je obustavljeno. Za sljedeće logore nema nikakvih potanjih podataka:

32. BAČKA PALANKA

33. KAČANIK-KOSOVO

(nastaviti će se)

Na pričini... 1947.

KPD

*Marijo,
Ti hrvatska Mati.
Ima slika
koje se ne brišu
i sADBINA
o kojima ne pišu*

*Ima misli
što bezglavo teku...
Podaj Majko
svoju ruku meku.*

*Nek nam sunce
puteve pozlati.
Ublaži boli
Ti hrvatska Mati.*

Višnja Sever

Članak gosp. Petra Babića, objavljen pod naslovom "Još o lepo-glavskom pokolju" u br. 142 *Političkog zatvorenika* teče kao neka priča. Međutim, ako se taj tekst analizira, vidi se da on zapravo vrvi netočnostima. Šteta je stoga da do sada utvrđene činjenice takvim člancima dovodimo u dvojbu, posebno kod neupućenog čitatelja. Radi toga evo nekoliko ispravaka i primjedbi.

Nespretno je rečeno da je svakom osuđeniku u ćeliji pripadalo tri četvorna metra zraka. Budući da je u ćeliji bilo po bilo šest osuđenika, to znači da bi ćelija imala 18 m. Tu se vjerojatno misli na tri kubična (prostorna) metra zraka. U svezi likvidacije skupine u kojoj se nalazio **Ivan Štajner**, po narodnosti Nijemac, a po zanimanju, trgovac, kaže se: «*U dvorištu su ga čekala još tri sveučilištarca*». To bi značilo da su sva četverica bili sveučilištarci. Međutim, **Zvonimir Dragustin** je bio student, **Andelko Trošelj** – trgovac, a **Ivan Vedriš** – radnik osuđen zbog provalne krađe. S njima su bila još tri provokatora i to: mesar, brijač i postolar. Taj događaj nije bio oko prvog svibnja pod izgovorom branja zelenila za kićenje prigodom tzv. «Prvog maja», nego **14. svibnja 1946.**, kad su išli u Ivančicu navodno brati šiblje za metle.

Autor navodi da je negdje 1947. na mrtvoj šetnji stražar s bunkera ustrijelio četiri politička osuđenika. To se dogodilo **19. studenoga 1946.** oko 6.30 h ujutro, a bilo je pet osuđenika: **Augustin Geli**, **Zlatko Šintić** – zrakoplovni pukovnik, **Ivan Vrbanac**, **Stjepan Kordić** i **Miško Jarmić**. Trojica su ubijena, a dvojica preživjela.

U članku se nadalje kaže «*otprilike 1948. jedna je skupina robijaša vođena vaditi pjesak iz Bednje, itd...*». Skupina koja je išla «vaditi pjesak» ubijena je **11. lipnja 1946. u 19.30 h**, a ne 1948. To su bila dva politička osuđenika **Njegovan Foscari** i **Fikret**

Dr. Augustin FRANIĆ

POVODOM ČLANKA »JOŠ O LEPOGLAVSKOM POKOLJU«

Kalajdžić, te još četiri osuđenika, koji su bili kažnjeni zbog kriminala. U njihovoj pravnji su bila još četiri provokatora. Svi osim provokatora su ubijeni.

U nastavku članka se spominje kako je na prijelazu iz 1947. na 1948. jedan osuđenik umro od hladnoće u samici. Međutim, **to nije bio jedini**, jer su prije i poslije mnogi umrli po samicama smrznuvši se gladni i loše odjeveni. Samice su za to bile prilagođene (bez prozorskih stakala, cigle polivene vodom, veći dio odjeće i obuće sa osuđenika skinut, a hrana je bila hladna splaćina).

Spominje se da su s krova zgrade skočila dva osuđenika na glavu. **Stjepan Blažina** je bačen s krova, ali nije poznat neki drugi slučaj. U svibnju 1948. u prvoj skupini prozvanih osuđenika, izolirano je 130, a naknadno još 16 osuđenika, što je **ukupno 146**, a ne 120, kako navodi autor.

Maksimilijan Mrzljak u evidencijama KPD Lepoglava bio je **novenar**, a ne književnik.

O događaju od 5. srpnja 1948. doista se pisalo. Radilo se o trojici osuđenika, koji su pokušali nasilno pobjeći preko bunkera. O tome također Babić piše dosta pogrešnih tvrdnji. Poginuli **Milan Janeš** nije bio student, nego tipograf; nije bilo **Dukića**, nego **Stjepana Đukića**, iz Dalja je bio **Savo Batranović** - učenik, a ne **Bajramović**. Osim toga, Batranović nije samo pao pogoden, nego je ranjen rekao stražaru: «*Ne moj mene, ja sam vaš*», a stražar ga je tada dotukao kundakom puške. **Krasovac**, **Puhalo** i **Đukić** bili su ranjeni, odvedeni u samicu i тамо likvidirani. U članku se govori kako je autor, kad su ih postrojili pred zid, rekao studentu **Radici**: «*Viknut ćemo 'Živjela Hrvatska!'*» itd.

Piše:

Dr. Augustin FRANIĆ

Međutim, u KPD Lepoglava **nije bilo** studenta Radice. Učenik Radica je postojao, ali tamo nije bio.

Teško je tvrditi da je 5. srpnja bio događaj kojeg je uprave KPD Lepoglava planirala, kad je poznata činjenica da se radilo o pokušaju bijega trojice osuđenika, koji su skočili na bunker, pa je jedan tu poginuo, a

bjesnih stražara, koji su to rado dočekali.

Kod likvidacije **Zvonka Panića, učenika petog razreda gimnazije**, inače **malodobnika**, a ne studenta, poznato je da su ga cijelu noć u samici na razne načine mučili i usmrtili, a ne jednostavno ugušili. Nakon godinu dana, prigodom ekshumacije, kad su roditelji prenosili u Podturen kod Čakovca njegove posmrtnе ostatke, liječnik iz komisije utvrdio je da mu je **lubanja bila uganuta i kosti potkoljenice**

Pogled iza lepoglavskih rešetaka

druga dvojica su nekom presudom Okružnog suda u Varaždinu, osuđeni na smrt. Jedan je strijeljan, a drugi obješen 1. listopada 1948. Osim toga, ako je i **Špiranec** oko podne dao nalog da se prekine s pucnjavom, to nema nikavog značenja, jer je do tada sve bilo gotovo, a nakon toga je dao odriješene ruke milicionerima, da čine što ih je volja s osuđenicima cijeli dan i noć. Osim toga, u tom su vremenu ranjenici po samicama poubijani od

polomljene. Bio je okovan, pa su to gajeći učinili.

Na kraju bih bio slobodan predložiti da svaki autor provjerava ono što piše, na način, da se posavjetuje s kolegama koji su tada bili na izdržavanju kazne ili da se koristi literaturom koja je do sada o tome objavljena. Konačno i CD-ROM, koji je nedavno izdan u našoj organizaciji, može pomoći, jer su neki osuđenici u toku niza godina u **«Političkom zatvoreniku»** dosta toga napisali, pa i o tematici o kojoj se ovdje govori.

BLAŽENI ALOJZije STEPINAC I HRVATSka DRŽAVA (IV.)

STEPINAC U KRALJEVSKOJ JUGOSLAVIJI

Adresom izaslanstva Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba, u kojemu je od 28 članova bilo samo 8 narodnih zastupnika, dakle od naroda izabranih osoba, i odgovorom srpskog prijestolonasljednika **Aleksandra Karađorđevića** na tu adresu, u Beogradu je 1. prosinca 1918. stvoreno Kraljevstvo Srbija, Hrvata i Slovenaca, kako se je u početku nazivala Jugoslavija. Ta adresa je bila u protimbi s uputama Središnjega odbora Narodnoga vijeća i nikad je nije odobrio Hrvatski državni sabor. Hrvatska je bez pitanja hrvatskoga naroda uklopljena u novu, unitarističku i centralističku državu, izgubivši pritom, prvi put u svojoj povijesti, sve oznake državnosti. Hrvatski je narod bio krajnje nezadovoljan tom činjenicom. Dva su bila razloga za takvo raspoloženje.

Prvi, temeljni razlog za nezadovoljstvo proizlazi iz biti i prirode samoga naroda. Hrvati nisu dio ili pleme bilo kojega naroda nego samosvojni tisućljetni organizam, stvoren životnom borborom i poviješću. Kao takvi, oni u javnom životu zahtijevaju priznanje te svoje opstojnosti i jednakopravnosti s drugim narodima. To mogu postići samo u vlastitoj, slobodnoj i nezavisnoj, državi. "Po državi dobiva narod onaj viši duhovni sadržaj, kojega on sam po sebi nema".(1) Bez vlastite države mu je ugrožen opstanak, jer "dok narod hoće da bude narodom, dotle će narod biti za svoju samostalnost i neodvisnost". To je naime "uvjet njegova obstanka".(2) Odluka pak od 1. prosinca 1918. negacija je svih tih težnji i cjelokupne povijesti hrvatskoga naroda, pa je ona morala izazvati revolt širokih narodnih slojeva.

Narodno nezadovoljstvo: pobune i organiziranje oporbe

Drugi, ne manje važan razlog, koji je logična posljedica prvoga, jest postupak Narodnoga vijeća, u kojemu su podpuno odlučivali radikalni prosrpski elementi, i srpskih vlasti prema hrvatskom narodu. Svi su oni shvaćali novu državu kao proširenu Srbiju, a hrvatske zemlje osvojenim područjem, pa su se tako prema njima i ponašali. Tek što je uzelo vlast u svoje ruke, Narodno je vijeće počelo zatvarati istaknutije Hrvate, uglavnom pravaše ("frankovce"), odpuštati ih iz službe i slati u prijevremenu mi-

Piše:

Ivan GABELICA

rovini. Da bi bilo što sigurnije u ostvarenju svoga cilja - uspostavi Jugoslavije nasilnim putem - raspustilo je, uz neke iznimke, hrvatske postrojbe, koje su sačinjavale elitni dio bivših austro-ugarskih vojnih snaga, a njihove vojnike i časnike poslalo je kućama. Istodobno je pozvalo srpsku vojsku, da zaposedne hrvatske zemlje.(3) A nakon 1. prosinca 1918. nastavilo se je s nasiljima i dodana su nova. Zaredale su zapljene hrvatski orijentirani novina i dalji pro-

Vidovdanskim ustavom osigurana je srpska prevlast u državi, a donesen je bez sudjelovanja hrvatskih predstavnika.(5) Hrvatske zemlje bile su preplavljeni polupismenim srpskim vojnicima, časnicima, oružnicima i činovnicima. Već početkom godine 1919. uvedeno je batinanje hrvatskih vojnika i građana, a naročito seljaka, što je vrijedalo njihov ponos i dostojanstvo.(6) Zamjena krupnih novčanica srpskim dinarima i porezni sustav, prema kojemu su hrvatske zemlje bile porezom više nego dvostruko opterećene od Srbije, a u njih se opet više nego dvostruko manje investiralo, znacili su pravu pljačku hrvatskog naroda.(7) Hrvatske su kulturne vrijednosti sustavno uništavane i prisvajane od Srba. Potiskivan je hrvatski jezik, krivotvorena je hrvatska povijest, a iz vojske i sudstva posve je izbačeno hrvatsko stručno nazivlje. Cijelomu javnom životu nastojalo se je dati srpsko obilježje.

Normalno je, da je hrvatski narod pružio odpor novoj državi i njezinoj vladavini. Jedni su zato odlazili u emigraciju, a drugi su se političkim sredstvima borili u Domovini. Izbjiali su prosvjedi i otvorene pobune među vojnicima i seljacima.

Prvi znaci pobune među vojskom pojavili su se u Petrinji i u Bjelovaru. Vojnici 27. pukovnije u Petrinji nisu htjeli slušati čitanje adrese Narodnoga vijeća od 1. prosinca 1918. i odgovora regenta Aleksandra Karađorđevića na nju. U Bjelovaru je u glavnoj vojarni Marije Terezije 600-700 vojnika iz 16. pukovnije klicalo kralju Karlu i caru Wilhelmu i vikalo "Živila republika!"(8). To je, očito, bio prosvjed i prkos novoj, jugoslavenskoj državi. Daleko ozbiljniji događaj zbio se je u Zagrebu 5. prosinca 1918. Tada su vojnici 53. pješačke i 25. domobranske pukovnije izišli naoružani na Jelačićev trg, kličući slobodnoj Hrvatskoj a proti srpskoj dinastiji, namjeravajući proglašiti slobodnu hrvatsku republiku. U zasjedi su ih dočekali jugoslavenski orijentirani mornari i pripadnici "Srpskoga sokola", pa su ubili 14 hrvatskih vojnika, a veći broj ranili. Dvadesetak vojnika je zbog ove pobune osuđeno na dugogodišnju robiju.(9) Odmah nakon stvaranja Kraljevstva Srbija, Hrvata i Slovenaca iz Hrvatske je pobjeglo u inozemstvo više građanskih i vo-

Svetozar Pribićević

goni, pa i zatvaranja, uglednih Hrvata. Hrvatskoj stranci prava, koja je bila druga po snazi stranka u Hrvatskoj od 1913. do 1920., nije bilo ni dopušteno sudjelovanje u radu Privremenoga narodnog predstavništva, koje je obavljalo zakonodavnu djelatnost do izbora za Ustavotvornu skupštinu.(4)

jnih osoba pravaške orijentacije. Nezadovoljni političkim zbivanjima u Domovini, oni su u mjesecu svibnju 1919. u Grazu, Austrija, osnovali "Hrvatski komitet", kao političko tijelo, kojemu su kasnije sjedište prenijeli u Beč. Cilj je "Hrvatskoga komiteta" bio uspostava slobodne i nezavisne hrvatske države. Kako bi ostvarili taj cilj, osnovali su u Budimpešti dobrovoljačku "Hrvatsku legiju". U logorima "Hrvatske legije" vježbali su se njezini članovi u vojnim vještinama i pripremali za podizanje ustanka u Hrvatskoj, pa su u tu svrhu širili promidžbu "pomoću letaka, u kojima se (...) obećaje oslobođenje hrvatskog naroda i uskrisenje Tomislavove države". Taj "Hrvatski komitet" i "Hrvat-

kotara Bjelovar, Garešnica, Grubišno Polje, Čazma, Kutina, Sv. Ivan Zelina, Dugo Selo, Stubica i Zlatar. Uzrok pobuni bila je odluka vlasti, da žigoše podvoznu stoku (konje i volove), koja će služiti vojsci u slučaju mobilizacije. Seljaci su se tomu usprotivili, pa su vlasti pokušale silom provesti žigosanje. Zbog toga je došlo do pobune, u kojoj su oružnici pucali na narod i ubili više seljaka.(12) Ovo je ujedno bila i najmasovnija pobuna od svih prije navedenih. No, sve su one bile slabo organizirane, međusobno nepovezane, neke od njih su izbile spontano, pa su imale ograničeno značenje i od njih se nije moglo očekivati oslobođenje hrvatskog naroda. Ali, one su bile znak dubokog ogorčenja zbog stvaranja jugoslavenske države i upozorenja, da u tom trenutku borbu treba nastaviti političkim metodama.

U ovom razdoblju središnja politička ličnost u Hrvatskoj postao je **Stjepan Radić**. U svomu političkom radu tada je već znatno evoluirao, kako u nacionalnom, tako i u državnopravnom pogledu. U prvim početcima stvaranja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca odnosno Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kako se je ta država nazivala nakon donošenja Vidovdanskoga ustava, u skladu sa svojim shvaćanjima iz doba Habsburške monarhije, u nacionalnom je pogledu stajao na unitarističkom stajalištu, dakle da su Hrvati, Srbi, Slovenci i Bugari jedan narod. Kasnije je to stajalište mijenjao, pa je preko tvrdnje da su Hrvati poseban narod u političkom smislu, došao do ideje da su Hrvati poseban narod u svakom smislu. U državnopravnom pogledu je od federalističkoga shvaćanja, što ga je zastupao na noćnoj sjednici Središnjega odbora Narodnog vijeća 24. studenoga 1918., preko maglovitoga pojma o nezavisnoj hrvatskoj državi u okviru međunarodno priznatoga područja Hrvata, Srba i Slovenaca, dakle u okviru Jugoslavije, konačno zauzeo konfederativno stajalište o uređenju jugoslavenske države.(13) U svom djelovanju nastupao je vrlo borbeno, pa je tako i Središnji odbor Hrvatske pučke seljačke stranke 8. ožujka 1919. prihvatio rezoluciju, prema kojoj ne priznaje "tzv. kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca pod dinastijom Karađorđevića, jer je ova kraljevina proglašena izvan hrvatskoga sabora i bez svakoga mandata naroda hrvatskog", a niti državno vijeće Srba, Hrvata i Slovenaca (tj. privremeno narodno predstavništvo u Beogradu)".

Isto tako poriče "svaku zakonitu moć centralnoj vladi u Beogradu", kao i zakonitost državnoj upravi općenito. Proslijede "proti novačenju i proti barbarskom načinu, koji se upotrebljava kod novačenja".(14)

Polazeći tako od ideje hrvatske nacionalne samobitnosti i državne posebnosti, ali u okviru Jugoslavije, što je Radić pred narodom znao izraziti vrlo borbeno, no i maglovitim i uvijenim riječima, a koristeći uz to i svoje nedamšive organizatorske i agitatorske sposobnosti, njegova stranka je na izborima dobivala apsolutnu većinu hrvatskih glasova i sve više se je širila i jačala. Da dobije što više proturežimski značaj, 8. prosinca 1920. prozvala se je Hrvatskom republikanskom seljačkom strankom. Po svojoj retorici izgledalo je, da je Radić posve prihvatio pravaško političko shvaćanje i na tome je dobivao izbore. To proizlazi i iz njegova govora na Starčevićevu grobu u Šestinama kod Zagreba, 11. lipnja 1922., kad je rekao: "A gle: danas smo svi mi Hrvati pravaši, tj. pristaše samoodređenja i svi smo seljaci, tj. pristaše čovječanske politike mira i rada".(15) Ali, svojim sadržajem Radićeva politička shvaćanja su se i dalje bitno razlikovala od pravaških.

Hrvatska stranka prava nije tako lutala i mijenjala političke programe kao Radić. Nije, doduše, ni približno predstavljala snagu kao nekada. Progoni i neprijateljstva sa svih strana, ne samo od velikosrpskoga jugoslavenskog režima nego i od pristaša jugoslavenstva svih vrsta, bijeg dijela istaknutih članova u emigraciju i neke vlastite unutarnje slabosti silno su je oslabili, ali nisu posve uništili. Pristaše jugoslavenstva su je se bojali kao svoga najvećeg neprijatelja. A ona je čvrsto i dosljedno stajala na svome hrvatskom nacionalnom i državnopravnom stajalištu. Po tomu je bila onodobni glas savjesti hrvatskoga naroda. Pokazivala je puteve kojima treba ići. To posvјedočuju njezin program, izjava njezinih prvaka i njezino novinstvo.

U svome programu od 1. ožujka 1919. Hrvatska stranka prava zahtijeva, "da se na temelju hrvatskog državnog prava, i prava narodnog samoodređenja sve hrvatske zemlje (Hrvatska, Slavonija, Dalmacija s otocima, Rijeka s kotarom, Medimurje, Prekomurje, Bosna, Hercegovina i Istra s otocima) ujedine u jednu samostalnu neodvisnu hrvatsku državu".(16) U skladu s tim programom je Vijeće Hrvatske stranke prava 10. listo-

Stjepan Radić

ska legija" održavali su svezu s vodstvom Hrvatske stranke prava u Domovini.(10) Vjerojatno je s njihovim radom povezana pobuna vojske u Varaždinu i Mariboru 23. srpnja 1919., koja je navodno brzo bila ugušena, jer domaće novine pišu kako ima dokaza, da je nastala "uslijed agitacije sa strane". Tom pobunom se je pozabavilo i inozemno novinstvo, pišući, da je to pobuna Hrvata i Slovenaca protiv Srba.(11)

Nažalost, svi su ovi događaji znanstveno neistraženi i neobrađeni, pa će se konačni sud o njima moći dati tek nakon prikupljanja svih činjenica i njihova savjesnoga znanstvenog analiziranja i proučavanja. Međutim, već sada je puno više poznato o pobuni seljaka podkraj jeseni 1920. na području bivših

REPUBLIKANSKI PROGRAM HRVATSKE STRANKE PRAVA

KOJU JE UTEMELJIO

DR. ANTE STARČEVIĆ

RODJEN GODINE 1825.
U SELJAČKOJ KOLIBICI U ŽITNIKU.

UMRO GODINE 1896.
PÖKOPAN NA VLASTITU ŽELJU SA OPANCIMA
NA NOGAMA NA SELJAČKOM GROBLJU
U ŠESTINAMA KRAJ ZAGREBA.

Pravaški program iz 1919. kojeg potpisuju Vladimir Prebeg i Ante Pavelić

pada 1922. donijelo rezoluciju, u kojoj naglašava, da se hrvatski narod nikada ni jednim činom nije "odrekao svoga suvereniteta i prava na svoje narodno samodređenje".(17) Stojeci čvrsto na stajalištu hrvatske nacionalne i državne posebnosti, njezin je Poslovni odbor 22. studenoga 1922. objavio priopćenje, prema kojemu je ona "voljna sudjelovati u svakoj akciji za izravnavanje spora između naroda hrvatskoga i naroda srpskoga čim kompetetni predstavnici srpskog naroda službeno i obvezatno priznaju hrvatskom narodu njegov narodni i državni individualitet onako, kako to hrvatski narod priznaje narodu srpskomu, a naročito da priznaju, da je

sve, što se desiloiza 29. listopada 1918., uslijedilo bez pitanja i privole hrvatskoga naroda i bez svake pravne podloge, pa da je stoga faktično državno stanje, stvorenoiza dana 29. X. 1918., protuzakonito i za hrvatski narod neobvezatno".(18) Pravaši i u svome predizbornom proglašu od 14. veljače 1923. postojeće političko stanje nazivaju samo faktičnim, poričući mu svaku zakonitost, posebno naglašavajući, da je zbog "toga nezakonita i faktična" i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, njezin ustav i svi njezini zakoni, dakle "da je sve to sa stanovišta državnog prava hrvatskoga naroda protuzakonito, protuustavno, protupravno".(19)

Pravaške su novine iz broja u broj pisale i dokazivale, da je opstanak Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenca nemoguć i štetan za hrvatski narod, kojemu jedino odgovara slobodna i nezavisna hrvatska država. U tom smislu osobito se ističu brojni članci dr. Milana Šufflaja, koji to kao filozof obrazlaže povijesnim, geopolitičkim i civilizacijskim razlozima. Na temelju svega toga, kritički se osvrćući na Radićevu i općenito projugoslavensku politiku, zaključuje, da "Hrvati nemaju što da traže na pravoslavnom Balkanu. To je danas domena Srba, koji su za to, kroz dugi niz naraštaja, podpuno adaptirani. Pa da se i polomi Dušanovo carstvo i stvore federacije, to bi bila čisto balkanska kreacija". U njoj bi Hrvati izgubili "smisao za zapadnu civilizaciju i za - čovječnost" (20). Malo kasnije istu misao ponovit će još sažetije i u hrvatskome državnopravnom smislu još izravnije: "Hrvatskoj naciji mjesto je na Zapadu i uz Zapad. Hrvatskoj naciji nema mjesta na Balkanu. Tko je veže proti Zapadu, radi proti hrvatskoj povijesti. Tko srlja na Balkan, taj truje hrvatsku krv. Tko je za bilo kakav sporazum, osim za razlaz, taj u sebi ima kaos balkanske krvi".(21)

Jugoslavenski zanos pristaša Hrvatskoga katoličkog pokreta

Nasuprot raspoloženju goleme većine hrvatskoga naroda, pripadnici Hrvatskoga katoličkog pokreta dočekali su sa zadovoljstvom nastanak Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca kao ostvarenje svoga žuđenog cilja. Jednako je to učinilo HKAD "Domagoj" kao i Hrvatski katolički seniorat.

Već početkom 1919. domagojci su promijenili svoje ime i nazvali se Jugoslavensko katoličko akademsko društvo "Domagoj" (JKAD "Domagoj"). Još u Prvome svjetskom ratu su zagovarali jugoslavenstvo, a sada su ga pravim fanatizmom nastavili širiti. Svjesni su narodnoga raspoloženja, pa zato priznaju, da je tobožnji "jugoslavenski" narod u velikoj krizi, jer "plemenska svijest nije prestala, već kao da sve više jača. Centrifugalna težnje sve više rastu".(22) Oni se nastoje suprotstaviti tomu procesu, jer će Jugoslavija, po njima, "tek onda moći da izvrši svoju historijsku kulturnu misiju, kad sva četiri jugoslavenska plemena budu jedno".(23) Radi razmatranja kako četiri naroda pretopiti u jedan, sastali su se u Zagrebu 9., 10. i 11. listopada 1919. izaslanici jugoslavenski orientiranih omladinskih

društava, među njima i izaslanici JKAD "Domagoj", te su, prema novinskim izvješćima, zaključili: "... pa smatrujući, da se narod jugoslavenski afirmovao kao jedna jedinstvena nacija, prihvataju aksiom narodnoga jedinstva kao osnovu svoga rada. Oni će ovo jedinstvo provoditi u svim pravcima do krajnih konsekvensija, oni će se založiti, da učvrste u cijelom narodu jugoslavensku svijest i borit će se protiv svakoga iskorišćivanja historijskih ostataka plemenske podvodenosti. Dosljedno tome oni su protiv državnoga imena SHS, jer u tome gledaju prepreku u stvaranju jedinstvene državne svijesti i smatruju, da država treba da ima ime: Jugoslavija... Oni naglašavaju sada samo to, da će se svi založiti, da naša država bude jedinstvena i da će svim sredstvima boriti se protiv svakoga pokušaja, da se ona ustroji na takvim principima, koji bi uslovljivali ikakav plemenski separatizam".(24)

U ovim zaključcima sadržan je nacionalni program rada JKAD-a "Domagoj". I oni su ga zaista provodili, boreći se protiv pravaša, ili, kako su njihovi istomišljenici prezirno govorili, protiv ozivljavanja "frankovluka".

Hrvatski katolički seniorat je od prosinca 1918. počeo intenzivno raditi na osnivanju Hrvatske pučke stranke. Rad se je nastavio kroz cijelu 1919. i prvu polovicu 1920. godine. Najprije su se osnivale mjesne ustrojbine jedinice, a zatim pokrajinska vijeća za pojedine hrvatske pokrajine. Konačno je taj proces završio u lipnju 1920., kad je izabrano vodstvo Hrvatske pučke stranke za cijelo područje, na kojem živi hrvatski narod. U njezinu se programu ističe, da je ona "najprije hrvatska stranka, to jest, ona se brine da okupi oko sebe u prvom redu hrvatski dio južnih Slavena, dok slovenska pučka stranka, pa srpska pučka stranka, kada se osnuje, trebaju da se brinu u prvom redu za napredak svojih plemena. (...) Kada budu organizirani i Hrvati i Srbi i Slovenci, onda će zajedničko ime stranke biti Južnoslavenska pučka stranka". Dakle, sam naziv Hrvatska pučka stranka, po zamisli svojih osnivača, privremen je. Kako su to seniori zamislili, stranka nije smjela biti ni konfesionalna ni plemenska, t.j. nacionalna. Ipak se u programu ističe, da "prvi i glavni osnov Hrvatske pučke stranke jest vjera". Pod tim se ne misli, da njezini članovi trebaju pripadati određenoj vjeroispovijedi. Umjesto toga ističe se nešto drugo: "Nipošto ne

tražimo, da država koju vjeru napose širi; neka svima pusti jednak sloboden život i razvitak, i neka svakoj vjeri dade samostalnost (autonomiju)". "Drugo glavno načelo Pučke stranke jest hrvatstvo". No, da ne bi bilo zablude u pogledu njihovih pravih namjera, u programu se odmah nastavlja: "Mi znamo, da su Hrvati, Srbi i Slovenci jedan narod, ali se svako od tih plemena kroz vjekove samostalno razvijalo. Radi toga želi Hrvatska pučka stranka, da se računa s tim i u novoj državi, pa da se osigura i nama Hrvatima slobadan razvoj i napredak. Na osnovu toga traži

Spomen obilježje žrtvama od 5. prosinca 1918.

Hrvatska pučka stranka, da u novoj našoj državi imaju i Hrvati i Srbi i Slovenci jednaka prava i dužnosti".

Iz ovoga se već vidi prava narav Hrvatske pučke stranke. Njoj je prvi i glavni temelj vjera, što znači, da će u prvome redu štititi vjerske probitke. No, život je daleko kompleksnija pojava, pa se politička stranka mora zalagati za rješavanje svih životnih problema i unaprjeđivati ljudski život na zemlji u cijelosti. Stegnuti sve ljudske probleme na vjeru krajnja je jednostranost. U nacionalnom pogledu ona je unitaristička. Svodeći hrvatski narod na pleme, oduzima mu samobitnost, identitet, i čini ga plijenom njegovih susjeda. Zahtjev, da se osigura Hrvatima slobadan razvoj i napredak, a svim "plemenima" jednaka prava i dužnosti, bez ikakve je stvarne vrijednosti, jer su hrvatskom

narodu oduzeta sredstva, da zaštiti svoja prava, i mogućnost, da sam upravlja svojim poslovima. Ovu ocjenu potvrđuju dalji dijelovi programa: "1. Hrvatska pučka stranka stoji na stanovištu državnog i narodnog jedinstva. 2. Stranka će nastojati uvijek uzimajući u račun prave prilike u pojedinim pokrajjinama – da provede unutarnje uređenje države na osnovu prosvjetnih i zemljopisno-gospodarskih načela. 3. Stranka će nastojati oko postepenog izjednačenja plemenskih opreka, vjerskih suprotnosti i povijesnih neskladnosti, što su do sada postojale između pojedinih dijelova troimenog naroda, jer se izjednačenje dosadašnjih plemenskih razlika i povijesnih granica ne smije natjeravati nasilnim mjerama, već se mora prepustiti prirodnom razvoju".(25) Dakle, cilj je te stranke raditi na stapanju pojedinih naroda, uključujući tu i hrvatski narod, u jedan novi i do tada nepostojeći – jugoslavenski narod, ali iz taktičkih razloga predlaže, da se to ne provodi nasilnim mjerama. Stoga se i zalaže za podjelu države na samoupravna područja, koja bi bila osnovana na prosvjetnim i zemljopisno-gospodarstvenim, ali ne na nacionalnim i povijesnim načelima.

Novine Hrvatske pučke stranke bile su sredstvo za širenje njezine jugoslavenske politike. U njima se izražava bezuyjetna odanost Jugoslaviji. Oštro se ustaje protiv tzv. plemenskoga separatizma, pa piše: "Hoćemo jednu jedinstvenu državu s takvim pokrajinskim autonomijama, gdje Hrvat, Srbin i Slovenac mogu na svakom mjestu biti članovi svoje države i na svom teritoriju, državu koja ne pozna plemenskoga separatizma, nego su u njoj sva plemena ravnopravna, državu u kojoj ne će biti uz veliku i silnu Srbiju, mala i opskurna Hrvatska i Slovenija, državu, koja ne će biti manifestacija našega kampanilizma nego simbol našega složnog i jedinstvenog naroda".(26) Zalaže se za pokrajinske autonomije i kaže: "Mi hoćemo ovu državu Jugoslaviju, ali ne ćemo da ona bude takva, u kojoj bi ma čija prevlast bila nad nama! (...) Ne ćemo Velike Srbije, ali ne ćemo ni centralizma, nego tražimo Jugoslaviju s pokrajinskim autonomijama".(27) Slično JKAD-u "Domagoj", i Hrvatska pučka stranka zahtjeva promjenu imena države: "Prvo tražimo, da se našoj državi dade ime Jugoslavija ili Jugoslavenska, jer samo u tom vidimo, da ne će nijedno pleme imati prednost pred drugim, nego će svima biti zaista zajamčena već i po glav-

nom državnom imenu jednakopravnost. S državnim imenom 'Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca' dolazi često do nepravde, da se spominje ili ističe samo onaj dio 'Kraljevina Srba', a ono 'Hrvata i Slovenaca' se ili ispušta ili sitnije štampa ili prešuće". Ponovno se traži, "da se centralizam skine s dnevnog reda, pa da se ovim našim pokrajinama, kakve su dosada bile, dade što veća autonomija, te da svaka sama o sebi vodi glavnju brigu".(28)

Značajka je svih ovih i sličnih članaka, da iz njih izbija krajnja sumnjičavost prema Srbima, koji sustavno provode svoju majorizaciju i nasilje nad Hrvatima, što dokazuje, da iz podsvijesti pisaca tih članaka navire spoznaja, da Hrvati, Srbi i Slovenci nisu plemena jed-

ganja se vide različiti pogledi na nacionalnu i državnopravnu problematiku u hrvatskoj politici u prvih šest godina života kraljevske Jugoslavije. U tim pitanjima Hrvatska stranka prava i Hrvatska pučka stranka predstavljaju dva suprotstavljenja pola hrvatske politike. Ostale se stranke mogu smjestiti između njih i svakotu se mogao opredijeliti za jednu od ponuđenih koncepcija. Opredijelio se je i mladi Alojzije Stepinac.

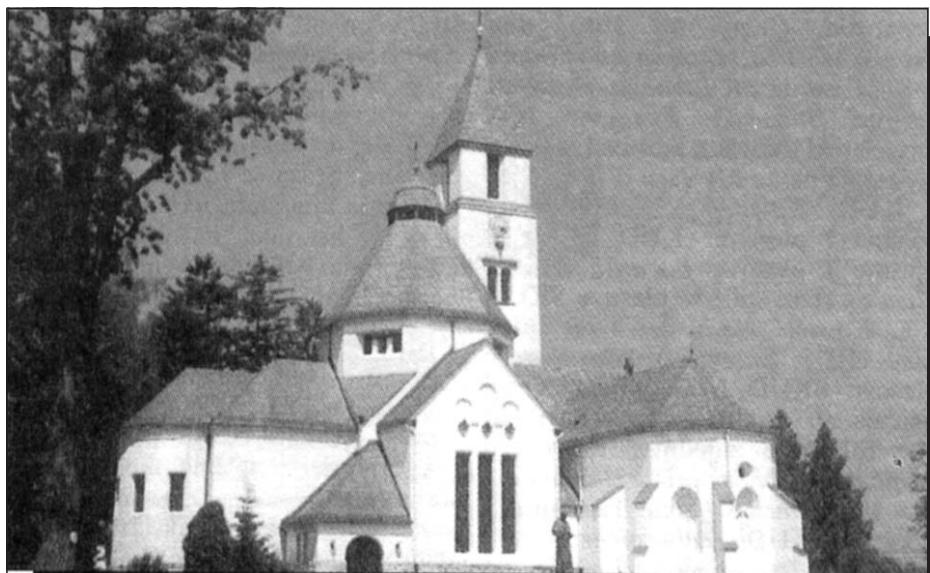
Stepinčev agitiranje u korist pučkaša

Kao jugoslavenski dobrovoljac, Stepinac je iz Italije upućen u Solun 6. prosinca 1918. U jugoslavenskoj vojsci je ostao, u činu podporučnika, do mje-

donošenju odluka i nisu članovi. Kako je Stepinac odmah nakon prvoga se mestra, dakle u siječnju 1920., prekinuo studij i vratio se kući, on se vjerojatno nije dalje ni aktivirao ni mogao aktivirati u "Domagoju". Ali se je aktivirao u Hrvatskoj pučkoj stranci.

Naime, u Krašiću je 29. lipnja 1920. došao neki profesor **Šoštarić** agitirati za **Pribičevićevu** Demokratsku stranku, pa je davao seljacima razna obećanja i napadao Hrvatsku pučku stranku. "Kad je taj gospodin svršio, uzeo je riječ Alojzije Stepinac, pa je dokazao, kako je za seljake najbolja Pučka Stranka, koja nije popovska, nego prava seljačka, jer se brine za naš seljački gospodarski i prosvjetni napredak". Nižuci argumente protiv Demokratske, a u korist Pučke stranke, Stepinac je završio riječima, da je Demokratska stranka "izvozničarska i bogataška, a Pučka je Stranka za pravedno provođenje agrarne reforme u korist seljaka". Nakon ovih riječi, koje je mogao izreći samo politički posve izgrađen čovjek, Šoštarić se je pokupio i otisao.(32) Pred izbore za Ustavnotvornu skupštinu političke stranke su održavale političke skupove, na kojima su predstavljale svoj program. U zadnjem tjednu listopada 1920. izaslanici Hrvatske pučke stranke održavali su takve "sastanke u Krašiću, Donjem Pribiću, Crvenom Pribiću i Dolu. Na sastancima je govorio u ime seljaka Alojzije Stepinac iz Krašića i poticao narod da se organizira u HPS".(33)

Dakle, Stepinac je primljen za tzv. gosta JKAD "Domagoja" i u Hrvatsku pučku stranku. On nije običan član te stranke. Vrlo je djelatan u njezinim redovima ne samo u Krašiću nego i u susjednim selima. Nastupa kao govornik na njezinim skupovima, nagovara druge osobe da pristupe u nju i polemizira s njezinim političkim protivnicima. Njegovi nastupi govore o politički nadprosječno naobraženom čovjeku, koji je morao vrlo dobro biti upoznat s programom i načelima, kako JKAD-a "Domagoj" i Hrvatske pučke stranke, tako i ostalih političkih stranaka. Razumljivo je, što on ne prihvata program i načela Radićeve Hrvatske republikanske seljačke stranke. Stepinac je duboki i iskreni vjernik, koji živi po načelima katoličke vjere. A Radić je znao često nekontrolirano, neodgovorno i neukusno vrijedati te vjerske osjećaje. To je, izgleda, učinio i na skupu svoje stranke održanom u Krašiću 28. rujna 1924.

Župna crkva u Krašiću

noga naroda nego tri različita naroda s jasno suprotstavljenim ciljevima i probitcima. Pripadnici istoga naroda ne traže jedan od drugoga tolika jamstva ravnopravnosti i zaštite. A ipak ti pisci i njihove političke vođe, dakle Hrvatska pučka stranka, nameću svomu narodu jugoslavenstvo i guraju ga u propast.

Osim ovih, postojale su među Hrvatima i druge političke stranke. Tu se može posebno spomenuti Hrvatska zajednica, koja je osnovana u Zagrebu 17. srpnja 1919. I ona je u svome programu govorila o "ravnopravnosti hrvatskoga plemena sa srpskim i slovenskim"(29), što znači da je u nacionalnom pogledu stajala na unitarističkom stajalištu. No, suvišno ih je sve posebno obrađivati, jer nisu igrale značajniju ulogu u hrvatskome političkom životu, a iz dosadašnjega izla-

seca lipnja 1919., kada je demobiliziran. Na jesen te godine upisao se je na Poljoprivredni fakultet u Zagrebu. Njegovi životopisci tvrde, da je bio aktivan član Katoličkoga akademskog društva "Domagoj", ali za to ne navode izvore.(30) Uz to, oni pogrešno navode naziv toga društva. Kao što je već navedeno, ono se je tada zvalo Jugoslavensko katoličko akademsko društvo (JKAD) "Domagoj", a ne Katoličko akademsko društvo "Domagoj". Isto tako, na redovitoj godišnjoj Skupštini "Domagoj", održanoj u Zagrebu 9. studenoga 1919., Stepinac je bio primljen za tzv. gosta "Domagoja".(31) Gost i član nisu isto, iako su pojmovno slični. Gosti su simpatizeri, prijatelji "Domagoja", koji prihvataju njegova načela i djeluju u skladu s njima, poziva ih se na njegove sastanke i očekuje se, da će postati njegovi aktivni članovi, ali ne sudjeluju u

Zbog toga je skupina krašičkih seljaka 9. listopada 1924. pismeno prosvjedovala, a među prosvjednicima na prvom je mjestu Stepinčevi ime, pa je on, vjerojatno, organizator prosvjeda. Seljaci prosvjeđuju "protiv drskih napadaja predsjednika HRSS g. Radića na posljednjoj skupštini u Krašiću, kako na istine naše vjere, tako i na naše biskupe i svećenike". Predbacujući mu odlazak u Moskvu i njegova dogovaranja s komunističkim prvacima, poručuju mu, da im takav čovjek ne treba "tumačiti vjerske istine, jer su za to određeni svećenici, a

litičku koncepciju, koju je on već prije bio prihvatio i u ime koje je kao ratni zarobljenik stupio u jugoslavenske dobrovoljačke odrede. Stoga sve ono što je rečeno o nacionalnim i državnopravnim stajalištima JKAD-a "Domagoj" i Hrvatske pučke stranke u bitnom vrijedi i za Stepinca.

Osjetivši u sebi svećeničko zvanje, Stepinac je krajem listopada 1924. otisao u zavod Germanicum, u Rimu, u kojem je ostao sedam godina. Na papinskom sveučilištu Gregoriani studirao je bogosloviju i filozofiju. Za

Jugoslavenski oružnici i redarstvenici na zagrebačkim ulicama

ne ljudi, koji imadu vjere isto toliko, koliko i naš opanak..."(34)

No, Stepinac ne prihvata ni program i načela Hrvatske stranke prava, iako se je ona dosljedno borila za obranu hrvatske nacionalne samobitnosti i uspostavu hrvatske državne nezavisnosti, a ničim nije vrijedala vjerske osjećaje građana i iskazivala je osobito poštovanje prema Katoličkoj crkvi. Umjesto toga, on je pristupio kao gost u JKAD "Domagoj" i kao član u Hrvatsku pučku stranku, pa je očito, da je njihove programe i načela ne samo prihvaćao nego se je zalagao, da ih i druge osobe prihvate. On je, dakle, svjesno prihvaćao njihovu jugoslavensku političku koncepciju. Ili bolje rečeno: on je pristupio u te udruge, jer su one zastupale jugoslavensku po-

svećenika je zaređen u jesen 1930., a u mjesecu srpnju 1931. napokon se je vratio u Hrvatsku.

Za vrijeme Stepinčeva boravka u Germanicumu, u Hrvatskoj su se zbili vrlo važni politički događaji, koji su doveli do bitnih promjena u djelovanju političkih stranaka i u političkom životu hrvatskog naroda u cjelini. Ti događaji su moralni utjecati i na njegovo političko raspoloženje.

Bilješke:

1. Rudolf Kjellen: Država kao oblik života, Zagreb,
2. Ante Starčević: Izabrani spisi, priredio dr. Blaž Jurišić, Zagreb, 1943., str. 416.
3. Rudolf Horvat: Hrvatska na mučilištu, Zagreb, 1942., str. 33.-36
4. Isto, str. 71.-76., 83.-84., 91.-93. i sl.
5. Isto, str. 107.-108.

6. Isto, str. 62.-64.
7. Isto, str. 79.-81. i 95.
8. Ivan Mužić: Stjepan Radić u Kraljevini Srbija, Hrvata i Slovenaca, Ljubljana, 1987., str. 20.-21.
9. R. Horvat, nav. dj., str. 52.-59.
10. Isto, str. 125.-129.; Darko Sagrak: Dr. Milan pl. Šufflay hrvatski aristokrat duha, Zagreb, 1998., str. 51.-74. i Ante Pavelić: Doživljaji II, Zagreb, 1998., str. 33.-41.
11. "Narodna politika" od 26. 7. 1919., str. 1., i od 27. 7. 1919., str. 2. i 3.
12. R. Horvat, nav. dj., str. 93.-94.
13. Ivan Gabelica: Politička misao Stjepana Radića, "Marulić" br. 1., Zagreb, 1989., str. 19.-24.
14. R. Horvat, nav. dj., str. 83.-84.
15. Stjepan Radić: Politički spisi, priredio Zvonimir Kulundžić, Zagreb, 1971., str. 400.
16. Ante Pavelić: Putem hrvatskog državnog prava (članci - govor - izjave 1918.-1929.), priredila Višnja Pavelić, Madrid, 1977., str. 71.
17. Isto, str. 87.-88.
18. Isto, str. 92.
19. Isto, str. 105.
20. Milan Šufflay: Radić, Bethlen i Mussolini, "Hrvatska misao", Zagreb, 24. 4. 1924., str. 1.-2.
21. Milan Šufflay: Glas hrvatske krvi, obj. u "Hrvatsko pravo", Zagreb, 10.12.1924., str. 1.-2.
22. M.: Novi putovi, obj. u "Luč" za 1918./1919., br. II.-III., str. 103.
23. Kamil Firinger: Naša narodnoobrambena generacija, "Luč", glasilo Jugoslavenskog katoličkog društva, br. 2., Zagreb, 15. 12. 1921., str. 59.
24. Članak "Izjava jugoslavenske omladine" u "Narodnoj politici" od 14. 10. 1919., str. 2.
25. Što je Hrvatska pučka stranka i što ona hoće. Program i uređenje stranke, Zagreb, 1919. Prilog I. u knjizi Zlatka Matijevića: Slom politike katoličkog jugoslavenstva, Zagreb, 1998., str. 302.-309.
26. Članak "Velika Srbija i mala Hrvatska" u "Narodnoj politici" od 2. 7. 1919., str. 1.
27. Članak "Tko je protiv ove države" u "Seljčkim novinama" od 18. 3. 1921. str. 4.
28. Članak "Naš glas konstituanti" u "Seljčkim novinama" od 13. 5. 1921., str. 1.
29. R. Horvat, nav. dj., str. 77.
30. O. Aleksi Benigar, nav. dj., str. 56.; Stella Alexander: Trostruki mit. Život zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca, Zagreb, 1990., str. 15.; Dian Baton: Mladi Stepinac - pisma zaručnici, Roma, 1975., str. 15 i Juraj Batelja: Živjeti iz vjere. Duhovni lik i pastirska skrb kardinala Alojzija Stepinca, Zagreb, 1990., str. 71.
31. "Luč" - organizatorno glasilo Jugoslavenske katoličke dačke lige br. 5 od 25. 11. 1919., str. 35.
32. "Seljčke novine" od 16. 7. 1920., str. 5.
33. "Seljčke novine" od 29. 10. 1920., str. 5.
34. Članak "Radić napada hrvatske biskupe" u "Seljčkim novinama" od 10. 10. 1924., str. 1., i članak "Protiv Radićevih napadaja na biskupe" u "Seljčkim novinama" od 17. 10. 1924., str. 2.

(nastavit će se)

ŽIVOTOPIS ČASNIKA STJEPANA DUIĆA (II.)

Geneza tzv. prve političke emigracije pokazuje da je prvo 1919. osnovan Hrvatski emigrantski komitet. Uz rad te organizacije vezane su otpočetka kontroverze. **Ivan Perčević** je zapisao da su izvori o tom razdoblju često proturječni. Primjerice, prema **Anti Paveliću** Hrvatski je komitet osnovan u mjesecu svibnju 1919. u Grazu, a zatim je prenesen u Beč (Doživljaji II, str. 35). To bi značilo da je **Duić** bio otpočetka u krugu osnivača te organizacije. Drugi izvor podataka (**Manko Gagliardi**) piše da su suosnivači bili major **Vilim Stipetić**, policajni oficijal **Beno Klobučarić** i on, a da je Duić postao član Komiteta u svibnju 1919., premda je po Paveliću to bio datum osnivanja!.

Skupina hrvatskih časnika poduzimala je različite korake radi ostvarivanja svojih ciljeva. U tu je svrhu došlo do povezivanja s predstavnicima talijanske države, a računalo se i na suradnju s državama poput Njemačke, Madarske i Bugarske, koje su težile reviziji rezultata Prvoga svjetskog rata i poslijeratnih mirovnih sporazuma. Najživljе veze uspostavljene su s **Eugenijom Morrealeom**, talijanskim atašeom za novinstvo u bečkom veleposlanstvu. Premda su svи hrvatski časnici bili iz legitimističkih uvjerenja pristaše dinastije Habsburg, većini je bilo jasno da su dani bivše vladajuće kuće trajno okončani. Duić je posjetio cara i kralja **Karla I. (IV.)**, koji je bio u Švicarskoj u izgnanstvu. Uvjerojato ga je pri tome susretu da ne treba voditi u hrvatskim zemljama promidžbu u korist prognane dinastije, jer ta opcija više nije bila ostvariva. S druge strane, Duić je odlazio u Italiju da bi radio na oslobađanju interniranih hrvatskih ratnih zarobljenika i od dragovoliaca stvorio hrvatsku legiju. U organizaciji

Dokument 2. – Ovjereni prijevod iz hrvatskog jezika izvaden iz kaznenog postupka protiv **Milana Kolaru**, koji je bio od Zemaljskog suda u Grazu osuden na tri godine teškog zatvora, zbog pokušanog atentata na pukovnika **Stevu Duića** i koji svoju kaznu izdržava u Grazu. Akti leže kod Zemaljskog suda za kaznene postupke u Grazu (Landesgericht für Strafsachen in Graz) pod 5 br. 2 150/34

Osvetniku br. 26/to je bilo pronađeno kod Kolara prilikom lične pretrage/.

Ostvarenje stare jugoslavenske težnje, stvoriti iz krvi i izdržanih patnji jedinstvenu kraljevinu Jugoslaviju, pogodilo je teško prijatelje rasparčanje Jugoslavije, kod toga je Italija kao nasljednik prezrene politike Habsburga na Balkanu, a sa namjerom da djeluje u svojim imperijalističkim težnjama na Balkanu, počela odmah nakon svršetka rata svojim razornim djelovanjem protiv kraljevine Jugoslavije.

Piše:

Dr. Stjepan MATKOVIĆ

zacijskih aktivnosti pomagali su mu kapetan **Artur Cankl**, rodom iz Tuzle (umro polovicom listopada 1940. u Beču, gdje je bio predsjednik hrvatskog društva Croatia i jedan od vanjskih Pavelićevih suradnika) i kapetan **Gojkomir barun Glogovac**, nositelj viteškog reda Marije Terezije. Duicevi životopisci tvrde da do vojne akcije hrvatske legije nije došlo zbog tadašnjih političkih odnosa u Europi, odnosno protivljjenja zemalja u kojima su bili okupljeni pripadnici legije. Početkom 1921. legija se iz tih razloga morala raspustiti. No, pokazalo se da se ipak čulo u inozemnim krugovima za hrvatsko pitanje i da je među Hrvatima bilo još dovoljno htijenja za stvaranjem vlastite samostalne države koje je bilo popraćeno i spremnošću za oružanom borbenom.

U krugu dr. Ivice Franka

Uz austrijsko središte političke organizacije, pojavilo se i novo okupljalište u Mađarskoj. Tamo je dulje vremena glavnu političku riječ imao **Ivo Frank**, koji je, nakon bijega iz Hrvatske, gdje su ga nove vlasti prvo uhitile a zatim mu oduzele doktorat, otisao sa svojom suprugom **Aglajom** živjeti u Budimpeštu. Izvješće Komande IV. armijske oblasti, upućeno 17. siječnja 1921. Predsjedništvu kr. hrvatsko-slavonske zemaljske vlade (Pov. Dj. Br. 252), podrobno je raščlanilo djelovanje Hrvatske revolucionarne organizacije (HRO) u inozemstvu (negdje se piše o komitetu, negdje o emigrant-

U svom nastojanju stvara nezadovoljstvo i da uništi jedinstvo Jugoslavije, stvorila je Italija u svojoj perfidnosti parolu o osnivanju velike Albanije do Vardara, o osnivanju Velike Bugarske sa Skopljem i Solunom, o osnivanju Velike Mađarske sa Hrvatskom i Vojvodinom, o obnavljanju Habsburške monarhije, o osnivanju nezavisne Crne Gore, o osnivanju samostalne Hrvatske itd. sve sa namjerom, da ih pridobi protiv konsolidacije Jugoslavije u poslijе ratnom vremenu i njenom raspadanju.

Jasno je svakom poštenom i rodoljubivom Albancu, Bugaru, Jugoslavenu ili Madžaru i Austrijancu, da je ta talijanska parola laž i da ju je Italija izazvala samo u svoju korist, a ipak su se našli na temelju osobnih interesa pomagači za taj sramni rad Italije i kako je poznato pronalaze u spomenutim talijanskim tendencama svoj početak najprije djela zavedenih sinova Crne Gore, onda djela albanskih bandita, "probudjene Madžarske", habsburške despotije, kao i rad svih

skom odboru). Izvješće je sastavio jugoslavenski vojni delegat u Budimpešti. U izvješću stoji da je radom HRO-a upravljao „izvršni odbor, koji je sastavljen od 10 osoba: Ive Franka (predsjednik), Dujića, Stipetića, Gagliardijs,

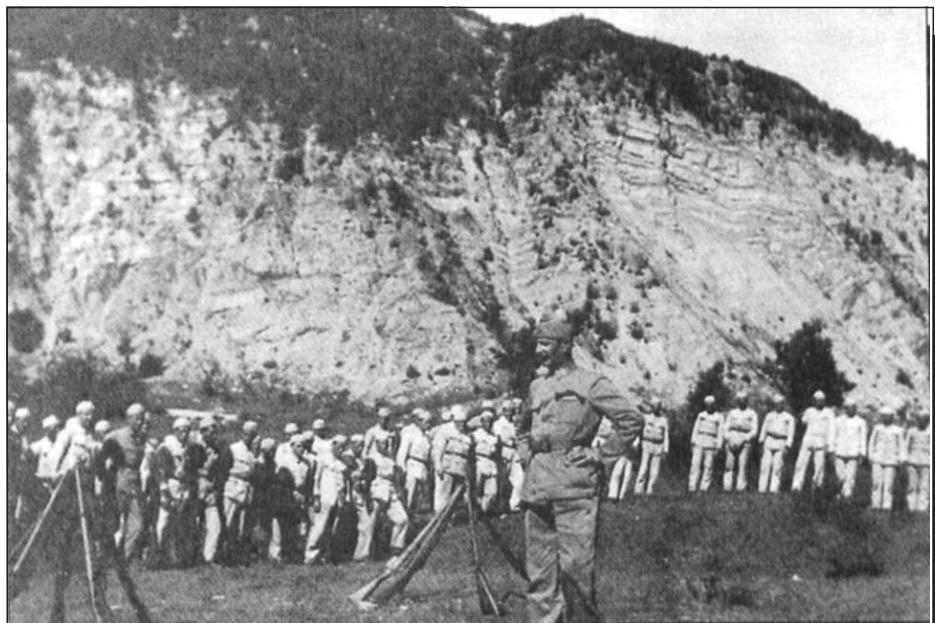

Pukovnici Duić, Jesenski i Perčević kao ustaški emigranti 1933.

Klobučarića, Sachsa, Dražića, Cankla i Balenovića." Na početku je HRO imao središnjicu u Grazu, koja je uskoro premještena u Beč. Prema tom izvješću, uslijed intervencije jugoslavenskih vlasti kod austrijskih socijalista, HRO se prebačila u Budimpeštu. Duić je povremeno dolazio u Budimpeštu, gdje je stanovao kod inžinjera Goldmana, a i dalje je radio kao član organizacije u Beču, zajedno s kapetanom Petričevićem. Izvješće nagašava da su od listopada 1920. izbili

oštri sukobi između I. Franka i Duića. U žarištu su bile razmirice oko Frankove orijentacije tjesnijeg povezivanja s **D'Annunzijem** u Rijeci i s Madarima, a spor je izbijao i zbog načina trošenja finansijskih sredstava HRO-a. Frank je, prema izješću, uspio izbaciti Duića iz organizacije. Kao Frankovi protivnici navode se: Duić, Ambroz Dražić, te časnici Artur Cankl, **Nikola Petričević**, **Josip Metzger**, Gojkomir barun Glogovac, **Baltazar Petraš (Petras)**, **Ferdo Lukač**, **Josip Biljan** i **Deziderije Hampl**. U izvješću još piše da su prema "izvesnim vestima" potpukovnik Duijić i odvjetnik Dražić održavali stalnu i dobru vezu s prvacima iz Radiceve stranke, što je svakako moglo biti iskorišteno u domovini protiv HSS-a, koji je postao glavna hrvatska politička skupina, simbol hrvatskoga nacionalnog pokreta.

O istoj je organizaciji pamflet pod naslovom „Istina o hrvatskom emigrantskom revolucionarnom komiteu 1919-21. Odgovor na napadaje Stjepana Radića” napisao i dr. Manko Gagliardi, prijeratni frankovac a za rata šef policije u Kragujevcu. Ion je zbog dojava o mogućem zatvaranju odlučio nastaviti živjeti u Grazu. Ne baš previše pouzdani u tom pitanju **Josip Horvat** nazvao ga je „glavnim inspiratorom i eksekutorom svih akcija” frankovaca do stvaranja ustaškog pokreta (*Živjeti u Hrvatskoj 1900-1941.*, str. 307). U brošuri je Gagliardi pisao o tome da je Duić tek naknadno postao odbornik Komiteta, ali je isto tako opširno pisao o sukobu Duića s I. Frankom i Vladimirom Sachsom, nekadašnjim saborskim zastupnicima Stranke prava i pokrštenim Židovima. Sachs je još tijekom Prvoga svjetskog rata dobio stranačku punomoć da posreduje kod građanskih i vojnih vlasti u Beču, zbog čega je frankovačka stranka bila optužena da želi uvesti vojni

Duić drži predavanje ustašama u Italiji 1930.

komesarijat u Hrvatskoj. Gagliardi je opisao Duićevo putovanje u Trst zbog dobivanja novca za financiranje hrvatske emigracije (preko talijanskog bojnika **Finzija**), sastanke s carem i kraljem Karлом te utjecajnim slovenskim političarem **Ivanom Šustersićem**. U tim se prigodama navodno pojavila oštra razlika u strateškim pogledima između „karlista” Duića i talijanofila Franka, koji je ujedno bio i „opunomoćenik Radićev”. Prema Gagliardiju: „Duić je htio da se Talijanima odredi sasvim tačan pismeni ugovor šta su oni spremni dati Hrvatima i kakvu državo-pravnu formu imade Hrvatska Slavonija i Dalmacija da dobije u slučaju uspjele revolucije a onda istom da je spreman primiti tih 30 milijuna. Talijani nijesu htjeli niti čuti o tome, već su htjeli najprije dati novac za revolucionarni podhvati u S.H.S. a onda ako revolu-

cija uspije odrediti ostale političke momente (tu se opet vidi kako Talijani nijesu ozbiljno shvaćali ove pregovore) Sachs je naprotiv bio oduševljen od tih 30 milijuna lira i navaljivao strašno na Duića”. S druge je strane započela vojna organizacija emigracije, koju je Duić izveo osnivanjem hrvatske legije. Gagliardi je tvrdio da je Duićev plan bio okupiti 20.000 ljudi u Mađarskoj i Italiji, koje bi naoružala talijanska strana prema odredbama utačaćenog ugovora, a uz hrvatske bi vojnike u akciji protiv Kraljevine SHS sudjelovale i crnogorske emigrantske postrojbe. U opisu sukoba između Franka i Duića vidljivo je da se Gagliardijeva verzija poklapa s izješćem Komande IV. armijske oblasti. Obje strane ističu da je Duić napao Franka zbog finansijskih nepravilnosti, a potonji je izjavio da je „Duić poslan od beogradske (!)

plaćenih ili nepravilno orijentiranih zastupnika inostranog javnog mišljenja.

Iako je to značilo težak udarac za miran razvoj i unutarnju konsolidaciju kraljevine Jugoslavije, to je ipak stajala jedinstvena Jugoslavija nepokolebivo uz svog mladog kralja; zbog toga je Italija počela organizirati preko granice atentate na život jugoslavenskog kralja i to s namjerom, da se Jugoslavija zbog umorstva kralja raspadi i da se tako otvorí put za talijansku invaziju na Balkan.

U sprovodenju tog paklenog plana i sa namjerom da sakrije vlastito učestvovanje, podmitila je Italija neke ljudе jugoslavenske narodnosti i kada su ti plaćenici i plaćeni jugoslavenski razbojnici dovukli oružje i maštine i izvršavali po čitavoj Jugoslaviji atentate, onda je proširila Italija putem plaćene štampe u inostranstvu vijest da su ti atentati nastali zbog veza nezadovoljstva jugoslavenskog naroda. Isto tako se proširilo, da je jugoslavenski kralj omražen i da se protiv njega

sprema atentat. Jugoslavenske izdajice na čelu sa **Pavelićem**, koji su se prodali neprijateljima Jugoslavije, iskoristili su teške borbe za opstanak besposlenih u Jugoslaviji, vrbovali ih sa lažnim obećanjima za svoje ciljeve te ih vodili u talijanske i mađarske logore, kako bi Italija njihovom pomoći postigla svoje ciljeve; naime pomoći atentata na jugoslavenskog kralja i revolucije u Hrvatskoj.

Izjave atentatora uhvaćenih u decembru 1933. u Zagrebu kao i otkriće dokumenata još očitije potvrđuju spomenute činjenice. Povodom tog podmuklog, niskog i nečastnog dje-lovanja Italije i njezinih plaćenika jugoslavenska rodoljubivost ne može više gledati kako se ugrožavaju najveće svetinje naroda, te je zbog toga trajno osnovala legiju jugoslavenskih osvetnika sa parolom: „Osveta ili smrt”, koja je zaključila da će kazniti svakoga, koji će dirati s riječima, dje-lima u najveću svetinju čitavog jugoslavenskog naroda a to su jugoslavenski kralj i jedinstvo kraljevine Jugoslavije. Legija

Knjiga Gustava Perčeca

vlade u inozemstvo kao špijun da to podkrijepi iznjeo je njeke stvari o njemu n. pr. da je Duić prisegao vjernost kralju Petru, da je bio imenovan zamjenikom šefa general-štaba kod divizije u Novom Sadu u vojski S.H.S. da je nosio šajkaču i. t. d."

Raskid s Frankom: Duić postaje Pavelićev intimus

Pojedini podatci o Duiću pojavili su se tijekom kaznene istrage u Zagrebu protiv nadaleko uglednog povjesničara **Milana Šufflaya** (Hrvatski državni arhiv, fond M. Šufflay, Kaznena istraga protiv Milana Šufflaya i drugova, kut. 2). Optužnica je teretila optuženike da su u sprezi s hrvatskim emigrantima htjeli odcijsipiti Hrvatsku od ostatka jugoslavenske kraljevine. Dio optuženika je svjedočio o susretima s Duićem u Austriji, gdje su uglavnom ras-

pravljali o prilikama u domovini. Na više mesta spominje se Duićevo zanimanje za raspored postrojbi IV. armijske oblasti. Neki su optuženici (**Josip Špoljarec**) izjavili da je Duić bio u sporu s dijelom vrha Hrvatskog komiteta jer je tražio uže povezivanje sa Stjepanom Radićem. Naime, prema tom je svjedoku Duić zamišljaо da bi u budućoj samostalnoj Hrvatskoj bio pendant **Miklós Horthyju**. Drugi je svjedok prepričavaо su kobe između Gagliardija i Duića, prema kojemu je prvi bio zastupnik republikanske ideje a potonji monarhizma u obliku povratka kralja Karla (tzv. karlisti). Upada u oči naglašavanje veza Duića s Radićem pod kišobranom monarhizma, što je bilo u suprotnosti s javno promoviranom idejom republikanizma koju je prvak seljačkog pokreta nakon 1918. zastupao. Konačno, svjedok **Milan Galović** opisao je dva susreta s Duićem. Prvi razgovor donosi kritičke Duićeve pogledе na rad Hrvatskog komiteta, koji je za „ideju konfederacije južnih Slavena“ ali nema „oslona u inozemstvu“. Duić je tom prigodom izjavio da kao časnik nije „mjerodavan za političke akcije“. Jedini legitimitet je imao Ivica Frank, ali on prema Duiću nije mogao predstavljati čitav narod tako da je predlagao da bi se više bivših saborskih zastupnika moralno priključiti pokretu za nezavisnom Hrvatskom. Nadalje, Duić je odbacio priče o vezama s Horthyjem i kraljem Karloм, a za Talijane je tvrdio da su nudili Rijeku, a zauzvrat su tražili dva „strateška otoka“. Tijekom drugog razgovora Duić je izjavio da je više puta pokušavaо stupiti u vezu s političarima u Hrvatskoj, ali uvijek bez uspjeha. Oni su se „držali pasivno“ i nastojali su legalnim putem braniti svoje programe. Duić se ponovo osvrnuo i na procjenu uloge časnika u politici. Časnici su odgojeni da mogu „dobro fundirati u

velikoj gotovoj ... organizaciji, ali kao pojedinci ili manje grupe nisu apsolutno sposobni, da se organiziraju za važniji čin. Mladi časnici će poći u civilna zvanja, a stariji će postati štab penzionera.“

Očito je da su se Frank i Duić trajno razili. Kasnije, početkom 1930-ih Frank je sudjelovao u osnivanju Odbora za propagandu „Slobodna Hrvatska“, koja je suradivala s Mađarskom revolucionističkom ligom. Neki kroničari smatraju da se Frank zapravo povukao iz aktivnoga političkog života, međutim on je samo krenuo putem koji nije bio tako poznat i koji nije izazivao veću pozornost. Njegove veze s mađarskim revolucionističkim krugovima nisu uopće sustavne istražene, tako da se uopće ne mogu ni kvalitetnije ocijeniti. Duić je također nastavio s protujugoslavenskom djelatnošću sa središtem u Austriji. Dok Frank nije pronašao zajednički jezik s Antonom Pavelićem, Duić je postao poglavnik intimus.

Prema izvješću Ministarstva unutrašnjih dela Kraljevine SHS od 19. studenog 1928. (Pov. dr. z. br. 16984), koje je upućeno velikom županu zagrebačke oblasti, jugoslavenske vlasti su putem doušnika doznale da Duić „organizuje i formira odrede iz biv. austro-ugarskih oficira u Budimpešti, koji bi imali zadatku da u slučaju revolucije upadnu u Hrvatsku.“ Do konkretnije suradnje s domovinskim političarima došlo je 1927., kada je izaslanstvo grada Zagreba putovalo na redoviti kongres gradova u Parizu preko Beča. Izaslanstvo je predvodio tadašnji načelnik Zagreba **dr. Stjepan Srkulj**, a u izaslanstvu je bio i odvjetnik **Ante Pavelić**, koji je u to vrijeme bio gradski zastupnik HSP-a u Zagrebu. Svi austro-ugarski časnici (Duić, Sarkotić i Perčević) i Pavelić dogovorili su se u Beču da se sastavi

jugoslavenskih osvetnika, koja istražuje djelovanje svakog izdajice, ustanavljuje, da je Stevo Duić jedan od glavnih saradnika navedenog talijanskog plana, i zaključila je i naredila, da treba da umre Stevo Duić kao jugoslavenski izdajnik. Ždrijeb je odlučio da će izvršiti taj zaključak osvetnik br. 26. Zaključak treba u najkraćem vremenu izvršiti.

/Pečat/ Legija jugoslavenskih osvetnika, mrtvačka glava, „Osveta ili smrt“.

„Osvetnik ne zaboravi na tvoju svetu osvetničku zakletvu i na veličinu tvog zadatka“

Izvadak iz sastava legije jugoslavenskih osvetnika „Osveta ili smrt“.

„Za izdaju tajne legije i za neizvršavanje sankcija slijedi smrt. U slučaju da se okrivljeni član legije nalazi izvan vlasti jugoslavenske osvete primjenit će se sankcije na njegovog najbližeg“

Dokument 3. - Druga godišnjica umorstva pukovnika Duića

Odjelak hrvatskog domobranstva So. St. Paul Min. uzeo je ime velikog hrvatskog patriote, pukovnika **Duića**, njemu u počast i zbog toga da se ne dopusti, da njegovo veliko ime isčezne iz naše sredine. 28. septembar je godišnjica umorstva Stevana Duića, i to nam nalaže patriotsku dužnost, da obnovimo sjećanje na njegovu djelatnost i na njegovo mučeništvo.

Rodjen je 17.XII. 1877. u Otočcu u ponosnoj Lici. Njegov otac **Martin** bio je poreski činovnik, a njegova majka zvala se **Marta** rodjena Starčević. Odgojen je bio u čistom hrvatskom duhu njegovog bratića Ante Starčevića, koji ga je ispunjavaо i vodio kroz njegov čitav oficirski put, nikada ga nije zatajio, nego ga je uvijek muški i otvoreno zastupao, što ga nikada nije na njegovom oficirskom putu smetalo, niti mu sprečavalо, da ga njegovi pretpostavljeni u miru kao i u ratnim vremenima smatraju za jednoga od najboljih generalštavnih oficira. Nje-

predstavka o hrvatskom pitanju, koja se trebala uručiti **Mussoliniju**.

Kad je Pavelić otisao u inozemstvo i pokrenuo ustaški pokret, Duić je postao njegov bliski suradnik i savjetnik u svim vojnim poslovima. U travnju 1930. održana je u Badenu kod Beča konferencija hrvatskih emigranata. Svi su tamo bili osim Sarkotića. Tema skupa je bila «*neingeschränkte Unabhängigkeit Kroatiens*» („neograničena neovisnost Hrvatske“). Duić je sudjelovao i u organizaciji logora u kojima su se hrvatski emigranti pripremali za akcije protiv diktature. Pavelić je jednom prigodom (12. svibnja 1933.) promaknuo u čin ustaškog pukovnika Perčevića i Duića.

Nema previše podataka o Duićevim djelatnostima u razdoblju formiranja i razvoja ustaškog pokreta. Najčešći su izvor zapisi uhićenih visokih časnika NDH, koje ne možemo uzeti u obzir kao vjerodstojna vredla, jer su ih stvarali optuženici koji su se suočavali s najtežim kaznama. Osim toga, uopće nije poznato pod kojim su uvjetima nastajali takvi zapisi. Stoga, njima treba pristupati s oprezom. Slavko Kvaternik je u poratnoj istrazi izjavio glede optužnice da je s Duićem od Pavelića tražio 1932. obustavu sabotaža na vlakove, koje je provodio **G. Perčec**, da ne bi stradavali nedužni (*Vojskovođa i politika. Sjećanja Slavka Kvaternika*, pr. Nada Kisić-Kolanović, Zagreb 1997., str. 314). Duić je navodno tumačio da bi se mogla podići revolucija s 20.000 naoružanih, a bilo ih je 900. U presudama Kvaterniku i Perčeviću nailazimo na dvije konstatacije. U presudi Vrhovnog suda NR Hrvatske Kvaternik je kriv jer je, između ostalog, „povezao ustašku organizaciju u zemlji s grupom generala u Austriji. S Duićem je otpotovao u Italiju stvarati vojničke planove, kako će uz pomoć Italije provesti komadanje Jugoslavije i preuzeti vlast.“ U presudi Perčeviću stoji da je Duić bio „član grupe Sarkotić koja je radila na restauraciji Habsburške Monarhije.“ Kakav god je bio intezitet Duićevih veza s ustaškim pokretom, sigurno je da se te aktivnosti bile u određenoj mjeri poznate policiji jugoslavenske diktature.

Ustaše u Italiji polazu prisegu

slavije i preuzeti vlast.“ U presudi Perčeviću stoji da je Duić bio „član grupe Sarkotić koja je radila na restauraciji Habsburške Monarhije.“ Kakav god je bio intezitet Duićevih veza s ustaškim pokretom, sigurno je da se te aktivnosti bile u određenoj mjeri poznate policiji jugoslavenske diktature.

Žrtva jugoslavenskog atentatora

Jugoslavenske vlasti pokušavale su ubijati hrvatske emigrante i ostale protivnike. Često su slali svoje agente da izvrše likvidacije. Prvi zabilježeni pokušaj likvidacije Duića bio je 1931., kada je prema **Branimiru Jeliću**, „policija iz Beča i Graza zatvorila dvije različite skupine beogradskih plaćenika, jedna od kojih je trebala ubiti dobro poznatog hrvatskog stožernog časnika, pukovnika Stevu Duića, a druga – **Gustava Perčeca**. Ove su skupine bile izvedene pred sud u Austriji i osudene.“ U lipnju 1934. došlo je pokušaja atentata na Duića u Grazu. U prvom prilogu ovoga članka nalazi se *Zapisnik Savezne policijske direkcije držav-*

nog policijskog ureda u Grazu, u kojem Duić tumači pozadinu tog događaja. Atentat su trebali izvršiti jedan hrvatski vozač i jedan srpski žandar, obojica članovi Lige jugoslavenskih osvetnika. Atentatori su znali da Duić ide redovito na nedjeljnu misu. Hrvat je odustao od ubojstva i prijavio pokušaj atentata gradačkoj policiji. Glavni arhitekt toga atentata bio je **dr. Ljuba Lukatela**, tadašnji čelnik Udrženja četnika iz Zagreba. I on je bio u vrijeme neuspjelog atentata u Grazu, ali je na vrijeme uspio pobjeći.

U rujnu 1934. morao je Duić, koji je još uvijek teško trpio posljedice, od svoje šesnaest godina ranije stečene malarije, otići na liječenje u Karlsbad/Karlovi Vary u Češkoj. Ratna baština s albanske bojišnice odvela ga je u smrt. Dana 28. rujna 1934., dakle deset dana prije marseilleskog atentata, pronađen je mrtav u svojoj hotelskoj sobi, odjeven samo u pidžamu, i to u sjedećem položaju, prislonjen uz balkonska vrata s konopcem oko vrata. Uz Duićevu smrt pojavit će se razne hipoteze. Češke vlasti izjavile su da je bila riječ

govi uspjesi u ratu i u mirno doba, uspjesi kao generalštabni načelnik 42. domobranske divizije služili su u korist i čast kako hrvatskom narodu tako i njegovim vojnim pretpostavljenima. Zasluga njegovog odgoja nije samo činjenica da su se vojnici 2. bosanske pješadijske pukovnije i vojnici 4. domobranskih pukovnija 42. divizije s uvjerenjem borili na svim ratnim poprištim za hrv. kralja, zastupnika hrv. nacionalne suverenosti, nego su ti vojnici i nakon rata zadržali to uvjerenje, te su već 5. prosinca 1918. htjeli u Zagrebu zbaciti zloglasno slavensko-srpsko Narodno Vijeće jer su nakon sramnog akta od 1. decembra /ujedinjenje Hrvata i Srba/ bili uvjereni, da su političari prodali hrvatsku nezavisnost za svoje lične ambicije i glupo sanjarenje. Taj duh pokazao se i kasnije često u raznim pobunama hrvatskih seljaka protiv srpske pohlepe za vladavinom, ali na žalost nije dobio pomoć od političara, koji su se dali smotati od slaveno-srpskog pacifističkog duha.

Dok su se njegovi djaci iz ratnih vremena borili u domovini za uspostavljanje nezavisne države Hrvatske, borio se umri Duić, koji je krajem rata teško obolio od tropске malarije, u inostranstvu za isti cilj već od godine 1919. Za svoj ljubljeni hrvatski narod nije samo djelovao u političkom smislu, nego se je i posvetio zvanju, za koje je mislio, da će koristiti njegovom hrvatskom seljačkom narodu, kada će biti u slobodnoj i nezavisnoj državi. Postao je vidjeni stručnjak u osiguranju seljačkih radnika protiv bolesti i starosti, te je uvijek imao pred očima, da bi se to i u našem seljačkom narodu moglo sprovesti.

Kod njegovog nacionalističkog shvaćanja i djelovanja je prirodno, da se je Stevo Duić pridružio pokretu za oslobođenje poglavnika **dr. Ante Pavelića** te je postao njegov najvažniji i najvjerniji suradnik. Zbog toga bio je trn u oku beogradskom režimu, koji je sve moguće pokušavao samo da mu naškodi i da ga udalji iz pokreta za oslobođenje. Najprije su pokušalo

o samoubojstvu, premda nisu izvršile obdukciju. Za policiju iz Graza, koja je ranije već osuđila atentat na svoga građanina, nije bilo sumnje da je Duić bio žrtva jugoslavenskih agenata, odnosno **Vladete Milićevića** (1898.-1969.) "policijskog ataše" jugoslavenske ambasade u Beču. U Grazu je izvršena obdukcija, na temelju koje se zaključilo da je Duić bila iznad brazde polomljena kost na zatiljku, a to je mogla biti samo posljedica čvrstog zahvata tuđe ruke. To bi značilo da je Duić zadavaljen u krevetu tijekom spavanja, zatim je odnesen do balkonskih vrata i položen uz njih u sjedećem položaju, kako bi izgledalo da je učinio samoubojstvo. Duić nije imao razloga da podigne ruku na sebe.

U izlaganju Vladete Milićevića o ustaškoj emigraciji, upućenom „Gospodinu pretdsedniku Ministarskog saveta Kraljevine Jugoslavije”, koje smo spomenuli na početku ovoga članka, stoji da se Duić „obesio u Karlsbadu”. To je izvješće preuzeo Bogdan Krizman u svojoj knjizi *Ustaše i Treći Reich* (Zagreb 1983., knj. 2, str. 381.). Krizman u istoj knjizi donosi i „Istražni elaborat Vjekoslava Servatzyja” o razvoju Ustaškog pokreta u inozemstvu. Servatzy tvrdi suprotno od Milićevića da je pukovnik Duić „umoren po srpskim atentatorima u Karlsbadu” (str. 423.). Teza o

HRVATSKI NAROD U BORBI ZA SAMOSTALNU I NEZAVISNU HRVATSku DRŽAVU

*Njegovoj Preverenosti Stj. barunu
Sarkotiću u znak osobite odanosti
i poštovanja.*
Berlin, 10/9. 1934. NAPISAO
DR. MILE BUDAK

IZDANJE
Hrvatskoga Koła u Sjedinjenim Državama i Kanadi

Budakova knjiga iz 1934. s posvetom barunu Sarkotiću

ubojsťtu dobiva na težini, ako se uzme u obzir da je Milićević, u istrazi zbog maršalinskog atentata, izjavio pred mnogim svjedocima da će „svi protivnici diktature završiti kao i Duić”. U ovakvim slučaje-

da mu oduzmu namještenje, time da bi ga osiguravajuće društvo otpustilo; intrigirali su kod vlasti, što Duić nije Austrijanac i da će osiguravajuće društvo zbog njega štetiti. Vlasti su htjele Duića otpustiti, jer im je bio potreban. Sada su pokušali Srbi s jednom drugom metodom: - ubojsťtu.

U mjesecu junu 1934. htjeli su ga ubiti s metkom iz revolvera u Grazu, gdje je stanovao. Beogradsko tajno udruženje "Liga jugoslavenskih osvetnika", koje je jedan ogrank "Narodne odbrane", dalo je nalog jednom siromašnom, nezaposlenom zagrebačkom šoferu, da izvrši smrtnu osudu protiv Duića i drugih hrvatskih patriota u inozemstvu: morao je u društву advokata **Lukatele** iz Dalmacije /koji je bio povjerljiva osoba tadašnjeg mjesnog komandanta u Zagrebu generala **Bodija/** i jednog srpskog oružnika putovati u Graz. Ali Hrvat nije htio izvršiti umorstvo, jer je bio njezin hrvatski osjećaj prejak, nego je čitavu stvar prijavio policiji i predao oružje kao i pismeni nalog da ubije Duića. Vlasti su odmah uhapsile njegovog tovariša srpskog žandara, dok je uspjelo glavnom zločincu Lukateli pravovremeno pobjeći u inostranstvo. Time je pošteni hrvatski radnik riješio

pukovnika Duića a i mnogo doprineo tome, da se objasni zločinačko djelovanje beogradskog režima. Ali zločinci u Beogradu nisu našli mira. Kada su doznali, da je Stevo Duić morao otići na liječenje u Karlove Vare i Češku, uspostavili su vezu s češkim vlastima - koji su poslije Srba najveći neprijatelji hrvatskog naroda - i uz pomoć braće Čeha im je uspjelo da ga zaguši u krevetu u hotelu gdje je spavao 28. septembra 1934. Česi su odmah objavili da je pukovnik Duić učinio samoubojsťtu, da tako sakriju trag srpskim zločincima. U Grazu izvršena obdukcija točno je i bez sumnje dokazala, da je bio šakama zagušen: tek onda su ga zločinci izvukli iz kreveta, metnuli mu uže oko grla i prislonili na vrata, tu je bio sjedeći nadjen.

Nije prošlo ni 14 dana od umorstva hrvatskog patriote, kada je pala hrvatska osveta a s njome je pala i crna glava Karadjordjevića. Neka si neprijatelji hrvatskog naroda dobro zapamte: tako će uvijek biti, kada će pokušavati s ubijanjem najpoznatijih Hrvata koji se bore za pokret oslobođenja našeg poglavnika. q

vima, kada različite strane donose različite ocjene, uvijek je teško potvrditi povijesnu istinu. Međutim, izvješća austrijske policije pokazuju da je tajna jugoslavenska policija radila na ubijanju prvaka hrvatske političke emigracije. Obdukcija je isključila mogućnost samoubojsťta. Stoga nam se čini da na temelju dostupnih dokumenata pouzdano možemo zaključiti kako je Duić bio žrtva diktatorskog režima kralja Aleksandra.

Nakon uspostave Nezavisne Države Hrvatske, njezin je vođa Ante Pavelić donio odredbu po kojoj je Duić promaknut u čin generala. Odredba objavljuje: „Nepokolebivog borca, koji nije niti u najtežim časovima smalaksao, promičem kao svjetli primjer dojdućim pokoljenjima poslije smrti u činu generala s rangom od 29. rujna 1934.”(*Hrvatski narod*, br. 226, 28. IX. 1941., „Godišnjica smrti ustaškog krilnika Duića“). Uz to posmrtno odlikovanje, nužno je zabilježiti riječi Branimira Jelića. Pri opisivanju glavnih osoba domobransko-ustaškog pokreta zapisao je: „Upravo proročanski je Stevo Duić predviđao sve ono što se je poslije u Hrvatskoj Državi dogodilo. Ako su ičije smrti zadale najteže i najsudbonosnije udarce Hrvatskoj Državi, još prije nego li je ista i bila stvorena, to su sigurno one Steve Duića i Pere Kvaternika, oboje umorenih od naših neprijatelja.“

POKRET «ŽUTIH SVEĆENIKA» I NASTANAK HRVATSKE STAROKATOLIČKE CRKVE (IX.)

Poučeni negativnim iskustvom u pogledu »osvajanja« katoličke župe rimskog (latinskog) obreda i njenim pretvaranjem u »hrvatsku katoličku župu«, reformni su svećenici odlučili osnovati **posebnu reformnu župu** koju su oni još uvijek smatrali katoličkom. Toj koprivničkoj reformnog župi pristupilo je samo građanstvo i inteligenциja, a seljaštvo joj se protivilo. Prema dostupnim podacima za prvog je župnika, najvjerojatnije, izabran upravo **Tomac**. Prvu misu na hrvatskom jeziku služio je **Zagorac** 15. kolovoza 1920. Nekoliko dana kasnije, 29. kolovoza, Tomac i **Vidušić** održali su u Križevcima prvo predavanje o reformnom pokretu. Prva misa na hrvatskom jeziku održana je u Križevcima 8. rujna, a u Virju 12. prosinca 1920. Zahvaljujući akciji Tomca, Vidušića, **Haberstocka** i drugih reformni se pokret iz Koprivnice počeo privremeno širiti i na neka druga manja mjesta - Virje, Andrijaševce, Malu Suboticu, Delekovce, Breganu itd.

Pokušaj širenja organizacije

Izvješćujući o tome **Petriću**, Tomac piše: »Privremeno smo suspendirali akciju oko organizacije klera, pak smo se bacili na organizaciju naroda, što je od najveće važnosti, a pokazuje već sada lijepe uspjehe«. Rezultati koje je počela pokazivati njihova trenutna taktika, a i ranija borba oko koprivničke župe, dali su povod nadbiskupu **Baueru** da istaknutijim reformnim svećenicima izrekne kaznu suspenzije »a divinis«. Tako su do 15. listopada 1920. suspendirani: S. Zagorac, S. Vidušić, S. Haberstock, gimnaziski vjeroučitelj u Koprivnici, **J. Lajtman**, bivši upravitelj župe u Vratišnici, **Tomo Carić**, bivši kapelan u Žažini, **N. Cerjak**, **K. Andres** i **Janko Hitrec**. Suspenzija te osmorice »žutih« svećenika značila je da je sukob između dijelova nižega katoličkog klera i crkvene hijerarhije dospio na onu točku na kojoj ni sami reformaši nisu više mogli tvrditi da se njihov pokret kreće u legalnim okvirima.

Piše:

Dr. Zlatko MATIJEVIĆ

Položaj u kojem se pokret, zbog primjenjivanja kazne suspenzije »a divinis«, našao potkraj ljeta 1920. godine ponukao je **M. Kevića**, člana vodstva »Reformatora«, koji se u to doba nalazio pred svojim definitivnim utrnućem, da pokuša stvoriti osnovu za povezivanje tzv. »lijevog« (Miloševićeva) i »desnog« (Tomčeva) krila reformnog pokreta. O potrebi zbijavanja »lijevog« i »desnog« krila reformnog pokreta govorio je i N. Petrić. Ta inicijativa, sudeći prema kasnjem razvoju događaja, nije polučila nikakav opipljiv rezultat.

Kako se u tom času, iz redova Katoličke crkve u Hrvatskoj, sudilo o »lijevom« i »desnom« krilu reformnog pokreta najbolje ilustrira napis seniora **vlč. dra Stjepana Bakšića**, koji doslovce piše: »Kod nas su dvije 'narodne crkve'. Jedna je ona, kojoj je duhovni voda exkapucin Tomac, a druga ona, koju je zasnovao exfratar Milošević. Tomčeva 'narodna crkva' hoće da sruši sadašnju crkvenu hijerarhiju i da u život privede onu crkvu, koja je živjela prije Konstantina Velikog. Ova crkva ne će da izbriše baš svaku izvanju socijalnu vezu među svojim vjernicima. Što više i ona organizira župe i okuplja pristaše, koji će se vanjskim distinkтивnim znakom lučiti od ostalih konfesija. Ova će se distinkcija najviše praktički zapažati prianjanjem uz liturgiju u narodnom hrvatskom jeziku. Organizirana crkva treba da postoji, samo joj treba mnogo i mnogo reforme. Posvema je druge naravi Miloševićeva 'narodna crkva'. Milošević hoće posvema unutarnju nevidljivu crkvu, kojoj ni iz daleka nije na misli 'oživotvoriti neku novu autokratsku crkvu po tipu i po imitaciji bilo koje službene konfesije u našoj zemlji ili izvan nje'. Miloševićeva je dakle crkva neki unikum, koga nema 'ni u našoj zemlji ni izvan nje', kao što je i sam Milošević unikum, kakvog po svoj prilici nema više 'ni u našoj zemlji ni izvan nje'. ...

Odrediti točno, što hoće ova Miloševićeva crkva veoma je teško, jer je uopće teško naći logiku i u mislima i u životu g. Bože Miloševića«.

Za nastavak provođenja ideje reforme Katoličke crkve bilo je potrebno osnovati i odgovarajuću organizaciju koja će rukovoditi cijelim pokretom. U tu je svrhu, potkraj listopada 1920., osnovan »Središnji odbor za reformu katoličke crkve u Jugoslaviji«. Za predsjednika odbora izabran je **Emil Laszowski** (1868.-1949.), a za tajnika D. Tomac. »Središnji odbor« nije potpuno ispunio očekivanja svojih utemeljitelja. Umjesto da se redovi preostalih reformnih svećenika jače zbijaju oko zajedničkog cilja, među njima su se počele

Crkva sv. Nikole u Prahuljama kod Nina

nazirati značajne oprečnosti. S obzirom na to da je Zagorac napustio Koprivnicu, postalo je nepraktično da on i dalje ostane urednik »Preporoda«. Na njegovo je mjesto izabran S. Vidušić. No, budući da je on imao ambiciju da osim urednika bude i vlasnik i izdavač toga u tom času jedinog glasila »žutog« pokreta, to je kod drugih izazvalo sumnjičavost i otpor. Jedna je od negativnih posljedica toga Vidušićevog »apolutizma« sedmomjesečni prekid u izlaženju lista. Kako je pitanje glasila bilo izuzetno važno, ono ipak, usprkos svoj šteti koju je Vidušić prouzročio svojim ponašanjem, nije zadiralo u, tada još važeće, temeljno opredjeljenje

većine reformnih svećenika - da se po svaku cijenu izbjegava definitivni raskid sa Svetom stolicom i to prvenstveno u dogmatskim pitanjima.

Završetak koprivničke epizode

Zagorčev tekst - »O hrvatskoj katoličkoj crkvi« - namijenjen objavljanju u »Preporodu«, pokazao je da u pitanju apsolutnog prihvaćanja dogma Katoličke crkve više ne postoji jedinstveno mišljenje. Tomac i Vidušić nisu bili skloni prihvatiti Zagorčev tekst onako kako ga je ovaj izvorno zamislio i napisao. O njegovim su se idejama izjasnili ovako: »1. Nipošto *ne mislimo na formalni otcjep od Rima*. 2. Dapače naglasujemo i naglasivat ćemo *jedinstvo katoličke Crkve pod nastojnikom Sv. Petra*, kakvim je sada i za nas jest Benedikt XV. 3. Bez ikakva naglašavanja, da osnivamo *novu Crkvu*, mi ćemo graditi *odozdo* t.j. osnivati pojedine *hrvatske* katoličke župe za razliku od *latinaških* katol. Šiċkih Č župa. 4. Ove će župe biti kvasac za izgradnju naše *buduće* autonomne (ali ne autokefalne!) hrvatske katoličke crkve, koja će biti uređena u cijelosti po zahtjevima našega reformnog pokreta. 5. Hoće li tu našu *autonomnu* Crkvu Benedikt XV. (ili budući Papa) priznati kao integralni dio kat. oličke Crkve (kako priznaje grkokatoličku Crkvu) ili ne će, to će mnogo ovisiti o držanju jugosl. avenske vlade i budućim općenitim crkvenim prilikama. Zato si ne taremo glave već sada. Ali ne ćemo naglasivati *otcjep od Rima*, novi raskol, osnivanje *nove* Crkve i t.d. Mi (po našem uvjerenju) faktično za tim i ne idemo! ... Naglasujemo, da se ne radi samo o pitanju *taktike*, nego da su po srijedi i *princi-pi*. Obojica su zatražili od Zagorca, ako se slaže s tih pet načela, da prema njima preuredi svoj članak te da će tada biti objavljen u »Preporodu«. Nekoliko dana kasnije, Zagorac šalje svoj odgovor s obrazloženjem svojih tvrdnji navedenih u tekstu. Ustvrdio je da je u napisu »O hrvatskoj katoličkoj crkvi« označio svoje stajalište i da pri njemu ostaje. Protivan je primatu pape zato što je to »sektarstvo, a ne katolicizam«. Nadalje piše: »Ja ne idem za osnivanjem *nove*, posebne crkve, ali hoću da se narod pripravi za emanci-

paciju od rimskog imperijalizma. ... Svaki drugi put ne vodi k cilju, jer je polovičan pa ga neće primiti inteligencija, a neće ga shvatiti ni narod. Oni naime, koji su za rimsku Crkvu, ti će ostati u njoj, oni pako, koji nisu za rimsko pašovanje u Crkvi - neće htjeti Vašeg, tj. Tomčeva i Vidušićeva, polovičnog naziranja«. Usprkos tom razmimoilaženju u pitanju jednog načelnog problema Zagorac nije istupio iz redova reformnog svećenstva.

Na sam dan katoličkog Božića, 25. prosinca, reformni su svećenici doživjeli još jedan udarac. Po zapovijedi hrvatske zemaljske vlade gradsko poglavarnstvo u Koprivnici obavijestilo je Tomca da mu se zabranjuje služenje »hrvatske mise« u prostorijama koprivničke pučke škole. Usprkos toj vladinoj zabrani on je toga dana odslužio svoju posljednju misu u koprivničkoj Sokolani i to kao župnik koprivničke reformne župe. Na mjestu župnika zamijenio ga je S. Haberstock.

Aktualno vodstvo pokreta - Vidušić, Tomac i Haberstock - uvidjelo je da je za uspjeh reformnog pokreta nužno premjestiti središte akcije ponovo u Zagreb. Tom odlukom završava koprivnička epizoda u povijesti reformnog pokreta nižega katoličkog klera u Hrvatskoj.

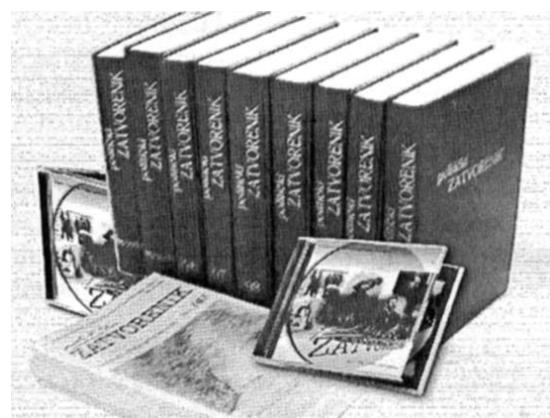
(*nastavit će se*)

Politički zatvorenik na CD-ROM-u!

Prvih 12 godišta našeg mjeseca objavljeno je i na CD-ROM-u. CD izdanje sadrži sve brojeve od 1 - 129 u PDF i HTML formatu te brojeve od 130 - 141 u HTML formatu.

Dvostruki CD-ROM možete naručiti u središnjici HDPZ-a, Vojnovićeva 15 u Zagrebu, na telefon: 01 / 46 15 437, 46 15 438 ili na mail: hdpz-sred@hdpz.htnet.hr

po cijeni od 140,00 kn.

Epitaf Vjekoslavu Bakoti

*Vjekoslave, hrvatski sokole!
Još nas ima, onih što Te vole!
Evo u nam' ista duša živi!
Klikće bolno! Naš sokole sivi...
Ova tuga podjednako naša,
Sinovaca i Tvojih Ustaša!
Lipe naše imotske krajine,
A Hrvatske dične Domovine!
Viteže naš! U miru sad podi*

*Bogu vječnom Ti pred lice dodi!
Andeli će Tebe dočekati,
Krunom rajskom oni darivati!
Ondje su sva braća našeg roda,
Tvoga, moga hrvatskog naroda!
A iz duše aleluja sada!*

*Ex corde ex animo.
(Iz srca iz duše).*

Ante Znaor

Ljubav

*ja imam
krilo
ti imaš
krilo
zagrlimo se
poletimo*

Mario Bilić

VUKOVAR 1941. – 1945.

(U potrazi za istinom : Martirij Hrvata u Vukovaru 1941. – 1945. / Mirko Kovačić ; / prijevod na njemački Irena Kozarić, prijevod na njemački Davorka Križan/. – Vukovar : Matica Hrvatska, 2004.)

Dobili smo dragocjenu knjigu, izvanredno obrađen istraživački projekt, koji je realizirao **Mirko Kovačić**, pružajući nam ovaj dokumentacijski materijal. Konačno jedna tako konkretna knjiga, stručno napravljena, dala nam je vjerdostojan prikaz vukovarskog holokausta u razdoblju od 1941. do 1945. Ovdje se žrtve, kako se to danas traži, predstavljaju imenom, prezimenom te datumom i mjestom smrti.

U prikupljanju dokumentacije, ističe autor, imao je razumijevanje brojnih institucija: Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu, državnih arhiva u Osijeku i Bjelovaru, Gradskog muzeja u Vukovaru i drugih. Dalje navodi "Na tom mukotrpnom istraživačkom putu nekim osobama posebno sam zahvalan... gospodin **dipl.ing. Vladimir Šengl**, koji je započeo ovaj projekt, a zatim ga zbog drugih obveza prepustio meni, no on je i dalje pratilo rad i pružao mi podršku. Brojni su Vukovarci

koji su, iznoseći svoja sjećanja, dali dragocjene podatke. Urednik ove knjige **mr.sc. Zlatko Virc** uložio je velik trud da iz prikupljene dokumentacije izraste ova knjiga. Uudio **dr.sc. Vlade Horvata** u nastajanju ove knjige nije bio samo recenzentski, nego je pomagao savjetima, a **prof. dr Mira Kolar** svojim je istraživanjima dala neobično značajan prikaz razvoja Vukovara u razdoblju između dvaju svjetskih ratova i time pokazala kako su događanja iz 12. travnja 1945. bila posljedica prijašnjih događanja."

Završetak njezina prikaza citiram: "Drugi svjetski rat ostavio je na vukovarskom području mnoge ožiljke. Ljudi su se vratili u svoja sela, obnovili život u Vukovaru, ali povjerenje potrebno za zajednički život u duhu tolerancije i demokracije te poštivanje

različitosti, nije vraćeno. U Vukovaru nije ostao niti jedan podunavski Nijemac, a iz Vukovara su nestali i brojni Hrvati."

Knjiga govori o stradanju vukovarskih Hrvata u vrijeme Drugoga svjetskog rata s posebnim osvrtom na dane iza 12. travnja, tzv. "oslobodenja" koji su nazvani Vukovarske bartolomejske noći. Osnovu knjige čine imena ljudi koji su bili žrtve ljudske mržnje i osvete, žrtve lažnih optužbi, žrtve teških zlodjela. To je dokumentacija o 387 stradalih Hrvata, a knjiga je prikladno podijeljena u pet poglavljja: a) osobe nestale u Vukovarskim bartolomejskim noćima od 12. travnja (119 osoba); b) stradali do Bleiburga i na Križnom putu (57 osoba); c) stradali na bojištima, umrli u logorima (71 osoba); d) preživjeli sudionici Križnog puta, koji su mogli svjedočiti o svojim stradanjima (67 osoba) i e) osobe suđene od sudova na osnovi lažnih optužbi (73 osobe).

Istraživanja o stradalnicima tekla su u dva smjera. Prvo, putem arhivskih fondova, gdje su rezultati bili vrlo oskudni pa je skupljeno malo podataka, što je pregledno, ali i oni su iskorišteni kao

priloženi faksimili dokumenata koji govore o njima. Drugo, skupljanjem vjerodostojnih podataka od rodbine i prijatelja stradalnika. Zato se i prikazi znatno razlikuju; za neke žrtve je bilo više izvora, a za druge samo osnovni podaci. Uz mnoge biografije, kad je to bilo moguće priložene su i fotografije.

Knjiga je vrlo lijepo opremljena mnogobrojnim fotografijama staroga predratnog Vukovara i tadašnjeg života, a kao uvod uvršteno je i pismo pomoćnoga zagrebačkog biskupa Josipa Mrzljaka, upućeno ocu koji je ubijen u Vukovaru te kobne 1945. Ovo svjedočanstvo toga tragičnog vremena objavila je Matica hrvatska, Ogranak Vukovar, gdje je knjiga prvo i predstavljena. Zagrebačko predstavljanje održano je 14. svibnja u palači Matice hrvatske, s uvodnim riječima predsjednice Ogranka MH **Štefice Sarčević**: "Knjigom želimo posvjedočiti Europi i svijetu našu povijest i našu istinu", a na kraju pozivom i molbom autora da se jave svi oni koji još nešto znaju ili imaju bilo kakve podatka, kako bi djelo bilo još obuhvatnije.

Ovo je primjer kako se i nakoji način mora prikazivati naša nedavna povijest, naše tragedije, naše stradalništvo, a to znači samo vjerodostojno, dokumentarno. Ovom prilikom možemo opet uputiti apel našim povjesničarima da sustavno obrade i pripreme cjelokupan pregled naših žrtava, naših stradanja, naših jama i grobnica na način kako je to učinjeno u susjednoj Sloveniji. Materijali su bezbrojni i prikaza je mnogo, trebalo bi konačno оформiti ne komisije nego radne skupine povjesničara i živih svjedoka. Doduše, istraživanja su povjerena Hrvatskom institutu za povijest, koji do sada nije pokazalo nimalo žustrine da povjereni mu posao u nekom razumnom vremenu dovrši, obrađujući, prikupljujući i sistematizirajući ovaj za našu povijest nezaobilazan posao.

Mr. sc. Zorka ZANE

U VIROVIMA MUTNE I KRAVE RIJEKE

(U povodu knjige uspomena fra Ivana (Bone) Ravlića)

Tema političkog uzništva u povijesti hrvatske pisane riječi ima, na žalost, izuzetno dugu tradiciju. Od Ljetopisa Popa Dukljanina do danas, u štivima različita karaktera, *sužnji koji se ne raduju*, kako je to još u 14. stoljeću u tamnički zid Stjepan-grada ponad Blagaja na Buni urezao sužanj **Vrsan Kosarić**, ispisivali su i, na žalost, još u vijek ispisuju svoja svjedočenja o zatočeničkim danima, a odjeci uzničkih usuda prelijevali su se, razumljivo, i u djela brojnih hrvatskih književnika koji su opet, upravo zbog svoje riječi, često bili uhićivani i zatvarani.

Takva, kako bi se narodski reklo, uhićenja na pravdi Boga svoju kulminaciju doživjela su u prošlom stoljeću, kada je za vrijeme Drugoga svjetskoga rata i neposredno poslije njega bilo uhićeno, zatvoreno i ubijeno, najčešće bez ikakva suđenja, više hrvatskih intelektualaca nego ikada prije, odnosno više nego ukupno do tada. Unatoč tome, iz navedenog razdoblja imamo razmjerno malo onih uspomena kojima su autori žrtve komunističkog režima. (O boravku u ustaškim logorima i zatvorima pisalo je mnogo autora, među kojima su najznačajniji **Meštrović, Kljaković, Barac, Jakovljević...**, koji su, što je osobito zanimljivo, bili u sukobu, a često i proganjani i ubijeni od komunističkih vlasti.) Razlog tomu leži u činjenici da se o poslijeratnim komunističkim zatvorima i logorima sve do konačnog silaska komunizma s povijesne scene nije smjelo ništa ni misliti, a kamoli javno govoriti i pisati o njima.

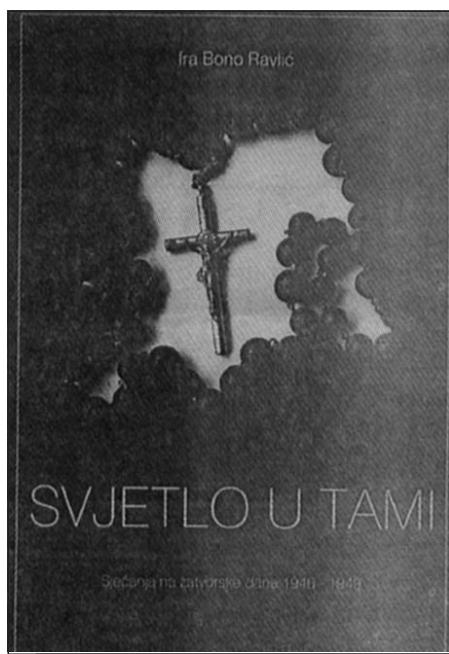
Povijesna amnezija u Hrvata

No, ni vrijeme od prvih višestračkih izbora do danas, iako po zbijanjima u njemu upravo predodređeno za to, nije donijelo očekivani procvat memoaristike, a u okviru nje, prirodno, ponajprije uzničkih uspomena iz komunističkih zatvora i logora, već štoviše, u rečenom razdoblju dolazi i do svojevrsnog iznevjeravanja biti memoaristike uopće, a s tim i do – vjerujem da nije prejaka riječ – monstruoznog trivializiranja patnji žrtava komunističkoga režima. Hrvatskoj javnosti reklamerski veoma vješto podastrijet je onaj jeftini oblik memoaristike koju karakterizira

Piše:

Tomislav ŠARIĆ

prije svega svaštarstvo, osobni probitak, želja da se bude privlačan po svaku cijenu, ali i antiintelektualizam vidljiv ponajprije u nepodnošljivu pojednostavljuvanju događaja, plošnost čijih opisa često graniči s agitpropovskom bezobzirnošću najgore vrste. Na taj

način pokušava se pošto-poto nametnuti slika o razdoblju komunističke vladavine kao o idiličnom vremenu i gotovo idealnoj zemlji zadovoljnih radnika i seljaka u kojoj je, tobože, bilo nestašica najosnovnijih životnih namirnica i pokoja sitna nepravda, ali nikako, zaboga, zločina, Bleiburga, Golih otoka i drugih brojnih komunističkih kazamata i stratišta.

Zbog svega rečenog uspomenska literatura nastala iz pera žrtava komunističkog režima, ma koliko se gubila u zaglušnoj buci onih koji su *preživjeli komunizam i pri tom se smijali* poprima još veću književno-psihološku važnost iz jednostavnog razloga što su to ne samo «ljudski dokumenti», već je to, u vijek i nužno, literatura događajnosti, a time i literatura istine, ili, u najmanju ruku, težnje za njom.

Knjiga fra Bone (Ivana) Ravlića *Svjetlo u tami. Sjećanja na zatvorske dane*

1946.-1949. (Ogranak Matice hrvatske, Prozor – Rama, 2003.), u kojoj autor iznosi svoja sjećanja na boravak u zatvoru u vremenu od 1946. do 1949. upravo je to: zapis koji jest nastao iz sasvim intimirističkih pobuda, ali koji se, zahvaljujući svojoj naravi, uzdiže do šireg, povijesnog i nacionalnog, značenja.

Po načinu na koji su pisane, ove uspomene u potpunosti se uklapaju u maticu hrvatskih uzničkih zapamćenja čiji prototip su, kako je to ispravno ustvrdio književnik **Dubravko Horvatić**, koji je jedan od rijetkih koji se bavio uzničkim zapisima u okviru hrvatske književnosti, ***Uzničke uspomene Stjepana Radića***. Ravlić, dakle, pomno opisuje svoje uhićenje (i po tome se razlikuje od Radića), a potom niže sudbine svojih suhičenika, opisuje postupke zatvorskih vlasti prema zatvorenicima, prenosi razgovore i vlastita razmatranja, opisuje međusobne odnose uznika, likove stražara, istražitelja i dr.

U doba najveće tragedije hrvatskoga naroda, u svibnju 1945., kada su, kako to veli auktor, ***hrvatska majka i djeca zavilili, a nije im se smio čuti jauk niti vidjeti suza***, Ravlić se našao u Jajcu, odakle veoma brzo biva premješten u župu Potočane u Posavini, koja je do tada bila bez svećenika, a u župnom stanu nalazilo se je partizansko mučilište. O kakvome je teškom vremenu riječ možda najbolje govori zastrašujući podatak da su u župi Potočani, te u okolne četiri župe: Pećniku, Odžaku, Dubici i Svilaju, partizani koji su tek na kraju rata četničku kokardu zamijenili petokrakom, u samo šest poratnih tjedana od ukupno 16.000 vjernika pobili više od 4.000 ljudi, pa Ravlić u prvo vrijeme svoje župnikovanje opisuje kao puko ispisivanje ubijenih iz maticе živih i upisivanje u maticu mrtvih. No, po starome, prokušanom receptu, usporedno sa zločinima, partizani su poduzimali sve kako bi te zločine prikrili, pa su često oduzimali župne knjige kako bi se kontrolirao i zaustavio upis umrlih i unijelo još više kaosa i beznađa među poniženi i uplašeni posavski puk.

Svećenici su, dakako, dijelili sudbinu svojih vjernika. U župi Pećniku na kućnom pragu doslovno je priklan i isko-

Ramski križ

madan župnik **Ljubomir Roje**, fra **Vitomira Zekića** i mladomisnika fra **Ljudevita Petrovića** komunisti su pozvali na razgovor u Odžak, a potom ih na put dočekali i poput šumskih razbojnika, svukli sve s njih, te ih jednostavno ubili.

U takvoj situaciji, naravno, ni fra Boni Ravliću nije trebalo dugo čekati da **dode na red**. Najprije je zatvoren u Odžaku, a potom je, vrlo brzo, prebačen u Usoru, gdje je u samici proveo 89 dana. Na suđenju u Sarajevu osuđen je na pet godina prisilnog rada zbog toga što je, navodno, pomagao **šumnjake**, hrvatske mladiće koji nisu htjeli dragovoljno staviti svoje glave na panj, pa su se povukli u planinu Vučjak, te pod vodstvom **Petra Rajkovića Rajkovače** i **Ivana Čalušića**, legendi posavskih Hrvata, podigli ustanak protiv partizansko-četničkih zločina. Početkom 1947. prebačen je u zeničku kaznionicu, gdje je, uglavnom, i odrobijao svoju kaznu.

Hrvatska tragedija u BiH

Unatoč patnjama koje je proživio i kojima je bio svjedokom, Ravlić je u opisu svojih zatvorskih dana ipak uspio postići stanoviti odmak, te na taj način svoja sjećanja rasteretiti jeftine patetike i možebitnih nepotrebnih pretjerivanja, što je, inače, boljka mnogih zapisa s jakim autobiografskim elementima. Stoga se, u prvi mah, Ravlićovo pisanje može učiniti isuviše fragmentarnim i nepovezanim, no mora se reći da takvim svojim načinom

u činjeničnom pogledu ne gubi ništa, a u oslikavanju i približavanju čitateljima atmosfere koja je vladala među hrvatskim pukom uopće, a osobito onim u BiH, dobiva mnogo, pa čitajući Ravlićeva sjećanja čitatelj svakom pročitanom stranicom biva sve dublje uvučen **u mutnu i krvavu rijeku**, kako autor naziva prve godine komunističke strahovlade.

Veliki je broj imena, također uznika, od onih široj javnosti potpuno nepoznatih do, doslovno, elite hrvatskog naroda u BiH, koje Ravlić kroz kakav kratki ulomak, usputnu anegdotu ili, pak, tek kroz rečenicu-dvije oživljava na stranicama svojih sjećanja. I dok će odlomci o poznatim osobama – biskupu **Čuli**, budućem nadbiskupu **Jozinoviću**, književnicima **Aliji Nametku** i **Jurjeviću**, pjesniku **Hrgiću** i drugima - privlačiti pozornost čitatelja samim tim što se u njima opisuju uglavnom dosad široj javnosti nepoznate epizode iz njihovih života, prave biseire, po mome mišljenju, Ravlić uspijeva izvući iz tvrde školjke našega posvemašnjeg zaborava. Osobe koje su živjele, trpjele i umrle u tišini, da bi ih odmah potom prekrio veo zaborava, pojavljuju se, odjednom, na stranicama Ravlićevih sjećanja kao začudni primjeri najčistije i duboke ljudskosti, primjeri, dakle, koji privlače stršeći visoko nad crnim vremenom, za koje autor na jednome mjestu veli da je bilo i crnje od opisanoga. Prije svih tu mislim na studenta **Juru Radmana**, mučenika iz Potočana, kojeg su komunističke vlasti strijeljale 8. prosinca 1946. u zeničkoj kaznionici. Radman je osoba koja je, čini se, oduvijek pripadala onom najboljem dijelu hrvatskog naroda – Svetoj Hrvatskoj, a kratko Ravlićovo prisjećanje, siguran sam, potaknut će daljnji interes za istraživanje Radmanova života, jer primjer kojeg je

on svojim životom i smrću ostavio ne može i ne smije biti zaboravljen.

Poseban dio Ravlićevih sjećanja čine opisi ratnog i poratnog stanja u njegovoj rodnoj Rami. Osobito pomno, kroz razgovore sa svojim suuznicima iz Rame, opisuje pokolj što su ga nad ramskim pukom u listopadu 1943. počinili četnici, pobivši praktično u jednom danu čak 986 osoba. No, govoreći o žrtvama ne kao o brojkama, već kao o osobama s imenom i prezimenom, kao o ljudima koje je poznavao i koji su imali svoje vrline i mane, Ravlić ovu strahovitu brojku izvlači iz sfere mita očuvajući na taj način patnje svoje Rame i to tako da iz njegova duboko humanoga govora o stradanjima ramskih ljudi ni na jedan trenutak ne izbjiga poziv na osvetu i mržnju, već njegov prst, čvrsto uprt u zločin i zločinca ujedno pokazuje i put kojim Ramljaci trebaju ići danas. Put je to oprštanja, ali i pamćenja.

Ramska tragedija i patnje ramskoga puka izuzetno se prirodno uklapaju u Ravlićeve uzničke uspomene, pa čitatelj na kraju doista stječe dojam da bi Ravlićeva sjećanja bila nepotpuna bez opisa stradanja njegove Rame u kojoj je, prije više od devedeset godina prvi put nebo ugledao.

Svakako, ova sjećanja bila bi nepotpuna i bez Ravlićeva sigurnog utocišta pred svim navalama koje je sa sobom donosila krvava i mutna rijeka komunizma. Dakako, riječ je o djetinjstvu, u koje se vraća, i obitelji, osobito majci kojoj se utječe i koja mu, u najtežim momentima, i priskače u pomoć. Snaga crpljena iz takvog, ponovnog proživljavanja djetinjstva i dodatno oplemenjena dubokim pouzdanjem u Boga, predstavlja Ravlićovo **svjetlo u tami** zahvaljujući kojemu je, ne samo on, već i brojni drugi zatočenici, uspio preživjeti strahote komunističkih kazamata.

ZAHVALA

Zahvaljujem na pripomoći za pokriće troškova izdavanja moje knjige: «Naše robijanje». Priloge su poslali: Gradska skupština Požege (2.000,00 kn), Nada Miškulin (5.000,00 kn), Dr. Stanka Rotkvić (7.000,00 kn) i Marijana Werner (100,00 EUR). Na žalost, premda su za pomoć zamoljene mnoge ugledne hrvatske tvrtke čija tržišna vrijednost iznosi i više milijuna kuna, ultudno su odgovorili da nisu u mogućnosti bilo što darovati.

Jasno je kako zapravo ne žele poduprijeti da bivši hrvatski politički zatvorenici odkriju zločine kroz koje su prošli u titovsko-komunističkome sustavu, jer bi to moglo ugroziti njihove profite. I krilatica «Kupujmo hrvatsko» ponavlja se samo radi profita, a ne zbog nacionalne svijesti.

(Kaja Pereković)

VLADE PEZELJ, SVEĆENIK, OTOČKI ŽUPNIK I DEKAN U MIRU, RIJEČKI KANONIK

Iznenada, 7. svibnja 2004. blago je preminuo u Gospicu u 75. godini života i 50. godini svećeništva otočki župnik i dekan u miru, riječki kanonik pop **Vlade Pezelj**. Rođen je 1929. u Ličkome Petrovu Selu. Tri razreda gimnazije polazio je u Gospicu, potom od četvrtog do sedmog razreda u Biskupskome sjemeništu u Pazinu, a osmi razred opet u Gospicu, gdje je maturirao. Teološki studij završio je u Rijeci. Za svećenika je zaređen u senjskoj katedrali 1. siječnja 1955., nakon što je tri mjeseca bio u istražnom zatvoru. U srpnju 1955. postaje duhovnim pomoćnikom u Gospicu, a 1. listopada 1955. odveden je u logor Stara Gradiška na tri godine i četiri mjeseca strogog zatvora.

Svećeničku službu vršio je u više mjestu na području današnje Ličko-senjske županije.

Plamen ljubavi prema Bogu, svome svećeničkom zvanju, prema Crkvi i hrvatskoj domovini, popa Vlade Pezelj nadvladao je bol, beznađe i zatočeništvo, što je najautentičniji dokaz njegove duhovne egzistencije i odanosti višim ciljevima života. Snagom vjere u uskrsnuće pobijedio je vremensku prolaznost, raspadljivost i smrt. Sjećajući se svega, tim vremeplovom života sačuvao je vezu s prošlošću i pretočio je u riječi, u široki dijapazon sjećanja, izvješća i stradanja Hrvata u vrijeme komunističke vladavine i Domovinskog rata u Hrvatskoj. Na teškome životnom putu, kako sam o tome piše, doživljavao je velike poteškoće koje ga nisu obeshrabrike da postane svećenik i

Piše:

prof. Manja KOVAČEVIĆ

beskompromisni borac za istinu i pravdu i da se po križu života i žrtvi uzdiže i urasta sve dublje u patnju Božjeg sina. Posebno se sjećao događaja u vrijeme komunističke vladavine u Hrvatskoj, o čemu svjedoče njegovi zapisi objavljeni u *Vili Velebita*, glasilu koje je izlazilo u vrijeme Domovinskog rata:

"Radeci po spomenutim župama čekao sam presudu Vrhovnog suda. Na sudski poziv javio sam se u Gospic 5. listopada 1955. i tu su me zadržali u zatvoru mjesec dana. Zatvorski čuvari vodili su nas raditi po Gospicu. Radili smo na gradnji zgrade u Bušljetinoj ulici, od kapelice prema trgu. Sve što je trebalo tovariti, istovariti ili prevesti radili smo mi. Mene su htjeli posebno poniziti. Morao sam vući kolica s rudom da se vidi "KAKO POP VUČE". Stalno sam nosio svećenički kolar. Tražili su da ga skinem, ali nisam htio. Jednog dana su nas otpremili u Zagreb, noćili smo u Petrinjskoj i čekali smo da nas se više okupi za Gradišku. Iz Gospica su pješice na vlak krenula četiri zatvorenika. Jedan je bio mlađ dečko, musliman, mlađi od dvadeset godina osuđen zbog krađe. Mene je milicajac **Vitas** po naputku vezao lisicama baš s njim, a onda rekao: Nemoj, pope, bježati, pucat ēu. Da je musliman počeo bježati i ja bih bio ubijen... Odvezao nas je tek u vlaku u Zagreb."

Iz zapisa iščitavamo da je pop Vlade prešao križni put radeći po

nalogu stražara najteže poslove: "To su bili najteži poslovi: istovari, utovari, prijevoz u tačkama od 50 kg – po dvije vreće. Tu je bila cementara. Šleperi su dovozili pijesak za cementaru. Logoraši su ga istovarili i prevozili 'šajtrugama'. Izvlačili smo trupce za pilanu. Kukama smo hvatali trupce. Zimi su nas držali po 8 sati na hladnoći. Zimi 1956. g. bila se temperatura nekoliko dana na minus 32 stupnja spustila, snijeg je bio visok jedan metar, bila je magla, Sava se zamrzla. Nije bilo posla, ali su nas svaki dan istjerivali da nosimo snijeg na hrpu, a drugi dan na drugu hrpu. Stražar je bio na toplom, a mi smo se smrzavali."

Mučen metafizičkom žeđu za Bogom, pop Vlade Pezelj je snagom duha iz najmraćnijih zakutaka jugoslavenske strahovlade i labirinta zločina nad hrvatskim čovjekom i najmraćnijih zakutaka ljudske savjesti svjedočio svojim životom svoju vjeru, svoju ljubav prema Bogu i domovini. Kao moralna, duhovna hrvatska vertikala bio je uzor hrvatskom čovjeku. Tako će ga pamtiti vjernici, hrvatski puk, a napose hrvatski politički uznici u Gospicu kojima je uvijek posvećivao dostoju pažnju. Hvala mu i slava!

ZAMOLBA

Molimo sve čitatelje koji više ne trebaju *Politički zatvorenik* br. 142 od siječnja 2004., da ga daruju Središnjici HDPZ-a, Vojnovićeva 15, 10000 Zagreb.

SJEĆANJE NA MARIJA MUSAPA

Teško mi je, uistinu mi je teško, oprostiti se od istinskog prijatelja i supatnika s kojim sam izdržavao kaznu prisilnog rada u Kazneno-popravnom domu u Lepoglavi i na radilištima Lonjskog polja, autoceste i na izgradnji Novog Beograda u Zemunu.

Poslije Drugog svjetskog rata komunisti su progonili i zatvarali koga su htjeli i sudili ne pitajući za krivnju. Hrvatska se tako pretvorila u brojna stratišta, robijašnice i logore te skupne i pojedinačne grobnice na mnogim znamenim i neznamenim mjestima. U takvoj situaciji, s tisućama drugih, našao se i moj prijatelj **Mario Musap** nezaštićen u Udbinim rukama. Okružni sud u Zadru proglašio je krivim četvoricu uhićenih, a među njima i Marija Musapa što su *«u zemlji organizirali udruženje sa fašističkim ciljevima u svrhu vršenja zločina kojim se ide za tim da se ugroze temeljne tekovine oslobođilačkog rata, da su donijeli odluku da izvrše ubijstvo dvojice predstavnika narodne vlasti i radi toga se naoružali pištoljem, kamom, kosom i gvozdenom palicom, a do ubistva nije došlo, jer nijesu našli pogodan momenat, a osim toga dogovarali se i pripremali zabjegstvo u Italiju radi priključenja neprijateljima naše zemlje u inostranstvu»*.

Sud im je izrekao kaznu lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od dvije do pet godina, gubitak političkih i građanskih prava u trajanju od tri godine poslije izdržane kazne te plaćanje troškova kaznenog postupka koji se proglašuju neplativima, a kazna konfiskacije nije izrečena, jer nisu imali imovine. Na žalbu javnog tužitelja koji se nije zadovoljio *«udarenom kaznom»* Vrhovni sud NRH je 24. prosinca 1946. preinačio pravostupanjsku presudu i povećao kaznu lišenja slobode s prisilnim radom: **Stjepanu Babiću** sa 7 na 20 godina, **Tihomiru Čulinu** s 5 na 18 godina, **Tomislavu Mitroviću** s 2 na 10 godina i Mariju Musapu s 2 na 15 godina, te na pet godina gubitka političkih i pojedinih građanskih prava. Vrhovni sud je u kratkom obrazloženju naveo *«da su pobude za djela ležale isključivo u njihovom karakteru, to se kazna odmjerena od prvostepenog suda ne prikazuje primjenjena težini djela i stepenu krivične odgovornosti optuženih, kada se imaju u vidu svi dani momenti subjektivne i objektivne prirode, pa je bilo uz uvažavanje žalbe povisiti tu kaznu na pravednu mjeru, koja istodobno odgovara i svrhamu kazne»*.

Mario je izdržavao kaznu u KPD Lepoglava, gdje sam ga upoznao. Bio je hrabar

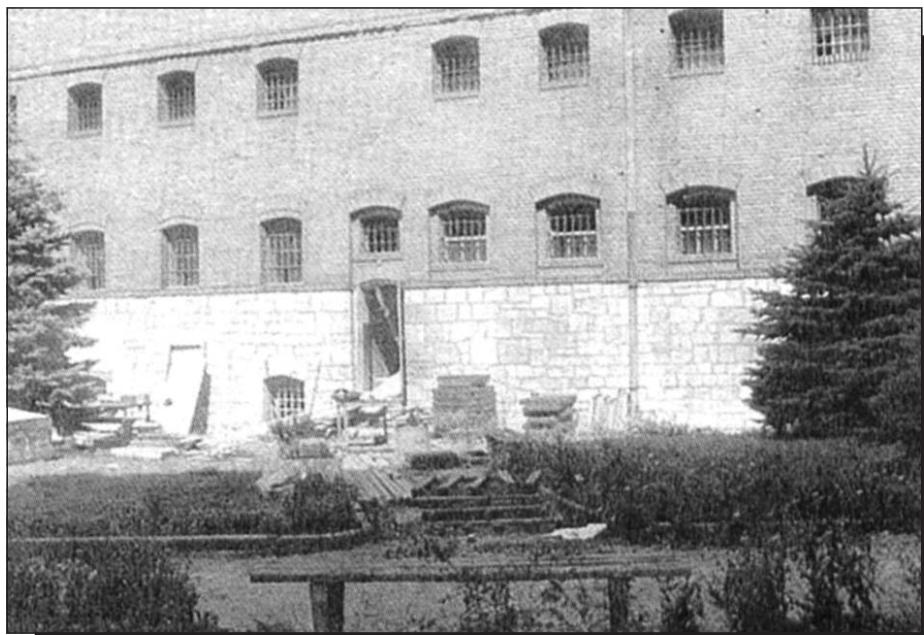
Piše:

Slavko RADIČEVIĆ

i nepokolebljiv, nemametljiv, dobar prema svakome i uvijek spremjan pomoći bližnjemu, a odlučan prema kolebljivcima, ulizicama, cinkerima i drugim negativcima koji su nas okruživali. Pratile su ga glad, samice, izolacija, okovi, zabrane primanja paketa i posjeta, te pisanje i primanje pošte. On je radi svog držanja često bio u samici okovan i mučen, ali je svojim držanjem pokazao

državu. Vjerovao je da svaki narod ima pravo na svoju državu i da to pravo nitko ne može osporiti hrvatskomu narodu. Jedini njegov grijeh, kao i grijeh drugih njegovih istomišljenika, bio je veliko domoljublje i san o neovisnoj hrvatskoj državi. Bio je zaljubljenik u Hrvatsku. Stihovi **A. G. Matoša** kao da su pisani upravo za njega: Samo tebe volim, draga nacijo / Samo za tebe živim, oj Kroacio

Doživio je skupa s nama oživotvorene svojih želja i nadanja: slobodu svoga naroda i ostvarenje hrvatske države, što nisu doživjeli mnogi naši supatnici. Teško je vjerovati da se ne čemo više vidjeti ni

KPD Lepoglava, ulaz u novu zgradu

mučiteljima da postoje i drugi pojedinci i skupine koje neće nikada postati izdajnici svoga naroda. U svim mijenjama koje smo prolazili sačuvao je dostoјanstvo. Sve je to samo utvrdilo njegovu nepokolebljivu vjeru da će doći dan kad će sve naše patnje doprinijeti slobodi hrvatskog naroda.

O svom životu i sudbini svojih istomišljenika objavio je potresan zapis *«Crni bataljon u Lepoglavi»* o stradanjima političkih zatvorenika u izolaciji te o pogibli robijaša 5. srpnja 1948. prigodom rada u krugu kaznionice, koji predstavlja povijesni zapis jednog od pripadnika tog bataljona.

Mario Musap imao je jasna i određena politička shvaćanja od kojih nikada nije odustao. Iстicao je kako je u zatvoru, jer je bio za slobodnu i nezavisnu hrvatsku

susretati, obnavljati naše uspomene iz dana provedenih u zatvoru i raspravljati o događajima i pojavama koje nas okružuju. Nedostajat će nama, njegovim supatnicima, a najviše će nedostajati svojoj obitelji. Na kraju u svoje ime i u ime prijatelja robijaša i članova HDPZ-a izražavam sućut supruzi, djeci i njihovoj obitelji, unučadi bližoj i daljnjoj rodbini. Dragi Mario, ponosan sam što sam te upoznao u zatvoru i s Tobom ostao u prijateljstvu i druženje do zadnjega dana Tvojega života.

Mario će živjeti u našim srcima sve dok i mi ne podemo za njim. Neka Ti je čast, hvala i slava za Tvoj doprinos istini, pravdi i slobodi. Volio si Hrvatsku i u njoj ćeš naći vječni počinak. Pokoj vječni daruj mu Gospodine u zemlji Hrvatskoj

koju je neizmjerno volio i za koju je teško patio.

MARIO MUSAP

«CRNI BATALJON“ U LEOGLAVI

U svibnju 1948. godine u Lepoglavi je formiran "Crni bataljon" od stotinjak robijaša, uglavnom intelektualaca, đaka i drugih nepočudnih osuđenika koji su smatrani okorjelim reakcionarima.

Dana 5. srpnja 1948. godine oko 9 sati tri robijaša: Dolanski, Uršić i Kulić, s hrpe naslaganih drva skočili su na zid visok 6 metara, zauzeli osmatračnicu (bunker) i svezali milicajca koji je bio na straži. Kulić je odmah skočio na drugu stranu i počeo bježati u obližnju šumicu, gdje su ga milicaci uhvatili. S obližnjih bunkera počelo se pucati. Stražar se je, izgleda, uspio odvezati i podići, ali ga je metak pogodio u glavu. Dolanc (!) je pucao sve dok mu se mitraljez "šarac" nije zaglavio. Prigodom pucnjave jedan dio robijaša je pobegao u zgradu, dok su robijaši "Crnog bataljona" polijegali na zemlju. S obližnjeg bunkera na njih je otvorena vatra i na mjestu su ubijeni: Matija Matijević, Antun Šafanić, Teodor Liska, Milan Janeš, Stjepan Djukić i Savo Batranović, bivši četnik. Tom prigodom ranjeni su: Boris Krasovac, Puhalo, Frane Katinac i Oblak. Svi ranjeni koji su zatražili pomoć odvedeni su u samicu i nikada se nisu vratili. Tamo su ih ubili.

Navala na bunker trajala je više od sata. Pucalo se sa svih strana. Dolanski i Uršić su se predali upravniku Špirancu, a jedan civil iz njegove pratnje odmah je ubio Uršića. Dolanski i uhvaćeni Kulić odvedeni su u samicu.

U ovom masakru sudjelovali su miličari Mirko Marinac, Plećaš, komandir I. odjela koji je nadzirao samice, Bogdan Majčica, vodnik Jozo Gracin, Jovo, jugoslavenski žandar, Kuduz, Božo Počuća, Vujica i Mirić.

U rujnu mjesecu održana je glavna rasprava protiv pobunjenika Dolanskog i Kulića u kinodvorani kaznionice pred Vijećem u sastavu sudaca Okružnog suda iz Varaždina. Optuženi nisu mogli prisustvovati raspravi. Jedini svjedok bio je robijaš Mustić osuđen na 20 godina. Optuženi su navodno sve priznali. Dolanski je osuđen na smrt vješanjem, a Kulić na smrt strijeljanjem. Pošto im nisu omogućili da se žale, presuda je ubrzo postala pravomoćna i izvršena početkom listopada.

Za vrijeme boravka u samici, Radovan Grgec (R. Grgec, Još o Crnom bataljonu, Politički zatvorenik, Zagreb, br. 7, str. 27.

op. prir.) piše da su ga se najviše dojmile riječi koje je čavljom urezao u zid osuđenik Kulić prije nego su ga 1. listopada ove godine strijeljali. Velikim štampanim slovima održale su se u samici kao oproštaj sa životom ove rečenice:

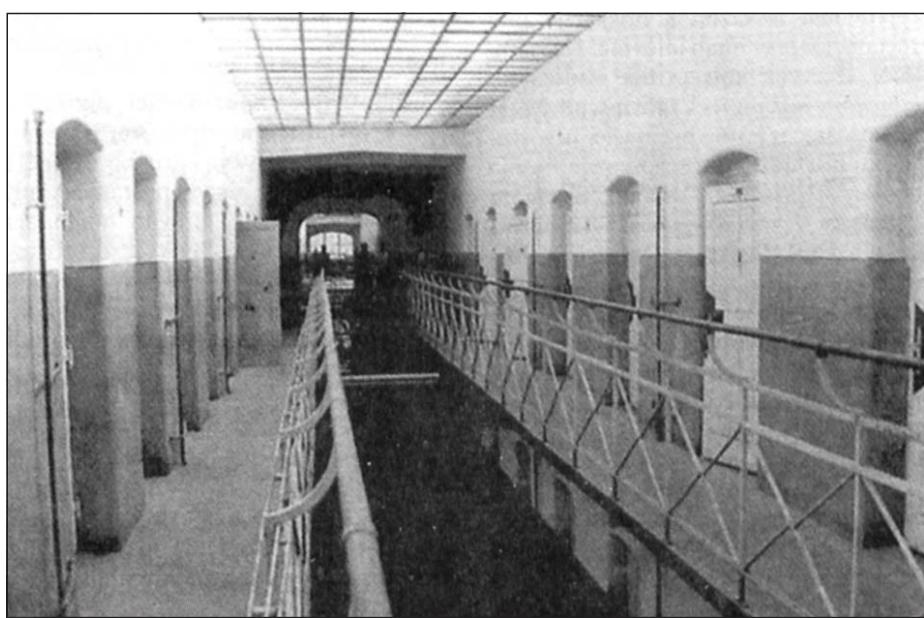
**MAJKO, IMALA SI DVA SINA, A
SADA NEMAŠ VIŠE NI JEDNOG.
JEDNOG SU TI UBILI ČETNICI, A
DRUGI MORA UMRIJETI U**

**LEPOGLAVI. KRIVI SMO, ALI NE
TOLIKO KOLIKO SU NAS SUDILI.
NISU NAM DOPUSTILI NIKAKVU
OBRANU. NI PRIZIVE NAM NISU
DALI. SUDILI SU NAS NA SMRT, A
SADA NAS UBIJAJU GLAĐU. TO SAM
PISAO JA, KULIĆ IZ MEDVOĐE
BLIZU KISTANJA.**

“Crni bataljon“

Pušten sam iz samice i smješten u I. odjelu, treće krilo, u velikoj sobi. Nakon nekoliko dana nas stotinjak robijaša, u žurbi, izvedeno je iz sobe i postrojeno. Smjestili su nas u prvom krilu iznad prostorija gdje se nalazio Stepinac (to je nekada bila katolička crkva, a u prizemlju se nalazila kuhinja). Najprije smo jedan drugog odmjeravali. Ubrzo smo se uvjernili da neki robijaš ne spada u našu vrstu (ne će nabrajati sva imena), ali po mojemu sjećanju bili su: Mirko Brekalo, Franc Bettini, Bandalo, Balej, Ante Berina, Beloti, Beljan, Jozo Braenović, Zvonimir Bako, Krunoslav Brust, Savo Batranović, Pero Babić, Frane Baričević, Vlaho Bijele, Benović, Johan Binde, Zvonimir Bivec, Cecelja, Cimerman, Crnković, Čanić, Dragutin Čanić, Tomo

Čuk, Ivana Čuturić, Tihomir Čulina, Čačić, Josip Dugački, Drago Dinter, Vlado Didolić, Nenad Danguzov, Dolački, Marcel Dirigl, Dujah, Petar Đurković, Stjepan Đukić, Predrag Eberhard, Augustin Franić, Branko Fucišaš, Kornelije Filipi, Filipović, Gabrijel Tihamir, Petar Grgec, Radovan Grgec, Grbavac, Gebaček, Gustović, Grgić, Maks Godić, Nikola Hecimović, Ivan Horvat, Hranilović, Zlatko Horvat, Branko Horvat, Ivančić, Ivanković, Ivančević, Jočić, Jakšić, Milan Janeš, Jurković, Zdenko Kolčić, Kraljević, Josip Krivić, Kordić, Kojić, Stjepan Krivosić, Zoran Kotarski, Karan, Boris Krasovac i Franc Katinac Ante Kovačić, Aleksandar Konečnik, Ivo Katić, Ivan Lendrec, Teodor Liska, Lipecki, Francesco la Scala, Milan Lupinski, Lončar, Stipe Mozer, Mocnej, Nedjeljko Margeta, Mario Musap, Nikola Mikec, Mrzljak, Ivo Marić, Matković, Milan Matijević, Mesić, Mate Markić, Mostovac, Mazur, Mariljanović, Zorko Novak, Stjepan Ozorović, Obal, Prohaska, Zvonimir Pleško, Praunsperger, Josip Požar, Josip Perković, Ivan Paša, Plivarić, Pešević, Puhalo, Pavić, Zvonko Panić, Petrović, Pavlić, Stjepan Radić, Rajnpreht, Zvonimir Remeta, Rojek, Dario Rossi, Rot, Ruban, Petar Safarić, Žarko Salopek, Sambunjak, Ivica Sipić, Marinko Skatolini, Sokolčević, Jurica Stajner, Stanić, Suzana, Šimac, Boris Šokota, Šoštaric, Tomić, Zlatko Valašek, Adam Vrbanac, Zadrović, Petar Žuvela. Među nama bio je kriminalac Andelko Šipić kojega je uprava postavila za sobog starješinu i njegov zamjenik Bako, dva utjelovljenja razbojnika, zlotvora.

Unutrašnjost nove zgrade

Disciplina je bila strahovita, nismo imali pravo ni pisati kući, a niti dobivati pakete.

Nakon nekoliko dana izveli su nas na rad. Radili smo na uglu novoga istočnog zida, udaljeni oko 70 metara od zida i karaule. Pored stražara koji su šetali uz nas, a na svakom bunkeru nalazio se stražar s uperenim mitraljezom ne skidajući oka s nas. Ljuštili smo šiblje i odvajali lik za pletenje košara.

Taj rad nije trajao dugo, jer su inkvizitori smatrali da je to prelagan posao za nas. Dovezeno je nekoliko kamiona crnoga granita koji smo tucali u sitno kao prašak (vjerojatno je to služilo za terasu i podove). Za usitnjenje granita služili smo se čekićima sa željeznom drškom. Postojala je norma koliko treba usitniti granita. Nismo smjeli govoriti niti gledati uokolo, a povremeno bi nam dali samo vode. Često bismo zaradili samicu. U samici se spavalo na cigli, batine su se često dobivale. Ujutro tako izmučeni, udaljeni od nas, tucali bi kamen. Rijetko tko da nije zaradio samicu. Jednog je dana odveden Frane Katinac, četnik iz Kaštela, za koga sam kasnije doznao da je ubijen u samici.

Danomice sve stroža disciplina. Za vrijeme boravka u sobi nismo smjeli ležati, glasno govoriti, a ako je netko šaptao, bio je optužen da rovari protiv države. Stariji su ljudi još su teže podnosili ovaj teret. Posebno su me se dojmili general Praun-sperger i Petar Grgec, kojemu je, pored sve muke, tu bio i sin.

Po hranu smo morali sami sići s drugog kata u kuhinju pužnim stepenicama. Kazan je drven s uškama (kabao) u koje se provukla jedna šipka da bi ga mogli nositi. Bilo je vrlo naporno i popraćeno psovjkama i vikom stražara. Nismo smjeli zamjenjivati stare i nemoćne.

Redare su navečer odredivali za sutra. Jednog jutra, netom što smo se ustali, u sobu je banuo upravitelj Špiranec. Kod vrata su već stajali redari, jer ako ne bismo bili spremni, slijedila je psovka i udarci nogom. Špiranec je upitao talijanskog profesora Francesca La Scala što on tu radi?, a ovaj mu je, ne znajući dobro hrvatski, odgovorio: "Ja sam redara za kafana u kazana". Bilo je vrlo smiješno, no nitko se nije smijao, a razbojnik Špiranec je bez riječi napustio sobu.

Nakon izvjesnog vremena počeli smo dobivati pakete. Paketi su pregledavani u glavnoj paketarnici, gdje su komandiri uzimali što im se svidjelo, a tek tada bi stigli na odjel gdje bi gosp. Martinac, uz nazočnost robijaša, nastavio pregled. Sve bi zdrobili: mast, cigarete, kolače. Bilo što prigovoriti, značilo je ostati bez paketa, a samica nije ginula. Bože

Ulaz u izolaciju

sačuvaj, da bi se u paketu našao komadić papira na kojem bi bio isписан samo pozdrav. Tada je robijaš stradao. Iz tih paketa sav papir se odvajao, a cigarete zdrobile.

Prostorija u kojoj smo boravili bila je visoka, prozori također, pa nismo mogli doseći do njih. Na tim prozorima su spašavači jata golubova, povremeno bi ih stražari ubijali tobože da držimo vezu s reakcijom i ustašama, a da su nam golubovi pismonoše. Postoji uzrečica da su ljudi golubinje čudi. Golubovi se neprestano tuku, guraju i nikada ne daju mira jedan drugomu. Često sam se pitao zašto je izabran za simbol mira?

Nekoliko puta su nam dali novine stare mjesec dana. U nazočnosti stražara, jedan robijaš glasno čita "Borbu" od naslova do zadnjeg članka. Moramo slušati bez riječi. Po završenom čitanju stražar bi uzeo novine. Izolirani smo od svih. Kad smo odlazili ili se vraćali s posla, robijaši koji se zateknu u dvorištu morali su se okrenuti prema zidu, nisu nas smjeli gledati, a mi njih još manje. Nužda se obavljala u "kiblama", redom jedan po jedan. U žurbi smo se izjutra umivali, za devet mjeseci nismo se nikad okupali. Jedan put tjedno brijač nas je brijač, u nazočnosti stražara, a nitko nije smio s njim razgovarati. To je brijanje bila posebna tortura, jer se s jednim oštrenjem britve obrijalo preko sto ljudi (srećom imao sam pahuljice od brade). Šišanje jedan put mjesečno, tako da kosa nikada nije dosegla centimetar.

Svako malo bi nas vodili na saslušavanje k udbašu "Brki" Frangešu ili k Senjanoviću. Osnova tog saslušanja bila je postati konfident (cinkaroš), jer je to

parametar da se popraviš. Ako ne prihvativi ponudu, ostajemo i nadalje banda ustaša, fašisti. Prijetili su da će nas likvidirati, bez obzira na kaznu i da se ne ćemo nikada domaći slobode. Ako si svojim ponašanjem prkosio, sutra bi se Martinac pobrinuo da dobiješ samicu, a Ilija Vujić i Božo Počuća ispeglali bi nam kosti. Od Frangeša su dobili preporuku, pa bi se tijekom dana izredali Kuduz, Majčica i drugi milicajci.

Zima u samici bila je ubitačna. Na svakom samo jedna košulja, hlače, cipele i jedne čarape. Bilo je robijaša koji ni to nisu imali. Temperature su bile niske, hladnoće strahovite, na podu cigla fugirana pjeskom, prozor bez stakla, a pod se povremeno polijevao vodom. Ako si imao "sreću", dobio si okove od 5 kg po svakoj nozi ili bez "sreće" od 18 kg po svakoj nozi. Nekada bi vodili robijaše na rad u okovima. Lanac koji spaja noge bio je kao ralica koja vuče snijeg za sobom. Kruh kukuruzni ostavljao bi se noću pred kuhinjom. Kad si jeo svojih 15 dkg kruha, izgledalo je kao da su ti usta puna šljunka, pjeska, a ostala hrana obvezno hladna.

Krvavi 5. srpnja 1948.

Toga dana 5. srpnja 1948. godine, vrijeme poluoblačno. Uobičajeno tučamo kamen. U posljednje vrijeme neka posebna atmosfera u ponašanju stražara: čak po noći pojaćana stražarska mjesta. Nismo mogli proniknuti što se zbiva.

Na udaljenosti od tristo metara tri robijaša žbukali su zid pored bunkera gdje se spajaju novi i stari zid. Približno je deset sati. Odjednom pucnjava. To su tri robijaša napala bunker i stražara. Nastala je strahovita pucnjava iz mitraljeza (šarca).

Iz svih bunkera pucalo se u smjeru nadnutog bunkera, a kako je krov karaule bio od crijepe, sve se dimilo. Stražari koji su nas kontrolirali pobjegoše, a nama nije preostalo drugo nego leći na zemlju i zaštititi se kamenjem koje je bilo pored nas.

Uspio sam vidjeti svu trojicu robijaša koji su skočili u bunker na kojem je nastalo hrvanje. Kada bi se iznad ogradnog zida bunkera vidjele glave, straža bi tada pucala po krovu. U jednom momentu robijaši su podigli milicionara iznad sebe, koji je već tada bio mrtav. Jedan od robijaša uzeo je šarac i počeo putati po obližnjem bunkeru, drugi od trojice iskočio je iz bunkera van, počeo trčati prema šumovitom brežuljku, ali je odmah uhvaćen, jer je šuma bila puna milicionara.

Bjegunci su pucali dok je doteklo metaka. U tim karaulama obično je znalo biti 300 metaka i sanduk sa dvadesetak ručnih bombi. Nitko se od straže nije pokušao približiti bunkeru. Na vrhu zgrade postavljen je jedan mitraljez iz kojeg je straža pucala.

Ležali smo jedan pored drugoga zaklonjeni kamenjem. U neposrednoj blizini do mene ležao je **Teodor Liska**. Jedan mu je metak odnio palac lijeve noge. Tada se podbočio, podigao prednji dio tijela i ranjenu nogu i u smijehu rekao posljednje riječi: "Sad ću moći lakše obući nanulu". Zatim ga je jedan metak pogodio u lijevu lopaticu, vjerojatno u pluća, a iz usta mu je tekla krv kao iz slavine. Bio je prvi ubijeni među nama. Odmah iza toga ljudi su došaptavali: "Poginuo Šafarić!" Tek tada smo ustavili da je uzaludno bilo kamenje, jer su stražari pucali iz bunkera iza naših leđa.

Svako malo se došaptavalo tko je ranjen, a tko poginuo. Iz bunkera se čuo smijeh, jer je u svakom bunkeru bilo po desetak stražara. U svojoj znatiželji okrenuo sam glavu, začuo glas onoga što se okreće: četiri su metka ispaljena na mene, dva su okrznula kamen iznad moje glave. Priljubio sam se uz zemlju, nisam se, tako reći, usudio ni disati. Pored mene bili su: Krivošić, Šokota, Salopek, Liska, La Scala i drugi. U jednom momentu upita me Šokota: "Picolo, bojiš li se? Znam ja, hrabar si ti, možda nam je ovo kraj. Ti moraš ovo nadživjeti".

Cijela tragedija trajala je nekoliko sati. Pucalo se sve manje. Robijaši nisu više pucali, najvjerojatnije nisu imali municije. Odjednom smo začuli glas upravitelja Špiranca koji je prijeteći vikao: "Htjeli ste iskoristiti političku situaciju". Ništa o tome nismo znali. U te dane je nastala Rezolucija Informbiroa. Nismo

se makli s mesta, ostali smo ležati. Špiraneč i nekoliko oficira milicije pregovarali su s robijašima koji su tražili da se predaju samo Špirancu. Otvorila su se željezna vrata, pojавio se Dolanc (!) s dvjema ručnim bombama. Kad mu se Špiranec približio, odbacio je obje bombe i predao se zajedno s Uršićem. Uršića je na očigled svih prisutnih ubio udbaš iz upraviteljeve pratrne. On i Kulić odvedeni su u samicu. Po nekim kazivanjima, došao je garnizon vojske iz Varaždina.

Po svemu sudeći bilo je oko 3 sati poslijepodne. Prema nama je krenulo oko dvjesto milicionara; naredili su da ustanemo, zatim su nas počeli tući kundacima, cijevima od pušaka, udarati nogama i čime su stigli. Postrojavali su nas nekoliko puta; po četiri, po dva i tako redom. Tukli su nas kod svakog prestrojavanja. Robijaši su se komešali, svatko je izbjegavao prvi red. Vidjevši to, naredili su postrojavanje po dva. Nemilosrdno su tukli. Mnogi su padali okrvavljeni. Stojim u prvom redu. Poznati batinaš milicionar Gracin odmjerio me od glave do pete, pa me upita: "Ti si ustasa?" Da mu kažem istinu, ništa ne bi koristilo, zato odgovorih: "Jesam!" Tad me opali nogom u slabine, pao sam, ali sam se odmah digao; onda me opalio kundakom u lijevu stranu, nisam osjetio bol, jer sam na svaki udarac nalijetao, kako bih lakše podnio (škola štor **Bepa**). Bilo je puno robijaša koji su prošli gore od mene, okrvavljenih glava, lica i sl. Posljednji put su nas postrojili pored zida na desnu stranu od bunkera odakle se pucalo u naša dva reda. Desetak stražara divljački je psovalo i vikalo. Nije postojala opasnost da pucaju u nas, jer je kordon milicionara stajao pred nama. Većina je milicionara u stroju napustila krug, ostalo je jedno pedesetak koji su počeli redom tući puškama, pa čak i nekim toljagama. Stojiš u stroju i čekaš da dobiješ svoje. Milicionar **Bogdan** s pištoljem "štajer" u rukama, udarao nas je sve redom kundakom. Konačno je stigao do mene i podigao ruku. Bio sam spreman podmetnuti rame da izbjegnem glavu. U tom momentu jedna frenetična vika. Dvadesetak milicionara je zavikalo: "Uhvati cvikeraša!", i zatrčaše se prema čovjeku koji nam je prilazio. To me je spasilo, a svima prethodnima tekla je krv niz obraze.

Kad je započela pucnjava, Dubrovčanin **Perković** uspio je dotrčati u jednu baraku gdje su se plele košare. Poslije smirivanja krenuo je da nam se pridruži. Tada skupina milicionara, vidjevši ga, divljački zaurlaše: "Eno cvikeraša!" Desetak njih potrcalo je prema

njemu, oborili ga na zemlju, tukli nogama. Do nas je stigao puzeći sav krvav.

Dan je bio oblačan, nebo crno, pa su zločinci vjerojatno već bili umorni. Krenuli smo u naš odjel. Putem bi se neki milicionar zalijetao da nekog udari.

U sobi je vladao muk. Totalna tišina. Malo iza toga donijeli nam ručak u sobu. Na vratima Martinac s još nekoliko stražara naredio je da oni koji su ranjeni izidu van, da odu liječniku. To je bio posljednji put da smo te ljude (njih trojicu) vidjeli. Svi su ubijeni u samici. Bilo ih je još dvojica ili trojica ranjenih, koji se nisu javili i tako su spasili glavu.

Pod dojmom onoga što smo proživjeli, nitko nije govorio. Najednom se vrata otvorile i u sobu upadne deset milicionara, koji su birali žrtve i nemilosrdno ih tukli. Od poznatih milicionara tu su bili: Božo Počuća, Ilija Vujić, Kuduz, Majčica, Vujićica, Mirić. Najteže je prošao Hećimović (Lule). Njega je tukao Vujić; rukama se podbočio između dva kreveta te ga i nogom udarao po prsima. Gotovo da nije bilo mjesta na tijelu koje nije bilo podiveno krvljtu. Imao sam sreću, nisu me dijrali.

Negdje oko osam sati prišao mi Šokota, "štor Bepo", pogledao me svojim oštrim pogledom, oči su mu bile još dublje, pa me potapšavši po ramenima reče: "Znao sam da si ti hrabar" i dodao "I danas je učvijljeno deset hrvatskih majki".

Nekoliko dana nisu nas vodili na rad. Dotle su mrtve premjestili, tj. okrenuli glavom prema bunkeru, slikali, kako bi dokazali da smo napali stražu i pobili osam milicionara, a to je bilo osam naših drugova.

Oblaka su dotukli u samici, Kulića likvidirali strijeljanjem, a Dolanca (!) objesili. Netko je govorio da su im sudili u Varaždinu, drugi su kazivali da se neki, nazovimo proces, održao u upravnoj zgradici. Optužnica ih je teretila da u dosluhu s nama iz "Crnog bataljona" spremaju bijeg i pobunu u kaznionici.

Ta trojka nije imala ništa s nama, bili su iz drugog odjela, nismo imali nikakav kontakt. Vlastima je uvijek potreban neki dokaz (lažni) da bi opravdali svoj zločin.

Zatvorenika koji je tijekom ovog događanja bio u samici sutradan su vratili u sobu, pa mi je pričao da je prolazeći iz samice u našu sobu video doktora **Vogera**, stomatologa, kako hodnikom ide klečeći i liže krv, nad njim dva milicionara koji ga tuku. To je bila krv naših ranjenika.

Nakon desetak dana nad Kulićem i Dolancem izvršena je u dvorištu smrtna kazna.

Taj dan nisu nas izveli na rad. U sobi je bilo nesnošljivo. Razbojnici - zlotvori Šipić i Bako uhodili su svakog čovjeka.

Nakon nepunih mjesec dana zaradio sam 15 dana samice. Evo kako: Ulazi komandir Martinac i naredi mi da mu očistim čizme. Odgovorio sam da ne ču. Potom upita: "Ima li koji dobrovoljac?" Javio se general (P.....). Po povratku je izjavio da ga je Martinac pohvalio. Pukovnik **Balej** prišao mu je rekavši: "Od danas me nemojte zvati kolegom." Od idućeg dana sam počeo odbrojavati svoje dane u samici.

Jednog dana posjetili su me u samici milicionari Martinac i Vujić, pa mi kažu: "A, tu si silo!" Poslije toga došao je Vujić koji me je tukao, tako da sam imao osjećaj da su mi sve kosti pomaknute. Na kraju je uzeo ciglu s poda i udario me po ledima. Cigla je pukla i time je završilo. Pored toga što me sve boljelo, zaokupile su me misli da mi je ovo posljednji boravak.

Prilikom pregleda paketa komandir Martinac zgnječio je cigarete, mast, čvarke, ukratko, zdrobio je sve, pa gurnuo paket pred **Panića** i naredio mu da krene. Ovaj ga pogleda i hladnokrvno mu odgovori: "Sada žderi ti, svinjo!" Sutradan je stigao u samicu. Samo on zna što je tamo proživio. Od tada ga nismo vidjeli.

Sobni starješina Šipić iz dana u dan, sa sve većim ovlastima provodi teror nad svima, a desna ruka mu je njegov pomoćnik Bako.

Jednog dana banuli su u sobu Frangeš, **Naglić**, te nekoliko oficira i komandira odjela. Uz uobičajeno komandiranje "Mirno!", pročitali su pismo otprilike ovakva sadržaja: "Mi osudenici zahtijevamo da se Zvonko Panić udalji iz naše sredine, jer loše utječe na sve nas, pobunjuje ljudi, radi protiv države, nastrojen je ustaškom idejom, neka ga uprava odvoji od nas, ako bude potrebno, neka ga likvidira". Robijaši su pognute glave slušali. Više od 70 posto ljudi bilo je poodmakle dobi, a Panić je bio 1929. godište. Gospodin Frangeš nas je pozvao da potpišemo pročitano pismo kako bi opravdali ovaj gnusni zločin. Neki robijaši svjedoče da je Panić ubijen nakon rasformiranja "Crnog bataljona", a ja sam uvjeren da je onog trenutka kad su nam ponudili da potpišemo pismo, već bio pokojni. Nitko nije potpisao taj zločinački list osim Šipića i Baka.

Smrtna kazna nad Kulićem i Dolancem izvršena je u neposrednoj blizini gdje smo mi tucali kamen. Dok su Kulića strijeljali, Dolanc je stajao ispod vješala s užetom oko vrata. Na Kulića je pucalo deset milicionara. Vikao je: "Dolje komunizam!" Kad je ispaljen plotun, Kulić je pao, pa se pridigao

U SPOMEN ANICI SABLJAK

Rođena 26. ožujka 1923. u Lovasu, umrla 19. travnja 2004. u Osijeku. Nakon osnutka postrojbe PTS-a za uslužnu djelatnost spremno se odazvala i od 1943. radila u postrojbi. Njezina zapovjednica **Nada Miškulin** sjeća je se kao odgovorne i savjesne njegovateljice ranjenika. Nakon povlačenja i povratka s Križnog puta uhićena je i osuđena po čl. 3. t. 4. na zatvorsku kaznu tešku robije u trajanju od šest godina. Kaznu je izdržavala u KPD-u Slavonska Požega. Teški uvjeti i oskudna pomoć roditelja ostavili su trag na slabašnom tijelu mlade Anice.

U logoru je često poboljevala. Neko vrijeme provela je u izolaciji radi tuberkuloze. "I sumi Orljava kroz noć punu juga. / Šumi sad Orljava / šumeći das teće svuda: / Za rešetkom čeka sva mladost. / Ta jadna, tužna što ne zna za radost" (stihovi logorašice **Borke Hodžić**).

Po izlasku s robije jedva se zapošljava u "Litokartonu". Kao uzorna radnica tu ostaje do umirovljenja. Od svojih malih primanja pomaže ostarjele roditelje i braću. Ali teška bol i nepreboljene rane tište je nakon četničkog razaranja Lovasa. Njezino u životnim teškoćama oslabljeno srce sve više otkazuje. U dâma radosti oslobođenja Lovasa nije mogla otići tamo. Dom joj je razrušen, a obitelj raštrkana širom Europe, u potrazi za poslom. Anica je skupljala novčiće da im pri povratku što više pomogne. Naknadu za dane robije raspoređila je sebi za grob i ukop. Uzorno je živjela i otišla s ovog svijeta izmirena s Bogom. Isprâćena je od svojih dragih: rodbine, prijatelja i logorašica.

(Kaja Pereković)

U SPOMEN ZORKI ZUBOVIĆ – GRUDEN ROĐ. ŠAFAR

Zorka je bila kći uglednog pravnika i velikog rodoljuba. Od mladosti je bila usmjerena na put pravaštva, jer joj je otac bio čvrsti sljedbenik **dr. Ante Starčevića**. U vrijeme NDH udala se za liječnika, **dr. Zubovića**, časnika PTS-a. Taj brak je trajao vrlo kratko, jer joj je muž nestao pri povlačenju uz svoje štićenike, ranjenike Hrvatskih oružanih snaga.

Nakon povlačenja ostala je bez svoga voljenog Lovre. Uskoro je stiže kruta sudbina političke osuđenice. Dne 13. prosinca 1945. osuđena je na sedam godina robije. Zatočenica je u logoru Slavonska Požega. Kao mlada profesorica u KPD-u određena je podučavati nedoškolovane malodobnice. Iako je klasičarka s diplomom francuskog jezika, u logoru je podučavala zemljopis. Po izlasku na slobodu teško je našla posao. Kao supruga hrvatskog časnika nije mogla dobiti posao u prosvjeti već radi na sporednim poslovima u privredi. Uz pomoć **Jurja Lončarića** predavala je honorarno u Dopisnoj ekonomskoj školi. Zorka je u drugom braku rodila sina **Borisa**. Dobro je da kroz život nije kročila sama. Njezin joj je sin postao oslonac i utjeha do kraja života. Žalosno je bilo gledati Borisa kako stoji sam uz odar majke. Zorku su, na vječni počinak, uz sina, ispratile i mnoge njezine supatnice iz logora koje su kao posljednji znak ljubavi i zajedništva u otvoreni grob na ljes bacile crvenu ružu s trobojnicom.

Od naše Zorke oprostili su se predstavnici Planinarskog društva "Željezničar", predstavnici HDPZ-a, uz kratki govor **Kaje Pereković**, a budući da je Zorka samozatajno pomagala udrugu "Kap dobre", kojoj je, kako je istaknuo pater **Cvek**, bila i suočnovatelj, obredne svečanosti obavio je pater Cvek.

(Kaja Pereković)

i krenuo teturajući prema milicionarima; ovi počeše natraške bježati. Stali su tek kad se oficir izderao i ispalili vjerojatno svu municiju. Dolanca su objesili.

Nakon devet mjeseci rasformirali su "Crni bataljun", a nas razmjestili po odjelima, ovisno o visini kazne.

Ovo sam napisao po sjećanju 1958. godine. Ima mnogo detalja koje nisam spomenuo, a vjerojatno stoga što sam mnogo toga i zaboravio. Ovo su bila moja opažanja koja bi se trebala podudarati uglavnom i s ostalim svjedočenjima ljudi koji su proživjeli ovaj slučaj.

IVAN «IVANKO» ZVONAR

(Kolo, 5. kolovoza 1924. – 23. ožujka 2004.)

Ante, kći Ana s obiteljima, unučadima, mnogobrojnim prijateljima i znancima.

Ivanov životni put, bio je buran, trnovit i težak. Već u osamnaestoj godini, 1942., započinje njegov ratni put vojačenjem u Bugojnu, preko Jajca, a nakon teškoga ranjavanja ruke završava u sarajevskoj, a potom i zagrebačkoj bolnici. Kao teklič zagrebačkoga vojnog stožera u svibnju 1945. kreće na križni put prema Bleiburgu, gdje razoružan pada u nemilost partizana u Dravogradu. Iscrpljen, gladan i zlostavljan, pješačeći četrdesetak dana s drugim zarobljenicima, dolazi u Vukovar. Odatle je prebačen u Sisak, gdje ga je komunistička OZNA dva mjeseca držala zatočena. Osuden je bio na tri i pol godine zatvora i tri godine gubitka građanskih prava. Na izdržavanje zatvorske kazne poslan je u Glinu, a nakon toga u središnji zatvor za ratne zarobljenike u Veliku Pisanicu pokraj Bjelovara. Nakon izdržanih trinaest mjeseci zatvora, zagrebačka komisija otpustila ga je kući. Sproveden je kući u Kolo, ali se zbog gubitka građanskih prava nije mogao zaposliti. Godine 1948. zaposlio se kao šumarski radnik i na tom mjestu ostaje 44 godine, sve do umirovljenja 1984. Tiho i nemetljivo životni vijek provodi u rodnome Kolu sa suprugom.

Želja za znanjem, proučavanjem Biblije, povijesti, medicine, književnosti, gospodarstva i ostalih disciplina neprestano ga je zaokupljala. Ono što bi pročitao u novinskim člancima zapisivao bi i pohranjivao u bilježnice. Knjige je volio više od svega, za njih živeći, što je kod drugih često izazivalo čuđenje i predrasude. Knjiga mu je bila najveći prijatelj i najdragocjeniji dar. Za svojim radnim stolom Ivanko je strpljivo i svakodnevno, iščitavao retke dnevnoga tiska i knjiga. Posebno mu je na srcu bila hrvatska povijest, dok se neizmjerno radovao stvaranju i priznanju hrvatske države, posebno cijeneći prvoga hrvatskoga predsjednika **dr. Franju Tuđmanu** i Oca papu **Ivana Pavla II.** Prijatelju dragi, neka ti je laka hrvatska gruda, koju si neizmjerno volio i za nju patio, postajući dijelom njezine slavne povijesti. Počivaj u miru Božjemu.

Mate TADIĆ

Dana 23. ožujka 2004. u selu Kolo pokraj Tomislavgrada u osamdesetoj godini života, okrijepljen kršćanskim sakramentima preminuo je **Ivan «Ivanko» Zvonar**. Pokop na mjesnom groblju u Kolu i sprovodne obrede predvodio je duvanjski duhovni pomoćnik **fra Klement Galić**. U vječnu domovinu s nadom u uskrsnuće i ponovni susret ispratili su ga žena **Ljuba**, sin

U SPOMEN

dipl.ing. ADAM VIDOVIC

preminuo u 75. godini života.

Kaznu zatvora izdržavao 3,5 god.

kao student u zloglasnoj kuli Stare Gradiške i još krvavije Kalvarije u Beogradu.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

U SPOMEN

MARIJA RUMIHA-ŠPRINGER

1929.-2002.

Neka joj je laka hrvatska zemlja!

U SPOMEN

HRVOJE MATEŠIĆ

umro 27.03.2004.

RADOSLAV KARLOVIĆ

umro 21.04.2004.

EKIO VRKOVIĆ

umro 03.05.2004.

Neka im je laka hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica Rijeka

IN THIS ISSUE

The photograph in the front page depicts the monument, which was erected after the World War II near Bleiburg, a small town in Austria. In that area, the Anglo-American forces under British command extradited to the Yugoslav Communist army several hundred thousand Croatian soldiers and civilians. In that way, contrary to the international humanitarian law, the West ignored that unique «plebiscite on foot», and a large number of the extradited persons died in the death marches and numerous camps organised by Communists. The event has been stored in the collective memory of the Croatian nation as the Way of the Cross. The same destiny in those days and in the same area was shared also by the Slovene home guard members, Serb and other anti-Communists. All of them became «victims of Yalta» or victims of the strategic agreement of **Roosevelt** and **Churchill** with **Stalin**. It is especially important to emphasise that until today nobody was held responsible for the slaughter of several hundred thousand of people; neither on the side of the Communist winners, nor on the side of the democratic West.

* * *

This year, the Croatian Association of Political Prisoners has marked again the Political Prisoners' Day, which is traditionally observed on 30th April, on the date of execution of Croatian noblemen **Petar Zrinski** and **Fran Krsto Frankopan** (1671). The purpose of the event is to point to the tragic, centuries-long con-

tinuity of the phenomenon of political imprisonment in the Croatian nation. The ceremony is always held in the places which belonged to the two extinct noble families. This year, it was in

of that, he was always showing sympathies for the oppressed nations, especially the Croatian nation. Even in the most difficult years, at the time of the Greater Serbian aggression, and before

Šibenik (Peeters, 1686.)

Modruš, a medieval bishop's seat, today a small town in the middle between Zagreb and Rijeka. This issue gives a report from the ceremony and the extracts of the speeches of numerous speakers who recalled the 17th century events, reminding us that the examples from history serve as a lesson and enable us to face future better prepared.

* * *

By publishing an old article by **Carl Gustav Ströhm** (1930-2004), the Croatian Association of Political Prisoners pays tribute to this eminent German journalist, who passed away recently. As a columnist of the influential «Die Welt», Ströhm was one of few renowned western journalists, who were well informed about the situation in the former Communist Yugoslavia. Because

the international recognition, Ströhm persistently spoke in favour of the recognition of the Yugoslav republic's right to self-determination. In later period, he was residing in Croatia for several years, and his articles were being published in Croatian press until he died. A book of his selected articles from Croatian press was published in 1994 under the title «Što sam rekao Hrvatima» (What I Said to Croats).

By publishing once again a valuable Ströhm's article on human and national rights in the context of media manipulations and the so-called freedom of press, we wish to show our appreciation to those who were on our side in the most difficult times.

IN DIESEM HEFT

Das Titelbild zeigt das Denkmal das nach Beendigung des Zweiten Weltkrieges unweit des Städtchens Bleiburg in Österreich errichtet wurde. Auf diesem Gebiet haben anglo-amerikanische Streitkräfte unter der Britischen Führung, mehrere Hunderttausende kroatische Soldaten und Zivilisten an die jugoslawische kommunistische Armee ausgeliefert.

Im Gegensatz zum internationalen humanitären Recht, ignorierte der Westen auf so eine Weise, dass dieses eimale «Plebiscit der Füße» und der Großteil von Ausgelieferten in den kommunistischen Märschen des Todes sowie zahlreichen Lager den Tod fand.

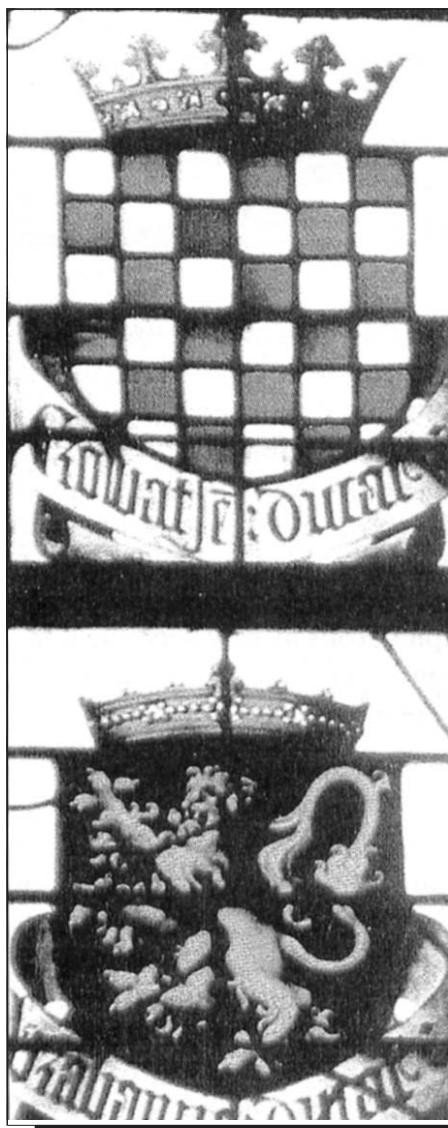
Dieses Ereignis ritzte sich in das kollektive Bewusstsein des kroatischen Volkes unter dem Namen Kreuzweg.

Ein ähnliches Schicksal teilten zur gleiche Zeit auf diesem Gebiet slowenische Domobranzen, serbische und andere Antikommunisten. Alle wurden zum «Opfer von Jalta» bzw. Opfer des strategischen Vertrages Roosevelt' und Churchills mit Stalin. Es ist wichtig zu betonen, dass bis zum heutigen Tag für das Massaker an mehreren hunderttausenden Menschen, weder an kommunistischer, noch an der Seite des demokratischen Westens, niemand zur Verantwortung gezogen wurde.

* * *

Der Kroatische Verein ehemaliger politischer Häftlinge feierte auch dieses Jahr den Tag der politischen Häftlinge, der schon traditionell am 30. April, am Tag der Hinrichtung kroatischer Adeligen Petar Zrinski und Fran Krsto Frankopan (1671.). Auf diese Weise wird auf das tragische Phe-

nomen der kontinuierlichen politischen Gefangenschaft bei den Kroaten hingewiesen. Die Feier findet immer in einem Ort statt das einer der zwei ausgerotteten adeligen Familien angehörte. Dieses Jahr geschah es in Modruš, einem mittelalterlichen Bischofssitz, heute ein Städtchen auf dem Weg zwischen Zagreb und Senj. In diesem Heft veröffentlichten wir eine Reportage der Feier und Auszüge der Reden von zahlreichen Rednern die auf diese Ereignisse im XVII. Jh erinnerten,

Kroatisches Wappen. Detail des Vitrail im Collégiale Sainte Woudru in Mons (Belgien)

zugleich mahnend, dass historische Beispiele der Lehre und dem besser vorbereiteten Gegenüberstellung mit Zukunft dienen.

* * *

Durch die Wiederveröffentlichung eines Artikels **Carl Gustav Ströhms** (1930.-2004.), erweist der Kroatische Verein ehemaliger politischer Häftlinge diesen angesehenen deutschen Journalisten, der vor kurzem starb, Ehre und Dank. Als Komentator der einflussreichen «Die Welt», war Ströhm einer der seltenen bekannten westlichen Journalisten, die sich tatsächlich in den Geschehnissen im kommunistischen Jugoslawien auskannte. Er zeigte Sympatie für die unterdrückte Völker, besonders für das kroatische Volk. Auch in den schwersten Jahren, zur Zeit der großserbischen Aggression, noch vor der internationalen Anerkennung, setzte sich Carl Gustav Ströhm für das Recht der Selbstbestimmung der jugoslawischen Teilrepubliken leidenschaftlich ein.

Im späteren Zeitraum lebte er einige Jahre in Kroatien und in der kroatischen Presse veröffentlichte er praktisch bis zum Tode. Das Buch, eine Auslese seiner veröffentlichten Artikeln in der kroatischen Presse, erschien 1994 unter der Überschrift «Was sagte ich den Kroaten».

Durch die Wiederveröffentlichung eines wertvollen Artikel C.G. Ströhms über Menschen- und Nationalrechte im Kontext der Medienmanipulation und die sogenannte Pressefreiheit, wollen wir zeigen, dass wir denen die auf unserer Seite standen, als uns am schwierigsten war, Dank erweisen können.

sh./

16./5. 1931.

Nastavak glavne rasprave proti Marku Hranilović i drugova

Opt. Marko Hranilović: G. predsjedniče dozvolite mi da govorim one što sam htio govoriti na početku.

Pred.: S curriculum vitae ste svršili.

Ja znam što vi hoćete pripovjedati, pa govorite da čujemo.

Opt.: Kad sam bio uapšen doveden samna policiju u sobu šefa policije Dr. Hanka Bedekovića. U sobi bilo je puno ljudi. Moglo ih je biti svega oko 30, pa su me svi stali tući i udarati.

Pred.: Još prije nego što ste bili preslušani.

Opt.: Jest. U tuženju najviše su sudjelovali Janko Bedeković, Boško Pavlović i Jovanović. Boško Pavlović izbio mi je šest zuba, a sve ostale rasklimao. Pod tim nemilim udarcima u prsa, glavu, ledja i kojekud pao sam u nesvijest. Kad sam došao opet svijesti odveo me je Boško Pavlović u kut sobe, tu me postavio i počeo udarati u želudac, glavu i kuda je uhvatio tako dugo dok sam opet pao u nesvijest. Kad sam došao svijesti bio sam u sobi Cjetka Horvata gdje su me poljevali vodom.

Pred.: I još uvijek niste bili preslušani.

Opt.: Nisam. Tu su me poljevali vodom i slagali na glavu i prsa obloge mokrim ručnicima. Ja nijesam mogao micati s jednim cijelom tijela od boli zbog primljenih udaraca. Kad toga počeli su me preslušavati, dali ja znam, kako je bilo ovo, kako je bilo ope i t.d. Ja nisam htio ništa priznati jer nisam ništa znao. Oni su međutim mene silili. Bilo ih je nekih 12 oko mene i svi su me stali ispitivati. Rekli su da će me metnuti na muke i da će me ubiti, obećavali su mi razne muke i smrt ako ne ču da priznam. Ja sam se snebivao, kada sam čuo, da govore o nekim vezama sa Perčecom.

Pred.: Je su li Vam pripovjedali što se zabilo.

Opt.: Oni su mi sve pripovjedali i razne stvari su me pitali i neprestano su mi se grozili. To je preslušavanje trajalo do noći. Na večer toga dana bio sam preslušan do noći, i preslušavao me je Jovanović te noći u sobi, gdje je bio i Stepanović. Vezali su me za stolicu lancima i to ruke i noge i tako su me valjali po sobi po podu. Kraj toga tukli su me žilama, čupali mi lasi, udarali u želudac pjesnicama tako, da sam kroz tri dana nakon toga povraćao sve što sam ~~duhnik~~ pojeo. Za to vrijeme prolazili su kroz tu sobu razni referenti, a medju njima prepoznao sam Dr. Bogdanovića i Sadžaka, koji su čuli kako su me silili, da moram priznati sve one stvari,

koje su me ispitivali, pa je Sadžak predložio Jovanoviću što da s menom čini. Rekao je odnesite ga na Savu i tamo ga utopite. Odnesite ga na prugu i bacite ga pod vlak, a Jovanović je rekao, da će me dati baciti kroz prozor u dvorište, da se ubijem, To bi i bio najbolji dokaz za ono bacanje, koje se uobičajilo kod naše policije. Dok nisam to sve sam očutio i dok tolike muke nisam sam pretrpio nebi bie mogao vjerovati, da su ovakove stvari u današnje doba moguće. Ja sam u tim prilikama sigurno vjerovaо i bio uvjeren da će morati umrijeti. Samo Bogu imadem zahvaliti koji je pravedan i zna što čini da ipak nisam ostao u toj strašnoj kući. Samo Bogu imadem zahvaliti da sam iz te kuće otišao živ, ali više ne zdrav. Time mi je makar deset godina života oduzeto, a sada još bolestan sjedim u ovom lešem zraku. Uvjeren sam, da će njih za te njihove čine stići kazna pre vrhovnim našim sucem, koji je pravedan. Tako sam bio preslušan do noći. Oni nisu bili zadovoljni s mojim odgovorima, pa su me čas nagovarali, a čas tukli i to majvećim dijelom Janko Bedeković, a nisu zaostajali Boško Pavlović i drugi referenti. Kod toga svi su me nagovarali, da moram priznati ono što se od mene traži. Dr. Bedeković mi je rekao, ako ne će priznati što od mene traži, da će me predati detektivima, koji da znadu drugačije preslušavati. Ja sam svim njima rekao, da nisam ništa kriv, da nisam ništa zla učinio, pa da ne mogu ništa priznati. Janko Bedeković ispljuskaо me, bacio na pod i cipeлом mi stao na glavu. Boško Pavlović digao me postavio u kut, rinuo mi cijev od puške u usta i izranio mi sva usta. Na to je Janko Bedeković zapovjedio, da me odvedu u jednu sobu, da mi dadu olovku i papir pa neka sve napišem, ako neće napisati što se od mene traži, da će već znati, što će s menom učiniti. Sad su me odveli u jednu praznu sobu, dali papir i olovku i zahtjevali da sve napišem. Ja sam tamo sjeо, ali nisam pisao, pa su me zato opet udarali. Pitali su me zašto ne pišem a ja sam imao odgovorio da nema što pisati.

Pred.: To je bila ova Vaša pismena izjava.

Opt.: Detektivi udarali su me pendrekima i raznim predmetima svezali su mi opet ruke i noge za stolicu i bacali me po podu. Ja sam naravski kričao koliko god sam mogao. Da se ne čuje zavezali su mi glavu ručnicima i raznim krpama. Tako su me mučili preko jedan sat. Pitali su me dali hoću govoriti i reklamli ako hoću neka klimnem glavom. Ja sam klimao glavom i kad su me odvezali kazao, da hoću govoriti. Na to su me sjeli k stolu i rekli, da moram pisati, a ja nisam htio. Jedan je na to otišao i valjda Janku Bedekoviću javio, da neću da pišem. Janko Bedeković me je na to pitao, koliko sam napisao, a ja sam rekao da nisam napisao ništa, jer neznam što da pišem. Na to mi je opsovalo oca i mater i počeo me